

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE BÖLGELER ARASI KIYASLAMA
(1987-2007 DÖNEMİ)**

**Danışman
Yrd. Doç Dr. Sumru BAKAN**

**Hazırlayan
Mustafa ŞİT**

**ŞANLIURFA
2008**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE BÖLGELER ARASI KIYASLAMA
(1987-2007 DÖNEMİ)**

**Danışman
Yrd. Doç Dr. Sumru BAKAN**

**Hazırlayan
Mustafa ŞİT**

**ŞANLIURFA
2008**

Yrd. Doç Dr. Sumru BAKAN danışmanlığında, Mustafa ŞİT'in hazırladığı "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Bölgelerarası Kıyaslama (1987-2007 Dönemi)" konulu bu çalışma 11/09/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İktisat Ana- bilim Dalı'nda Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç Dr. Sumru BAKAN

Üye : Yrd. Doç Dr. Sadettin PAKSOY

Üye : Yrd. Doç Dr. Ferit KÜÇÜK

Bu Tezin İktisat Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Zuhale Karahan KARA

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabi- dir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. MİLLİ GELİR, GELİR DAĞILIMI ve GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ...	4
1.1. Milli Gelir ve Milli Gelirin Hesaplanması.....	4
1.1.1. Milli Gelir Kavramları.....	5
1.1.2. Milli Gelir Tahmin Yöntemleri.....	7
1.2. Gelir Dağılımı Kavramı.....	8
1.3. Gelir Dağılımı Türleri.....	10
1.3.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	10
1.3.2. Kişisel Gelir Dağılımı.....	11
1.3.2.1 Kişisel Gelir Dağılımının Önemi.....	13
1.3.2.2 Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Sebepleri.....	14
1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	15
1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	16
1.3.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı.....	17
1.3.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı.....	17
1.4. Gelir Dağılımında Etkinlik.....	17
1.5. Gelir Dağılımı ve Bölüşüm Adaleti Teorileri.....	18
1.5.1. Gelir Dağılımı Teorileri.....	18
1.5.1.1. Yetenek Teorisi.....	18
1.5.1.2. Stokastik Teorisi.....	19
1.5.1.3. Bireysel Tercih Teorisi.....	20
1.5.1.4. Beşeri Sermaye Teorisi.....	20
1.5.1.5. Eğitim Eşitsizliği Teorisi.....	21
1.5.1.6. Miras Teorisi.....	22
1.5.1.7. Ömür Dönüşüm Teorisi.....	22
1.5.2. Bölüşüm Adaleti Teorileri.....	23
1.5.2.1. Mutlak Eşitlik Teorisi.....	23
1.5.2.2. Farklılık Teorisi.....	24
1.5.2.3. Kaynak Yönlü Teoriler.....	25
1.5.2.4. Refah Yönlü Teoriler.....	26
1.5.2.5. Liyakat Yönlü Teoriler.....	27
1.5.2.6. Libertarian Teoriler.....	29
2. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇÜTLERİ.....	30
2.1. Objektif Ölçütler.....	31
2.1.1. Lorenz Eğrisi.....	31
2.1.2. Gini Katsayısı.....	33
2.1.3. Kuznets Katsayısı.....	34
2.1.4. Varyans ve Değişme Katsayısı.....	35
2.1.5. Aralık.....	36
2.1.6. Logaritmik Standart Sapma.....	36
2.1.7. Görelî Ortalama Mutlak Sapma.....	37
2.1.8. Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi.....	37

2.2. Normatif Ölçütler.....	38
2.2.1. Dalton Ölçütü.....	38
2.2.2. Atkinson İndeksi.....	39
3. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	40
3.1. Yapısal Faktörler.....	40
3.1.1. Servet Etkisi.....	40
3.1.2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Enformel Sektör.....	41
3.1.3. Ülkenin Gelişmişlik Düzeyi.....	42
3.1.4. Enflasyon ve Ekonomik Krizler.....	43
3.1.5. Eğitim Düzeyi.....	44
3.2. Sosyal Norm ve Düzenlemeler.....	45
3.3. Globalleşme.....	47
3.4. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim.....	49
3.5. Devletin Gelir Dağılımını Etkilemesi.....	51
4. TÜRKİYEDE GELİR DAĞILIMI VE BÖLGELERARASI KIYASLAMA (1987–2007 DÖNEMİ).....	53
4.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı üzerine Yapılmış Araştırmalar ve Sonuçları	54
4.2. 1987-2007 Döneminde Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı.....	61
4.3. 1987-2007 Döneminde Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı..	81
4.4. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı.....	91
4.5. 1987-2007 Döneminde Türkiye’deki Diğer Gelir Dağılım Çeşitleri	101
4.5.1. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı.....	102
4.5.2. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı.....	104
4.6. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı.....	106
4.6.1. Marmara Bölgesi Gelir Dağılımı.....	107
4.6.2. Ege Bölgesi Gelir Dağılımı.....	111
4.6.3. Akdeniz Bölgesi Gelir Dağılımı.....	114
4.6.4. Karadeniz Bölgesi Gelir Dağılımı.....	118
4.6.5. İç Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı.....	121
4.6.6. Doğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı.....	124
4.6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı.....	128
4.7. Bölgeler Arasındaki Gelir Dağılımının Kıyaslanması.....	131
4.8. Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Kaynakları.....	136
4.8.1. Nüfus Artışıyla Beraber Artan İşsizlik.....	136
4.8.2. Reel Ücretler-Maaşlardaki Gerileme.....	137
4.8.3. Enflasyonist Ekonomi Politikaları.....	139
4.8.4. Vergi Politikaları.....	140
4.8.5. Kamu Harcama Politikaları.....	141
4.8.6. Tarım Politikaları.....	142
4.8.7. Özelleştirme Politikaları.....	143
4.8.8. Küreselleşme.....	143
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	145
KAYNAKLAR.....	153
ÖZET.....	160
ABSTRACT.....	161

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 4.1: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları	65
Tablo 4.2: %20’lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı	71
Tablo 4.3: %10’luk Gruplara Göre Gelir Dağılımı	74
Tablo 4.4: % 5’lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı	77
Tablo 4.5: Gelir Dağılımı Kent-Kır Ayrımı	79
Tablo 4.6: Türkiye Geneli Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı	84
Tablo 4.7: Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı (Kent).....	85
Tablo 4.8: Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı (Kır).....	87
Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Sektörlerin GSMH’den aldıkları paylar	93
Tablo 4.10: GSMH’nin Sektörel Dağılımı	96
Tablo 4.11: Tarım Sektörünün Büyüme Hızının Ülke Geneli ile Karşılaştırılması.....	97
Tablo 4.12: Eğitim Durumuna Göre Yıllık Kullanılabilir Hane Gelirinin Dağılımı.....	103
Tablo 4.13: Gelir Getiren Fertlerin Cinsiyetine Göre Fert Sayısı ve Gelirleri, 1994...	105
Tablo 4.14: Marmara Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	108
Tablo 4.15: Marmara Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%).....	109
Tablo 4.16: Ege Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	112
Tablo 4.17: Ege Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%).....	112
Tablo 4.18: Akdeniz Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	115
Tablo 4.19: Akdeniz Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%).....	116
Tablo 4.20: Karadeniz Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	118
Tablo 4.21: Karadeniz Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%).....	119
Tablo 4.22: İç Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	122
Tablo 4.23: İç Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%).....	123
Tablo 4.24: Doğu Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	125
Tablo 4.25: Doğu Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan Aldığı Pay (%) ...	126
Tablo 4.26: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL).....	128
Tablo 4.27: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan Aldığı Pay (%).....	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 2.1: Lorenz Eğrisi.....	32
Şekil 4.1: 1994–2002 Yıllarına Ait Lorenz Eğrileri.....	71
Şekil 4.2: 1994 Yılı Marmara Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	110
Şekil 4.3: 1994 Yılı Ege Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	114
Şekil 4.4: 1994 Yılı Akdeniz Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	117
Şekil 4.5: 1994 Yılı Karadeniz Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	121
Şekil 4.6: 1994 Yılı İç Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	124
Şekil 4.7: 1994 Yılı Doğu Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi	127
Şekil 4.8: 1994 Yılı Güneydoğu Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi.....	131

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ASKON	: Anadolu Aslanları İşadamları Derneği
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Haz.	: Hazırlayan
HGDA	: Hanehalkı Gelir Dağılım Anketi
HÜNE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
İMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
KBMG	: Kişi Başına Milli Gelir
KBGSMH	: Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TİSK	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TOBB.	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
v.d	: Ve Diğer
YTL	: Yeni Türk Lirası

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı çeşitli açılardan Türkiye’de gelir dağılımı verilerini inceleyerek, gelir dağılımı adaletsizliğinin ne durumda olduğunu, yıllar itibari ile nasıl bir gelişme gösterdiğini ve son yıllarda yaşanan olumlu ekonomik gelişmelerin gelir dağılımına nasıl yansıdığını incelemektir. Bunun yanında, bölgesel gelir dağılımı sonuçları da irdelenip bölgeler arasında kıyaslamalar yapılarak bölgesel gelir farklılıkları ortaya konacaktır. Çalışmada TÜİK, DPT vd. kurumlardan sağlanan verilerden ve akademisyenlerin yapmış olduğu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Öncelikle, bütün eğitim hayatım boyunca benden maddi-manevi desteğini esirgemeyen ve her konuda arkamda olan aileme en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez konumun belirlenmesi, çatısının oluşturulması da dahil olmak üzere, konu ile ilgili bilgi ve birikimini benimle paylaşan, yaptığımız çalışmalarda konuyu sade ve yalın biçimde kavramama yardımcı olan, bana yol gösteren ve tezin içeriğine çok değerli katkılarda bulunan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sumru BAKAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Yine, üniversitede eğitim gördüğüm yıllarda olduğu gibi, tez çalışmam süresince benden her türlü bilgi ve birikimini esirgemeyen ve bana her konuda yardımcı olan ve tezimin şekil itibari ile oluşmasında katkıları bulunan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sadettin PAKSOY’a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Ekonominin bir bilim olarak ortaya çıkışından bu yana en önemli tartışma konuları gelir ve gelire ilişkin kavramlar etrafında gerçekleşmektedir. Üretim faktörlerinin, hizmetleri karşılığında elde ettikleri gelirlerin toplamına milli gelir adı verilir. İktisat teorisi de, milli gelirin elde edilmesinden çok, onun; kimlere, nasıl ve ne şekilde dağıtılacağı sorunu ile ilgilenmektedir.

Gelir dağılımı kavramı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere faiz, kira, kâr payı, maaş ve ücret gibi dağılım araçları ile paylaşılmasını veya aynı anlama gelmek üzere bölüşümünü ifade eder (Aktan 1998: 4).

Gelir dağılımı, tüm ekonomik faaliyetleri belirleyen en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmekte, hatta ekonomik büyümedeki yeri iktisadi akımlar tarafından ilk sıralarda görülmektedir. Örneğin piyasa ekonomisinde, gelir dağılımı iktisat politikasının en önemli beş aracından biridir. Bunun yanında bütün iktisat teorileri de gelir dağılımı ile ilgilenmiştir. Gelir dağılımı, yalnızca iktisadi faaliyetlere ilişkin bir olgu olmakla kalmayıp, sosyal adalet ve genel olarak eşitlik ideali ile de yakından ilgili bir kavram olarak kabul edilmektedir. Ayrıca; gelir dağılımı, gelir eşitsizliği ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlar.

Bunun yanında; gelir dağılımı, kişiler veya hane halkları arasındaki gelir farklılıklarının, zaman içindeki değişimi sonucunda ortaya çıkan değişikliklerin servet, sermaye birikimi, büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını belirler.

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk günümüzde dünya ülkelerinin karşılaştığı en ciddi sorunlar arasında yer almaktadır.

Öte yandan; dünyada 1980'li yıllarla birlikte başlayan, ülkelerin aşamalı olarak önce ekonomik ve daha sonra siyasi anlamda bütünleşmesini içeren ve "küreselleşme" ya da "globalleşme" adı verilen, günümüzde de devam etmekte olan değişim süreci içerisinde, gelir dağılımı sorunu sıradan bir ekonomik sorun olmaktan çıkmış, siyasi ve sosyal bir sorun olarak algılanmaya başlanmıştır.

Ayrıca; günümüzde ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik düzeyinin ölçümünde ülkelerin milli gelir düzeyi ile ekonomik büyüme oranlarına da bakılmakla birlikte, ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin uluslar arası düzeyde geçerli bir para birimi cinsinden değeri daha önemli bir gösterge aracı olarak kabul

edilmektedir. Bunun yanı sıra; ülke düzeyinde gelirin kişisel, fonksiyonel, faktörel ve bölgesel dağılımını gösteren çalışmalar da eskiden olduğu gibi, gelir eşitsizliğine ilişkin değişimlerin izlenmesi amacıyla kullanılmaya devam etmektedir.

Konfüçyüs; 2500 yıl önce eşitsizliğe nedretten (kıtlık) daha fazla tepki gösterilmesi gerektiğini söylemiştir. Gerçekten de nedret, günümüz söyleyişi ile kıtlık, kimi toplumlarda ortadan kalkarken, gelir dağılımı eşitsizliğine ilişkin sorunlar hep sürüp gitmiştir. Bir toplumda gelir dağılımı dengesizliğinin ve yoksulluğun var olması, o toplumda sosyal ve siyasal huzurun sağlanmasını olanaksız kılar. Bu bakımdan var olan gelir dağılımı bozukluğunun azaltılması ya da giderilmeye çalışılması bu huzursuzluğun ortadan kalkmasına neden olacaktır (Kuştepe, 2004:3)

Kişi başına düşen gelirin düşük düzeyde olduğu bir ekonomik yapıda, gelir dağılımının bozuk olması, bölgesel gelir dağılımının da bozulmasını ve bölgesel yoksulluk sorununu beraberinde getirmektedir.

Günümüzde köyden kente göçlerin artmasıyla bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklarının görülmesi ve düşük gelir gruplarının gelir dağılımındaki eşitsizliğin önemli ölçüde arttığını hissetmesi bölgeler arası gelir dağılımı konusuna ilişkin yapılan tartışmaların daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Gerçekte, bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizliği, sebep değil, sonuçtur. Bu sonuca, genel gelir dağılımındaki dengesizliği ortaya çıkaran olumsuz faktörler yol açmaktadır. Olumsuzlukların giderilmesi ancak bu dengesizliğe yol açan faktörlerin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Doğrudan gelirle ilgili önlemler yeterli olmamaktadır. Ancak dengesiz dağılıma neden olan faktörleri ele alan dolaylı önlemlerle, gelirin bölgeler arasında dengeli dağılımı sağlanabilir. Bunun için de bölgesel, sosyal, ekonomik dengesizliklere yol açan faktörlerin düzeltilmesi gerekir. Bir ülkede eğitim, nüfus yapısı, coğrafi konum, doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetler, bölgesel sermaye birikimi, istihdam ve alt yapı gibi çeşitli faktörler nedeniyle dengesizlikler oluşabilmektedir.

Bir ülkedeki bölgesel dengesizlik ülkenin çeşitli bölgeleri arasında ekonomik sektörler arasındaki eşitsizlerin de bir göstergesidir. Bu dengesizlikler, bölgeler arasında, tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, araştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkarır, bunun sonucunda bölgeler arasında gelir dağılımının da farklı olması doğaldır.

Türkiye’de de gelir dağılımı adaletsizliği son 20 yıllık dönemde gündemde sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Konuyla ilgili olarak siyasi ve ekonomik otoriteler tarafın çeşitli önlemler getirilmeye çalışılmış, sorun ülke hükümetlerinin de gündeminde de sıkça yer almıştır.

Bu bağlamda; bu tez çalışmasında genel olarak Türkiye'deki gelir dağılımının yanında bölgeler arası gelir dağılımı da incelenecektir. Bu çalışma ile Türkiye’de gelir dağılımının ne kadar önemli bir sorun olduğu ve 1987-2007 yılları arasındaki dönemi içeren ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler ışığında son yıllarda yaşanan ekonomik gelişmelerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Ayrıca bölgelerarası gelir dağılım farkları incelenecek ve kıyaslamalar yapılacaktır. Böylece; konuyla ilgilenen kişilere aydınlatıcı bilgiler verilmesi amaçlanmaktadır.

Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel olarak milli gelir, gelir dağılımı konularına değinilmekte ve iktisat literatüründe gelir dağılımı ile ilgili ortaya çıkmış teoriler ele alınmıştır. İkinci bölümde, gelir dağılımı ölçümlerinde kullanılan yöntemler incelenerek, gelir dağılımı eşitsizliği ölçütleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise gelir dağılımını etkileyen yapısal faktörler ve diğer etmenler irdelenmiştir.

Tezin dördüncü ve son bölümü ise çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde Türkiye’deki gelir dağılımı sorununun tarihsel gelişimine değinildikten sonra, gelir dağılımı türlerine göre (fonksiyonel, kişisel, sektörel, bölgesel, diğer) ülkemizdeki gelir dağılımı, rakamsal veriler yardımıyla incelenmiş ve sonuçları ve nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca; elde edilmiş olan bölgesel gelir dağılım sonuçlarına göre bölgeler arasında kıyaslamalar yapılmış ve gelişmişlik farkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, çalışma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve bu sorunun çözümü için çeşitli öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ GELİR, GELİR DAĞILIMI ve GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

İktisadın tanımı yapıldığında sınırsız insan ihtiyaçlarının, sınırlı kaynaklarla mümkün olan en üst seviyede karşılanması konusu, acaba mevcut kaynaklarla hangi ihtiyaçların öncelikle karşılanacağı ve bu konuda kimlerin karar vereceği hususunda önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu tercihi yapan iktisadi karar birimlerinden olan hane halkları (tüketiciler), firmalar (üreticiler) ve devletin (kamu otoritesi) en temel sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz.

— Hangi mal ve hizmetler ne kadar üretilecektir? İktisat teorisinde bu konu “fiyat teorisi” adı altında ele alınarak incelenir.

— Mal ve hizmetler hangi yöntemlerle üretilecektir? İktisat teorisinde bu konu “üretim teorisi” adı altında ele alınarak incelenir.

— Üretilen bu mal ve hizmetler kimlere nasıl dağıtılacaktır? İktisat teorisinde bu konu “bölüşüm teorisi” adı altında ele alınarak incelenmektedir.

Bu çerçevede ele alınacak olursa, bu tez konusunu bölüşüm teorisi meydana getirmektedir. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan bu kısımda genel olarak milli gelir, gelir dağılımı kavramına, çeşitlerine değinilecek ve iktisat literatüründe gelir dağılımı ile ilgili ortaya çıkmış teoriler ele alınacaktır.

1. 1. Milli Gelir ve Milli Gelirin Hesaplanması

Bir sektörün, bölgenin, ülkenin veya global bazda dünya ekonomisinin durumu ve gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi edinebilmek için, söz konusu ekonomide üretilen mal ve hizmetleri rakamlarla ifade etmek gerekir. Bu amaçla yapılan hesaplamaların hepsine milli gelir hesaplamaları denir.

Milli Hesaplar sisteminde en önemli yeri milli gelir hesapları tutmaktadır. Milli gelir hesapları bir ülkenin kalkınma ve ekonomik gelişme durumunu, iktisadi faaliyetlerden oluşturulan gelirini gösterir. Bu hesaplar kalkınma plan ve programlarının hazırlanmasına esas olan verileri teşkil eder (Eğilmez, 2006:11).

Ekonomi politikalarının etkisini ve başarı derecesini ölçmekte en önemli rolü oynayan milli gelir hesapları bu seviyeye uzun yıllar süren çalışmalar sonucu ulaşmıştır. Bu çalışmaların temeli bir ekonomideki toplam geliri hesaplama esasına dayanmaktadır. (Aktan, 1998: 6).

Milli gelir; bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetler ya da para ile ifade etmek gerekirse belirli bir dönemde meydana getirilen hasıla toplamıdır. Ayrıca milli gelire faktör fiyatlarıyla safi milli hasıla ya da faktör fiyatlarıyla net milli hasıla diyebiliriz.

Milli gelirin tanımlanması bir ekonomide belirli bir dönem içinde üretilen ürünler üzerinden yapılmaktadır. Öte yandan teknik olarak hesaplanması, gelir dağılımı ve üretim ilişkileri içindeki açıklayıcı payı göz önünde bulundurulduğunda, milli gelire ulaşmakta basamak olabilecek diğer kavramları da açıklamak gerekir.

1.1.1. Milli Gelir Kavramları

Ekonominin zaman içindeki durumunu gösteren milli gelirin altı ölçüsü bulunmaktadır. Bunlar (DİE, 2004:8);

- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- Gayri Safi Milli Hasıla
- Safi Milli Hasıla
- Milli Gelir veya Faktör Fiyatlarıyla Safi Milli Hasıla
- Kişisel Gelir
- Harcanabilir Gelirdir.

— **Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH):** GSYH, bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu oluşturdukları tüm mal ve hizmetlerin üretim değerleri toplamından, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerdir.

$$GSYH = GSMH - Dış Alem Gelirleri$$

— **Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH):** GSMH, bir ülke vatandaşlarının veri bir yıl için ürettikleri toplam mal ve hizmetlerin, belli bir para birimi karşılığındaki değerinin toplamıdır. "Vatandaşlık" ayrımının yapılmasındaki sebep GSYH'dan

farklı olduğunu belirtmek içindir. GSYH, o ülkede faaliyet gösteren yabancı ülke yurttaşlarının ürettiği nihai mal ve hizmetleri de kapsar.

Başka bir deyişle; GSMH, bir ülkenin yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkeye gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYH'e eklenip, ülkede çalışan yabancıların kendi ülkelerine gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYH'den düşülmesi ile elde edilen değerdir.

$$\text{GSMH} = \text{GSYH} + \text{Dış Alem Net Faktör Gelirleri}$$

— **Safi Milli Hasıla:** Safi Milli Hasılaya, GSMH'dan üretim sırasında kullanılan sabit sermaye unsurlarındaki o yıl içinde meydana gelen aşınma ve eskime paylarının yani amortismanların çıkarılmasıyla ulaşılır.

$$\text{Safi Milli Hasıla} = \text{GSMH} - \text{Amortismanlar}$$

— **Milli Gelir veya Faktör Fiyatlarıyla Safi Milli Hasıla:** GSMH ve Safi milli hasıla piyasa fiyatlarıyla ölçülen büyüklüklerdir. Piyasa fiyatları faktör ödemesi olmayan dolaylı vergileri de içerir. Safi milli hasıladan, sektörlerin o yıl içinde ödedikleri dolaylı vergilerin düşülmesi ve Sübvansiyonlar milli gelir değerine diğer bir tanımlamayla faktör fiyatlarıyla net milli hasılaya varılmaktadır.

$$\text{Milli Gelir} = \text{Faktör Fiyatlarıyla Safi Milli Hasıla}$$

$$\text{Milli Gelir} = \text{Safi Milli Hasıla} - \text{Dolaylı Vergiler} + \text{Sübvansiyonlar}$$

— **Kişisel Gelir:** Kişisel gelir, vergilerden önce kişilerin eline geçen harcanabilir gelirdir. Başka bir tanıma göre; kişisel gelir, üretim faktörü sahiplerinin bir dönem içinde fiilen elde ettikleri gelirlerin toplamıdır. Kişisel gelire milli gelirden kurumlar vergisi, dağıtılmamış firma kârları, sosyal güvenlik paylarının çıkarılması ve elde edilen değere transfer ödemeleri, devlet borçları üzerinden ödenen faizler ve tüketicilerin ödediği faizlerin eklenmesi ile ulaşılır.

$$\text{Kişisel Gelir} = \text{Milli Gelir} - (\text{Kurumlar Vergisi} + \text{Dağıtılmamış Firma Kârları} + \text{Sosyal Güvenlik Payları}) + \text{Transfer Ödemeleri} + \text{Faiz Ödemeleri}$$

Kişisel gelir, transfer ya da faiz ödemelerinin arttığı dönemlerde milli geliri aşabilir.

— **Harcanabilir Gelir:** Harcanabilir gelir, bireylerin serbestçe kullanabilecekleri gelirdir. Kişisel gelirden dolaysız vergilerin çıkarılmasıyla elde edilen harcanabilir gelir, en küçük milli gelir büyüklüğüdür.

Bu tanıma göre harcanabilir gelir, bütün kişisel harcamaların ve tasarrufların toplamı olarak da belirtilebilir (DİE, 2003:10).

Bu ölçütlerden; GSMH, ekonominin toplam üretim kuvvetini, net milli hasıla net ekonomik başarıyı, milli gelir ise ülke sakinlerinin ortalama gelir ve satın alma gücünün seviyesini açıklar. Bundan ötürü ekonomik refah ölçüsü olarak milli gelir, gelir dağılımı analizlerinde kullanılmaktadır.

1.1.2. Milli Gelir Tahmin Yöntemleri

Milli gelir hesaplamaları uluslararası muhasebe yöntemlerinden birinin veya ikisinin ya da üç yöntemin birlikte kullanılmasıyla yapılmaktadır. Çoğu zaman hesaplama yöntemleri sektörlere göre değişmektedir. Bu hesaplama yöntemleri şöyle sıralanabilir (Işığışok, 1996:31).

— **Üretim Yöntemi:** Bu yöntemde amaç; bir ekonomide aynı mal ve hizmetleri üreten birimlerden meydana gelen faaliyet kollarındaki nihai mal ve hizmet üretim değerlerinin ölçülmesidir. Bir faaliyet kolunda üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla değerlendirilmesiyle bu faaliyet kolunun gayri safi üretim değerine ulaşılır.

Bu üretim değeri üretimde bulunabilmek için kullanılan ara mallarını da kapsar. Üretim yolu ile Gayri Safi Milli Hasıla ise toplam gayri safi üretim değerinden bu ara mallarının değerinin çıkarılması ile elde edilir.

— **Gelir Yöntemi:** Bu yöntemde kişilerin cari mal ve hizmetleri dolayısıyla elde ettikleri faktör gelirleri hesaba alınır. Bunlar; maaş, ücret, faiz, kira ve kâr'dır. Ekonomide elde edilen bu faktör gelirlerinin toplanmasıyla milli gelire ulaşılır.

— **Harcamalar Yöntemi:** Harcamalar yönteminde milli ekonomide belli bir süre içinde tüketime ve yatırıma yapılan harcamalar toplamı olarak GSYH'ye ulaşılır. Bu toplamda tamamlanmış mal ve hizmetler ele alınır. Harcama yapılarak elde edilen mal ve hizmetlerin bir kısmı yıl içerisinde ara mal olarak başka mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılır. Bir kısmı ise doğrudan tüketime, yatırıma ya da stok veya ihracata gider. Bunlar nihai kullanım olarak adlandırılır. Yıl içerisinde başka bir sınai işlem görmeyerek nihai alıcılar tarafından satın alınan mallar nihai kullanımın kapsamını oluşturur.

Bir ekonomide satılan bütün nihai mal ve hizmetlerin toplam değeri nihai kullanım değerine, bu ise gayri safi katma değerlerin toplamına eşittir.

Bu üç yöntemde de aynı sonuç elde edilir. Fakat değişik veri kaynaklarına bağlı olarak farklılıklar da gözükabilir. DİE, üretim yöntemi kullanılarak hesaplanan GSYİH'yı ana gösterge olarak kullanmaktadır. Aradaki fark, harcamalar yönüyle GSYİH hesaplarında istatistik hata olarak gözükür.

1. 2. Gelir Dağılımı Kavramı

Tarihin her döneminde gelir dağılımı insanların ilgisini çekmiştir. Filozoflar, yönetenler ve yönetilenler sürekli olarak gelir dağılımı sorunuyla karşılaşmışlardır. Günümüzde de gelir dağılımı hemen hemen bütün ülkelerin gündeminde olan bir konudur. Özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyılda global ekonomide gerçekleşen hızlı ekonomik büyüme ile birlikte belirginleşen gelir eşitsizliğinin beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlar, gelir adaletsizliğini kronik bir sorun haline getirmiştir. Kitlelerin yönetime katılmaları ve eşitlik bilincinin son derece güçlendiği çağımızda, gelir dağılımı acil çözüm bekleyen ekonomik sorunların başında gelmektedir (Aksu, 1993: 9).

Daha önce de ifade edildiği gibi; milli gelir üretim faktörlerinin üretim sürecine katılmaları sonucu oluşur ve oluşan bu gelir söz konusu üretim faktörlerinin sahipleri arasında paylaşılır. İşte gelir dağılımı da; bir ülkenin bir dönem içerisinde elde ettiği tüm gelirlerinin bu geliri oluşturan ekonomik birimler, arasında paylaşılmasıdır.

Bunun yanında, gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içinde nasıl değiştiğini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır (Parasız ve Başoğlu, 1999: 185). Zaten gelir dağılımı politikalarının asıl amacı da; gelirin araştırılması değil, aynı zamanda milli geliri meydana getiren üretim faaliyeti içindeki sosyal ilişkilerin ve bölüşüm ilişkilerinin bilinmesidir.

Gelir dağılımını kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı şeklinde ayırarak da tanımlayabiliriz. Çünkü gelirin paylaşımı, gelirin oluşmasını sağlayan kişiler arasında olduğu gibi, bu oluşuma katkı sağlayan üretim faktörlerinin sahipleri ve bu geliri oluşturan sektörler veya ülkenin çeşitli bölgeleri arasında da olabilir (Tarı,1995: 24).

Gelir dağılımının, sık sık birlikte kullanıldığı kavramlardan birisi de eşitlikler. Günlük hayatta olduğu gibi, ekonomide de dağılım veya paylaşım kavramlarının uygulanışının analizinden eşitlik ya da eşitlikten uzak olma sonuçlarına ulaşmamız olasıdır (Kuştepe, 2004: 41).

Gelirin ne ölçüde eşit ya da eşitlikten uzak dağılmış olduğu ölçülebilir. Buna karşılık “adalet” kavramı doğası gereği ölçülebilir değildir. Gelirin mutlak eşit dağılımının da, çok büyük ölçüde eşitsiz dağılımının da adalete uygun olmadığı konusunda yaygın bir görüş birliğinden söz edilebilirse de eşitsizliğin hangi boyuta ulaştığında adalete uygun olmayan bir dağılımdan söz edileceğinin belirlenmesi zordur (Aktan, 1998: 24).

Gelirin mutlak eşit dağıtılması söz konusu olmadığından, eşitsizliğin ne ölçüde olduğu önemlidir. Birde hangi ölçüdeki eşitsizliğin sakıncalı ya da sakıncasız olduğu, üzerinde durulması gereken sorulardır. Fakat bu sorulara kesin bir cevap vermek çok güçtür (Dağdemir, 1992: 96).

Gelir dağılımı ile ekonomide oluşan tüketim harcamaları ve tasarruflar arasında da çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen gelirin ne kadarının tüketim harcamalarına, ne kadarının tasarrufa ayrılacağına gelir sahipleri karar verdiği için ve tasarruflar da nihai olarak yatırıma dönüşeceği için dolaylı olarak elde edilen gelir tüketim, yatırım ve üretim hacmini de etkileyecektir.

Gelir dağılımının ekonomik yönü kadar önemli sosyal yönleri de bulunmaktadır. Gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim-kültür seviyesi ve bozuk sağlık şartları ile karşılaşılır. Geniş halk kitlelerinin sefaleti yanında yüksek gelirli grupların sefaleti; gösteriş tüketimi, gelişmiş ülkelerin tüketim biçimine özentisi, yabancı malları kullanma yarışı vardır. Böyle bir toplumda sosyal barışı sağlamak mümkün olmaz. Sosyal barışın olmadığı bir ortamda düzenli ve istikrarlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirmek hayal olur (İTO, 2006: 36).

1. 3. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımının bireyler (aileler), sosyal gruplar, faktör sahipleri, sektörler ve benzeri açılarından incelenmesi ile çeşitli gelir dağılımı türleri ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımı çeşitleri içerisinde en büyük önemi kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı taşımaktadır. Bunlardan başka özellikle ekonomik gelişmişlik açısından ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği için sektörel gelir dağılımı da önem kazanmaktadır. Bunlara ilaveten gelir dağılımı, bir ülkenin demografik yapısını oluşturan eğitim, sosyal gruplar ve cinsiyet şeklinde de incelenebilmektedir (Bilen, 1998: 42).

Gelir dağılımı, yalnızca ekonomik bir olgu olmayıp, aynı zamanda toplumsal ve siyasal yapının zaman içinde evrimini sağlayan sosyal bir olgudur. Bu anlamda, yalnız üretim araçlarının mülkiyeti değil, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal ve geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ile yatay ve dikey hareketliği, siyasal katılma biçimleri ve tüm bunların evrimi gelir dağılımını belirler. Yani gelir dağılımı tüm bunların birer göstergesidir (ASKON, 2004: 16).

Gelir dağılımı türünün her biri açısından “ birincil gelir dağılımı” ve “ ikincil gelir dağılımı” ayrımının yapılması da mümkündür. Birincil dağılımda, belirli bir dönem süresince piyasa sürecinin meydana getirdiği gelir dağılımı, ikincil dağılımda ise, devletin piyasa mekanizmasının işleyişine çeşitli araçlarla yaptığı müdahaleler sonucunda oluşan gelir dağılımı söz konusudur.

1.3.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, makro ekonomik literatürde genel olarak milli gelirden emek ve emek dışı gelirlerin aldığı payları ya da milli gelirin paylaşımını ifade eder. Böylece, ülke içinde oluşturulan hâsılanın üç temel üretim faktörü olan; işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında bölüşümüdür. Yani, hâsılanın ne kadarının ücret-maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının kâr - faiz geliri şeklinde dağılmasıyla ilgilidir.

Fonksiyonel gelir dağılımını, gelirin emek gelirleri ile emek dışı gelirler arasındaki bölüşümü olarak nitelendiren başka bir tanımlamada da; üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki bölüşümün önem taşıdığı belirtilmektedir (Dağdemir, 1992: 97).

Gelirin emek ve mülk sahipleri arasındaki bölüşümü yanında; emek geliri, ücret, maaş, yüksek yönetici geliri gibi alt bileşenlerine, mülk gelirleri ise kar, rant gelirleri gibi kendi alt bileşenlerine ayrılarak, faktör payları konusunda daha ayrıntılı inceleme yapılabilir. Fonksiyonel gelir dağılımı ile, sosyal tabakaların kendi içlerinde büyük farklılıklarının olması nedeniyle, çeşitli sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar konusunda ancak kaba hatlarıyla bir bilgi sahibi olunabilir (Uzun, 1998: 21).

Gelirin fonksiyonel dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgi verebilir. Nitekim gelişmiş ülkelerde, iktisadi kalkınmanın başlangıç dönemlerinde tarım kesimi, milli gelirden en büyük payı alırken, gelişme düzeyi yükseldikçe ücretlilerin payının arttığı gözlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesiminin milli gelirdeki payı önemini korurken, ücretlilerin geliri, nispi olarak daha düşüktür.

Diğer bir tanımlama ile fonksiyonel gelir dağılımı; üretilen gelirin ne kadarının emek sahiplerine ücret, sermaye sahiplerine faiz, toprak sahiplerine rant ve müteşebbislere kar olarak verilmesi şeklindeki dağılımını gösteren gelir dağılımı türü olarak adlandırılmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımı, şahıs dışı faktör kavramı üzerine kurulmuş olduğu için gayri şahsi dağılımlardan olması gerekirken, faktörler yerine faktör sahipleri tanımının içine girince, kişisel gelir dağılımı gibi şahsi bir dağılım haline gelmektedir (Güçlü, 1995: 171).

1.3.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı toplam gelirin, toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve çeşitli tüketici birimleri arasındaki dağılımını ifade eder. Kişisel gelir dağılımında, elde edilen gelirin kaynağı ve bileşiminden ziyade miktarı önemlidir. Ayrıca, gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı da ön plandadır.

Ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımından beklenen ilk hedef; hane halkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Bu gelir dağılımı türü bireysel ve statiktir.

Kişisel gelir dağılımında yöntem, nüfusun yüzde dilimlerine gelirin hangi nispette dağıldığını göstermek şeklindedir (Kazgan, 1990: 52). Bunun için de en yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farklar ile bu dengesiz dağılıma yol açan faktörler incelenir.

Kişisel gelir dağılımında gelir eşitsizlikleri, fertlerin ya da hanelerin gelirlerinin büyüklüğüne göre belirlenir. Ayrıca, gelir büyüklüğü dışında gelirin türüne, sosyo-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumlarına göre sınıflandırılmaktadır (Işığışık, 1996: 35).

Kişisel gelir dağılımı araştırmaları, bir ülkede belirli bir sürede elde edilen tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüünün ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi bakımından önemlidir(Aktan, 2002: 3).

Kişisel gelir dağılımında bireylerin veya tüketici birimlerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarları göz önünde tutulduğunda, kişisel gelir dağılımı bireyler arası gelir eşitsizlikleri araştırmalarında kullanılan bir kavramdır.

Kişisel gelir dağılımında ülke nüfusu beş eşit gruba ayrılır. Bu gruplar gerekli veriler sağlanabildiği takdirde daha da artırılabilir. Her bir parça, bu durumda nüfusun %20'sini temsil eder. %20'ye düşen milli gelir hesaplanarak, hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır (Tezgel, 2004: 34).

Milli gelirden kişisel gelire ulaşmak için, bireylerin üretim faktörü sahibi olarak verimli hizmetleri karşılığı kazandıkları, ancak kendilerine intikal etmeyen dağıtılmamış şirket karları, sosyal sigortalar ve emeklilik aidatları çıkartılır. Buna karşılık, bireylerin verimli hizmetleri karşılığı olmayan fakat fiilen elde ettikleri bir dizi transferleri, milli hasılanın oluşturulmasındaki rolleri karşılığı yapılan ödemeleri ve bireylere ihtiyaçlarına göre yapılan transfer ödemelerini içerir.

Ancak, bireysel gelir bölüşümü analizinde önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki farklar; yani eşitsizlik derecesi ve bu eşitsizlik kaynağı, gelir dağılımına yön veren mekanizmalar tarafından incelenir? Burada önemli bir noktaya dikkat çekmemizde yarar var. Kişisel gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımına dayanır(Çelik, 2004:34).

1.3.2.1 Kişisel Gelir Dağılımının Önemi

Bütün ülkelerde gerek toplum gerekse yöneticiler tarafından kişisel gelir dağılımları arasında büyük farklar bulunmaması çeşitli yönlerden arzulanmaktadır. Çünkü kişisel gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar. Tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımı ne derece adil olur veya büyük eşitsizlikler göstermezse kişiler arasındaki büyük refah farkları o derece ortadan kalkar ve toplumsal refah artar (Boratav, 2000: 43).

Ayrıca; adil gelir dağılımının ekonomik güç birikimlerini önlemek, rantiyе sınıfının büyümesine imkan vermemek gibi sosyal bakımdan faydalı yönleri bulunmaktadır. Bundan dolayı; adil gelir dağılımı, tüketici birimleri arasında refah, ekonomik ve politik güç dengesi kurduğu ve çalışmadan yaşayan bir sosyal tabakanın oluşmasına meydan vermediği için sosyal barışı sağlayıcıdır.

Kişisel gelir dağılımının adil olması ise yüksek gelirli sosyal tabakalardan düşük gelirli sosyal tabakalar lehine yapılacak gelir transferi ile mümkün olur. Buna göre; yüksek gelirli sosyal tabakalarda düşük gelirli sosyal tabakalar lehine yapılan gelir transferleri toplumsal fayda ve refahı artırıcı yönde etkide bulunur. Kişisel gelir dağılımında adalet tüketici birimleri arasında fırsat eşitliğini de sağlar. Bu sayede, sosyal alanda en önemli amaçlardan birine ulaşılmış, herkese başlangıçta eşit şans sağlanmış olur. Fırsat eşitliğinin önemi, yeteneklerle ilgili olmayan başlangıçtaki eşitsizliklerin olumsuz etkilerini bertaraf etmesidir (Kuştepe, 2004: 42).

Öte yandan; kişisel gelir dağılımının adil olması ekonomik istikrarı da beraberinde getirir. Adil bir gelir dağılımı, kalkınmış ekonomilerde zaman zaman karşılaşılan, tasarruf-yatırım dengesini tasarruf lehine bozan ve ekonomiyi istikrardan uzaklaştıran durumların meydana gelmesine olanak vermez. Adil gelir dağılımı sonunda harcama gelirin bir fonksiyonu olduğundan ekonomide efektif talep düzeyi yükselir ve efektif talep düzeyinin düşüklüğünden doğan buhranlardan da kurtulmuş olunur. Bu sebeple, adil gelir dağılımının ekonomide fiyat istikrarını koruma, tam çalışmayı gerçekleştirme gibi önemli bir fonksiyonu vardır (Kara, 2004: 64).

1.3.2.2 Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Sebepleri

Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğe, bir ülkede izlenen iktisat politikası ve piyasanın yapısı kadar kanunlar, sendikal haklar ve hatta tesadüfler neden olabilir. Bu faktörlerden bir kaçını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

— **Toprak Mülkiyetinin Dağılımında Adaletsizlik:** Bazı ülkelerde toprak mülkiyetinin dağılımında, büyük adaletsizlikler vardır. Büyük toprak sahipleri, topraklarını kiraya ya da yarıya vererek büyük rantlar elde ederler. Özellikle ülkemiz gibi toprak reformu yapılmamış ülkelerde, kırsal kesimde yaşayanların önemli bir kısmını, toprağı olmayanlar oluşturur.

— **Piyasanın Rekabet Yapısı:** Bir ülkede çeşitli mal ve faktör piyasalarında rekabet çeşitli nedenlerle aksayarak, monopol (tek), oligopol ve hatta iki yanlı monopol piyasaları ortaya çıkmış olabilir. Bu şekilde rekabetin ortadan kalktığı piyasalarda faaliyette bulunan firmalar üretimlerini suni olarak kısıp, satış fiyatlarını yükselterek aşırı karlar elde edebilirler. Bu aşırı karlar, söz konusu ekonomide gelir dağılımında, monopol ve oligopol firmalar ve dolayısıyla bu firmaların sahipleri lehine eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olur.

— **Ücret Farkları:** Kişisel gelir dağılımının ortaya çıkmasında ilk etken, toplumda çeşitli meslekler arasında ve hatta aynı mesleği icra eden kişiler arasında var olan ücret farklarıdır. İşgücünün homojen olmaması (eğitim-öğretim farkı, yetenek farkı), para ile ölçülemeyen bazı avantajlar ve emek piyasasında mobilitenin az olması nedenleri ile ücretler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Pop şarkıcılığı, futbolculuk gibi geniş halk kitlelerine hitap eden mesleklerde doğal yetenekleri nedeniyle bazı kişiler astronomik ücretler alabilmektedir (TİSK, 2005: 56).

— **Bölgelerarası Gelişmişlik Farkları:** Bir ülkede hiçbir zaman ekonomik gelişme, ülke bünyesindeki her bölgede ya da bir bölge içindeki tüm yerleşme merkezlerinde birden başlamaz. Ekonomik gelişmenin tabiatında dengesizlik vardır. Önce, gelişmeye en uygun koşullara sahip merkezler gelişir. Dolayısıyla her ülkenin bünyesindeki bölgeler arasında, ekonomik gelişme ile birlikte ortaya çıkmış az ya da çok yoğunlukta, ama mutlaka ekonomik gelişmişlik farklılıkları vardır (Özdemir, 2003: 25).

Gelişmiş bölgelerde istihdam olanakları fazla ve ücretler yüksektir. Geri kalmış bölgelerde ise sanayi gelişmediğinden işsizlik oranı çok yüksek, buna karşın ücretler de düşüktür. Bu bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler, genellikle geri kalmış, emek-yoğun teknolojiyle çalışan küçük işletmelerdir. Bu bölgelerarası gelişmişlik farkı, kişisel gelir farklılıklarının en önemli nedenlerinden birini oluşturur. Kişisel gelir dağılımında görülen bu adaletsizlik nedenlerinden son ikisi, yani toprak mülkiyetinin dağılımında adaletsizlik ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının yoğunluğunun yüksekliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plandadır (Yükseler, 2004: 54).

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun bünyesel hale gelmesi ve bir türlü önlenememesi bu grup ülkelerde gelirini fiyat artışlarına paralel olarak artırma olanağına sahip olamayan sabit gelirlerin (işçi, memur, emekli vb.) durumlarını çok daha kötüleştirerek, kişisel gelir dağılımının dengesizliğinin daha da artmasına neden olur (Özdemir, 2003: 26).

1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelirin üretim sürecinde elde edilmesi sırasında, üretime katkıda bulunan sektörler arasındaki dağılıma sektörel gelir dağılımı denilmektedir. Tarım, sanayi, hizmet ve diğer sektörlerin milli gelirden aldıkları payları gösteren sektörel gelir dağılımı, o ülkenin ekonomik gelişimi açısından en doğru bilgileri verir. Başka bir ifadeyle, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları, bunların uzun vadedeki seyirlerini, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar (Uzun, 1998:26).

Bu dağılım türünde sektörlerle ilgili gelişmeler gözlenebilir ve incelemenin yapıldığı ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında önemli ipuçları çıkarılabilir. Ayrıca; ülkede uygulanmak istenen ekonomik politikalarla sektörlerin yönlendirilmesi ancak sektörel gelir dağılımından sağlanan verilerle mümkün olabilir (TÜSİAD, 2000: 46).

Yıllara göre incelenebilecek olan sektörel gelir dağılımı, ülkenin endüstrileşme sürecinde hangi konumda olduğu, küreselleşme sürecinde ise hangi sektörlere ağırlık vermesi veya vermemesi gerektiği hususunda ülkelere politikalarını belirleme açısından yol gösterici olabilmektedir.

Sektörel gelir dağılımının incelenmesindeki amaç genellikle gelir dağılımındaki adaletsizliğin saptanmasından farklıdır. Bu tür dağılımla ülkedeki ekonomik sektörlerin oransal büyüklükleri ve yıldan yıla gösterdikleri gelişmeler kolaylıkla saptanabilir. Sektörel gelir dağılımının ekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında vereceği en önemli ipucu da tüm dünya genelinde görülen sektörel gelir dağılımı oranlarıdır. Nitekim az gelişmiş ülkelerde tarımın sektörel gelir dağılımından aldığı pay çok yüksek olurken, yarı gelişmiş ülkelerde sanayi sektörü en büyük payı almakta, tam anlamıyla gelişmiş ülkelerde ise, en büyük pay hizmetler sektörünün olmaktadır (Sarı, 2002: 46).

1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, çoğu gelir dağılımı araştırmalarında aslında kişisel gelir dağılımı içerisinde incelenmiştir. Fakat daha belirgin olarak bir cümle ile açıklamak yerinde olacaktır. Milli gelirin bölgeler arasında dağılımına bölgesel gelir dağılımı denir (Şahin, 1998: 64).

Bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasındaki kişi başına isabet eden gelir farklılıklarını ortaya koymaya çalışan bir gelir dağılımı türüdür. Bu gelir dağılımı bir ülkenin gelişmiş veya daha az gelişmiş bölgeler arasındaki farklılıklarını bulmada kullanılır.

Ülkenin çeşitli bölgeleri arasında tarım, sanayi, hizmet vb. sektörler açısından eşitlik ya da dengesizlik söz konusu olabilir. Bu dağılımın kullanılması, milli gelirin hiçbir ülkenin bölgeleri arasında düzenli ve adaletli olarak dağıtılamamasından kaynaklanmakta, bazı bölgeler coğrafi ve siyasi nedenlerle milli gelirden daha çok pay alırken, bazı bölgelerde gelirden daha az pay alabilmektedir (Dinçer ve Özaslan, 2003: 65).

Bir ülkede bölgesel dengesizlik, ülkenin çeşitli bölgeleri arasında görülen sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin tümüdür. Bu dengesizlikler, bölgeler arasında, tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkarır. Bunun sonucunda bölgeler arasında gelir dağılımının da farklı olması doğaldır (Özdemir, 2003: 47).

1.3.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Eğitim, bir ülkenin ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda gelişmişlik düzeyi ile yakın ilişki içindedir. Eğitim düzeyinin yüksek olması, teknolojiyi artırır, işgücünü ülkenin ihtiyaçlarına göre hazırlar, ekonominin yapısal değişimini kolaylaştırır ve daha iyi istihdam imkânları sağlar. Şunu unutmamak gerekir ki, bir ülkenin kültür ve eğitim düzeyi ne kadar yüksek olursa, ülkenin ekonomik gelişmesi de o kadar hızlı olur.

Bununla birlikte; Türkiye’de bu konuya yeterince önem verilememiş ve eğitim düzeyi yeterince geliştirilememiştir. Türkiye’nin eğitime ayırdığı pay GSYH’nın ortalama %3.3 ‘ünü kapsamaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise bu oran ise % 7- 8 ‘lerde seyretmektedir. Gelir ile eğitim arasındaki ilişkiye bakıldığında, eğitilmiş ya da eğitimsiz kişilerin sınıflandırılması sonucu gelirden aldıkları paylar araştırılmaktadır (Sürücü, 2007: 39).

1.3.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Bir ülkenin demografik yapısını belirleyen unsurlardan bir tanesi de, ülkenin nüfusu içindeki kadın ve erkek sayısıdır. Ülkemizde, cumhuriyetin ilk yıllarında kadın sayısının nüfus içindeki payı % 50’lili rakamları aşmakta iken, bu oranın zaman içinde kısmen azalma gösterdiği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır(Tezgel, 2004:64). Bir ülkenin gelirinin ne kadarının kadınlar, ne kadarının erkekler tarafından paylaşıldığının ortaya çıkarılması ve kadın-erkek istihdam paylarının araştırılması bir ülkenin demografik yapısı için önem arz etmektedir.

1. 4. Gelir Dağılımında Etkinlik

Elbette toplumda yaşayan her birey daha iyi bir yaşam istemektedir. İşte etkinlik kavramı da bu isteği gerçekleştirmek üzere ortaya atılmıştır. Etkinlik kavramı adil, eşit, dürüst v.b şekillerde de adlandırılabilir.

Gelir dağılımında etkinliğin sağlanması ise, gelirin mümkün olan en adil şekilde dağıtılması ve kişilerin üretime katılma paylarını en doğru şekilde bölüştürebilecek şekilde uygulanmasıyla sağlanır. Burada kavramı açıklarken özellikle bir konu asla unutulmamalıdır ki; etkinlik kavramının içinden adil olma kavramı asla çıkarılamaz. Buna göre; geliri 100 birim ve nüfusu 100 birim olan bir ülkede gelir dağılımı herkese 1 birim olarak yapılıyorsa, etkinlikten söz edilmesi için üretime katılan 100 kişinin aynı oranda üretim yapması da gerekir (Dinler, 2000: 16).

Bunun kıstası, toplumda bir düzenleme ile bir kişiyi bile daha fakir yapmadan hiç kimseyi daha zengin yapmaya olanak vermeyecek şekilde gerçekleştirilmiş olmasıdır.

1.5. Gelir Dağılımı ve Bölüşüm Adaleti Teorileri

İktisat literatüründe gelir dağılımı konusu oldukça kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Adam Smith'ten bu yana çok çeşitli teoriler geliştirilmiş ve halen de geliştirilmektedir.

Hintli bir ekonomist olan Sahota'nın 1978'de ima ettiği gibi, gelir dağılımının kapsamına giren hemen hemen her konuda teoriler geliştirilmiş olmasına rağmen, gelir dağılımını bütün yönleri ile kapsayan bir teori henüz geliştirilememiştir. Bu nedenle, gelir dağılımı teorileri bölümünde, geliştirilen önemli teoriler Sahota'nın gruplandırmasını esas alarak 7 temel başlık altında kısaca açıklanacaktır.

1.5.1. Gelir Dağılımı Teorileri

Sahota tarafından yapılan literatür taramasında gelir dağılımı teorileri; Yetenek, Stokastik Teorisi, Bireysel Tercih Teorisi, Beşeri Sermaye Teorisi, Eğitim Eşitsizliği Teorisi, Miras Teorisi, Kamu Gelir Dağılımı Teorisi ve Ömür Dönüşüm Teorisi olarak gruplandırılmıştır (Sarı, 2002:49).

1.5.1.1. Yetenek Teorisi

Bireysel gelir dağılımı teorileri arasındaki “yetenek teorisi”; temeli Adam Smith'e kadar uzanan en eski teorilerden biridir. Bu teoriye göre, bireysel verimlilik

ve buna bağlı olarak gelir seviyesi yeteneklerin bir fonksiyonudur. Yetenekler doğuştan gelmiş olabileceği gibi sonradan yaşamın çeşitli evrelerinde de edinilmiş veya geliştirilmiş olabilir. Teorinin temel varsayımına göre bireysel yeteneklerde mevcut olan farklılıklar, bireysel gelirlerde de farklılık oluşturmaktadır.

Diğer bir ifade ile; kalifiye işgücü ile kalifiye olmayan işgücü arasında görülen verimlilik ve gelir farklılıklarının temelinde yatan neden, gerek doğuştan gelen ve gerekse sonradan edinilen yeteneklerdir. Sonradan edinilen yetenekler geniş kapsamından ötürü beşeri sermaye başlığı altında ayrıca incelenir (Aktaş, 2007: 51).

Doğuştan gelen fiziksel ve zihinsel yetenekler açısından bireylerin eşit olması beklenemez. İlgisi çekecek kadar farklı bir yeteneğe sahip olan birey, yeteneğini uyguladığı alanda diğer bireylere nazaran daha verimli çalışır. Sahip olunan yeteneğin bireyler arasında çokça yaygın olmaması ve söz konusu yeteneğe sahip kişilere talebin yüksek olması durumunda ortaya çıkan arz talep dengesizliği, söz konusu bireylerin gelir seviyesinin benzer yeteneğe sahip olmayan bireylere oranla daha yüksek olmasına neden olabilmektedir.

Haldane, Roy ve Bjerke gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar yetenek ile gelir arasında olumlu bir ilişki tespit ettikleri gibi, yetenekte meydana gelen gelişmenin gelirden daha fazla artışa neden olduğuna dair bulgular da elde etmişlerdir. Bu teori, basitliği ve mekanikliği açısından eleştirilmiştir (Aktaş, 2007:52).

1.5.1.2. Stokastik Teorisi

Stokastik teorisi tıpkı yetenek teorisi gibi eski teorilerdendir. Bu teori, ilk olarak Gibart tarafından 1931'de formüle edilmiştir. Bu teoriye göre, gelir dağılımını tesadüfi ve şans faktörlerinin etkisindedir. Başlangıçta gelir çok mükemmelen dağılsa bile, zamanla önceden öngörülmeyen veya öngörülse dahi kontrol edilemeyen çeşitli faktörler, gelir dağılımını bozabilir (Dilek, 1996: 47).

Örneğin deprem ve sel felaketleri, savaş veya yeni keşfedilen bir maden yatağı gibi faktörler, içinde yaşanılan bölgenin gelir düzeyini olumlu veya olumsuz, önemli sayılabilecek derecede etkileyebilir. Bu durumda, yukarıda sözü edilen faktörler her bireyi eşit oranda etkilemedike, gelirin başlangıçta eşit dağılmış olması fazlaca bir şey ifade etmeyecektir (Dinler, 2000: 68).

1.5.1.3. Bireysel Tercih Teorisi

Bu teori 1953 yılında Friedman tarafından geliştirilmiştir. Buna göre, bireyler hayatlarında gelir sağlayan çeşitli fırsatlar ile karşılaşır ve bu fırsatlardan birini tercih etmek suretiyle gelecekte elde edeceği geliri belirler. Geleceğin belirli olması durumunda, bireyin kendisi için doğru olana karar verme yeteneği önemli olduğu halde, geleceğin belirsiz olduğu durumlarda, riski göze alma yeteneği önemli olmaktadır. Her iki durumda da bireyin alacağı karar, diğer bireylerden farklı olacaktır ve dolayısıyla geliri de farklı olacaktır

Bu teori, genellikle, geleceğin belirsiz ve karar alma sürecinde risk almanın önemli bir faktör olduğu durumunu inceler. Genel kabul gördüğü haliyle, risksiz fırsatların sağladığı gelir, riskli fırsatların sağladığı gelirden daha düşüktür. Herkesin aynı derecede risk almadığı düşünülduğünde, bireyin riske bağlı olarak yapacağı tercih, bireyler arası gelir farklılıklarını doğuracaktır (Sarı, 2002:51).

1.5.1.4. Beşeri Sermaye Teorisi

Bu teori, bireye yatırım yapmak suretiyle bireyin gelecekteki gelirini etkilemesini açıklar. Bireye yatırım, bireyin kendisi tarafından olabileceği gibi, ailesi, devlet veya başka herhangi bir kuruluş tarafından da gerçekleştirilebilir.

Bireyler, sağlıklarını koruyarak, kendilerini yaygın eğitim kurumlarında veya hizmet içinde eğiterek, yeni bilgi ve gelişmeleri takip edip, edinerek, okul öncesi eğitilerek (ailenin beşeri sermaye yatırımı), göç ederek, aile planlaması yaparak, eşlerini seçerken gelir faktörünü göz önünde buldurarak kendi kendilerine yaparlar. Bireyi beşeri sermaye açısından güçlendirecek dışsal faktörler ise genel olarak bireyi eğitmek, sağlığını gözetmek, güvenliğini sağlamak ve bilgiye ulaşmasını olanaklı kılmak şeklinde sıralanabilir (Erdoğan, 2002: 71)

Beşeri sermaye teorisinin temeli Adam Smith'e kadar uzanmaktadır. Smith; "ücretler işi öğrenmek için yapılan maliyete bağlı olarak değişir" çıkarımı ile beşeri sermayenin önemini belirtmeye çalışmıştır.

Bu teori özellikle Şikago okulunda Schultz'tan etkilenen Friedman ve Kuznets öncülüğünde geliştirildikten sonra iktisadın hemen hemen bütün alanlarında verimliliği, büyümeyi ve gelir dağılımını açıklamakta kullanılmıştır (Sarı, 2002: 56).

Beşeri sermaye teorisini diğer teorilerden ayıran en önemli özellik bireysel davranışların optimizasyonu varsayımı üzerine kurulmuş olmasıdır. Buna göre, bireye yatırım, optimal karar alma sürecinin bir sonucudur. Bu yatırım sonucunda elde edilen gelirin yaşam boyu süreklilik kazanması bu teoriyi bir bakıma "sürekli gelir" teorisi haline getirmektedir (Sarı, 2002: 57).

Bu teorinin konusu olabilecek bütün unsurların incelenmesi sonucunda, eğitimin beşeri sermayenin en önemli unsuru olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitilmiş bireyin verimliliğindeki artış bir yana, eğitilmiş anne ve babaların çocuklarının yetenekleri ve eğitimi üzerinde de olumlu etkide bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalardan hareketle, eğitimdeki eşitsizliğin, gelirden de eşitsizliğe neden olacağını belirtmek yanlış olmayacaktır.

1.5.1.5. Eğitim Eşitsizliği Teorisi

Eğitim beşeri sermayenin temel unsurlarındandır. Eğitim eşitsizliği teorilerinin temel konusu, beşeri sermayenin bir unsuru olan eğitimin, bireysel verimliliği artırmak suretiyle ekonomik etkilerini incelemek değil, görünürde herkese sunulmuş gibi görünen eğitim olanaklarının aslında aynı sınıftaki öğrenciler arasında dahi eşitsiz olabileceği ile ilgilidir. Başka bir ifade ile zekâ ve algılama gibi doğal yetenekler bir yana, aynı kurum içerisinde eğitim gören kişilerin ekonomik ve sosyal açıdan farklı bir geçmişten, aile yapısından ve çevreden gelmeleri de eğitilebilirliklerini etkileyebilmektedir (Aktan, 2002: 29).

Hatta Gray 1970 yılındaki çalışmasında daha da ileri giderek ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz koşullarda yetişen çocukların zekâ seviyelerinde düşme olduğu yönünde bulgular elde etmiştir. Bu teorilerden hareketle politika önerenler, genel olarak, eğitim eşitliğinin, yoksul çocuklar lehine eğitim eşitsizliği olarak bozulmasını savunur. Yoksul aile çocuklarının beslenmesi ve ekonomik olarak desteklenmesi önerilen temel politikalarındandır (Sarı, 2002: 101)

1.5.1.6. Miras Teorisi

Gelir dağılımı açısından kazanılmamış gelirler en az kazanılmış gelirler kadar önemlidir. Şu ana kadar sözü edilen teorilerin tümü kazanılmış gelirler ile ilgilidir. Miras teorisi ise, kazanılmamış veya irat gelirlerindeki dağılımın genel olarak gelir dağılımı üzerindeki etkileri ve sonuçları üzerinde durur. Ancak miras ile anlatılmak istenen sadece ölen bir bireyden yaşayanlara aktarılan parasal değerler değildir. Genetik ve kültürel miras da, sözü edilen teorinin kapsamına girmektedir. Bu bağlamda; miras teorisi, parasal miras, genetik miras ve kültürel miras olmak üzere üç temel başlık altında incelenir (Sönmez, 2001: 87)

Parasal miras fonksiyonel gelir dağılımı yaklaşımında sermaye ediniminin bir unsuru olarak düşünülür. Fonksiyonel gelir dağılımı Keynes, Pigou, Marx ve Ricardo'nun çalışmalarına dayandırılmış ve Kaldor'da standart bir teori haline getirilmiştir. Bu yaklaşıma göre; kapitalist ne kadar varlıklı ise o kadar çok yatırım yapıp o kadar çok birikim sağlayabileceği gibi, yaptığı kâr ölçüsünde de tasarruf yapıp yeniden yatırım yapma olanağı sağlayabilir (Sönmez, 2001: 87-88).

Her durumda kapitalistler sonraki kuşaklara daha çok miras bırakırlar. Dolayısıyla, miras unsurunun göz önünde bulundurulmaması durumunda gelir dağılımı analizleri eksik kalmış olacaktır. Genetik miras, yetenek teorisinde doğuştan edinilen yetenekler kapsamında ve kültürel miras, stokastik teorisinin kapsamında incelenebilir.

1.5.1.7. Ömür Dönüşüm Teorisi

Bu teori genel olarak bireyin yaşı ile gelirini ilişkilendirir. Buna göre; gelir, yaş ilerledikçe artmakla birlikte, emekliliğe yaklaştıkça azalır. Diğer bir ifadeyle; yaşamın erken evrelerinde edinilen tecrübeye ve eğitime bağlı olarak artan gelir, yaşamın ilerlemiş evrelerinde beklentiler, doyum ve tercihlerdeki değişikliklere bağlı olarak azalan hizmet içi eğitim ve beşeri sermaye yatırım eğiliminden ötürü azalır.

Bu nedenle; gelir dağılımı analizlerinin bireysel karşılaştırmalar şeklinde yapıldığı durumlarda, bireyin belli bir dönemdeki geliri değil, yaşamının her evresindeki gelirlerinin göz önünde bulundurulması anlamlı sonuçlar verebilecektir (Sarı, 2002:59).

1. 5. 2. Bölüşüm Adaleti Teorileri

Bölüşüm adaleti teorileri gelir dağılımının nedenlerini değil, adil bir gelir dağılımının nasıl olması gerektiğini inceler. Buna göre; gelir dağılımında adaletin araştırıldığı bu teoriler büyük ölçüde normatif değer yargılarını incelemektedir. Adalet kavramı ile de ilişkilendirilen bu değerlerin ne olduğu konusunda ise fikir birliği bulunmamaktadır (Aktan, 1998:46).

Dağıtıcı adalet teorileri sınırsız ihtiyaçlara karşılık sınırlı arza sahip malların dağıtılmasını düzenleyen normatif nitelikte ve görece eşitliğe önem veren teorilerdir. Adaletin ve görece eşitliğin tanımının yanı sıra herkesin payının, hakkı olanın veya hak ettiğinin ne olduğunu ya da neye göre belirleneceğinin belirsizliği nedeniyle çok sayıda dağıtıcı adalet ilkeleri bulunmaktadır. Bu teoriler, dağıtım konusundaki malların niteliğine, dağıtımın kimlere yönelik olarak yapıldığına ve malların dağıtılmasında baz alınan temele göre farklılıklar göstermektedir.

1.5.2.1. Mutlak Eşitlik Teorisi

Dağıtıcı adalet teorileri içinde en basit teori olan katı ya da mutlak eşitlik teorisine göre, herkes eşit düzeyde saygı ve hürmete layık olduğu için aynı düzeyde maddi nitelikte mal veya hizmete sahip olmalıdır. Bu teori, sınırlı mal ve hizmetlerin kişiler arasında eşitlik temelinde dağıtılmasını ön görmesi nedeniyle herkese nasıl aynı düzeyde mal ve hizmet verileceği ve bu düzeyin nasıl ölçüleceği sorunu ortaya çıkarmaktadır (Erdoğan, 2002: 106).

Bu sorunun çözülmesinin yollarından ilki, herkesin aynı mal ve hizmet demetine sahip olmasıdır. Ancak, hiç kimsenin durumunu kötüleştirmeksizin bazı kişilerin durumunu daha iyi hale getiren tahsisatların mümkün olmaması bu çözümün tatminkâr olmasını engellemektedir.

Öte yandan, tek sorun belirli bir dağılıma ulaşmak değildir; bunun yanı sıra arzu edilen bu dağılıma ne zaman ulaşılabileceği de önemli bir sorundur. Zaman sorunu çözümünde mutlak eşitlik teorisi iki ana görüşü bulunmaktadır. Birincisi, “herkes başlangıçta aynı mal ve servete sahip olmalı, ancak, daha sonraki aşamalarda kişiler seçtikleri yolda bu varlıklarını kullanmakta özgür olmalıdır” şeklindedir.

İkinci olarak; zaman dilimlerinin tümünde herkes mutlak anlamda eşit olmalıdır (ASKON, 2004:23).

Bununla birlikte; kişilerin tasarrufları arasında eşitsizlik yaratılması halinde farklı zamanlarda sahip olunan refahta önemli farklılıklar ortaya çıkacağından zaman sorunu çözümsüz kalmaya devam edecektir (TÜSİAD, 2000: 32).

Ancak; mutlak eşitlik teorisi çeşitli açılardan ahlâk dışı bulunmakta ve bu nedenle eleştirilmektedir. Öncelikle, bu teori özgürlükleri kısıtlamakta ve bireylere eşit saygı göstermemektedir. Bireyler son derece farklı yeteneklere sahiptir, bundan dolayı bu yetenek farklılığını dikkate almaksızın kişilere saygı gösterilemez.

1.5.2.2. Farklılık Teorisi

John Rawls tarafından ortaya atılan bu görüş, bireylerin kendilerine bağlı sayacakları ve başlangıç noktasında adil bir düzenin varlığını kabul eden bir sözleşmenin söz konusu olduğunu ve bu noktada kimsenin nispi olarak hangi yeteneklere ve servete sahip olduğunu bilmediğini varsayar. Bu koşullar altında rasyonel ve çıkarlarını azamileştirecek şekilde davranan bireyler risk almamak için eşit özgürlüklere sahip olmayı ve adaleti talep edeceklerdir. Rawls, bu durumda, adaleti sağlayacak iki ilke ortaya koyar (Bilen, 2003: 6).

1-) Herkes başkalarının sahip olduğu en geniş özgürlükler ile bağdaşabilen ve herkes için geçerli olan, benzer nitelikte ve en geniş temel özgürlükleri elde etmede eşit haklara sahiptir.

2-) Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler şu iki koşula göre düzenlenmelidir:

a-) Tasarruflarda da adaleti sağlamak koşulu ile (adil tasarruf ilkesi) en az avantajlı durumda olana en büyük fayda sağlanmalıdır ve;

b-) Adil bir fırsat eşitliğinin sağlanması şartı ile herkes makam, mevki ve iş sahibi olabilmelidir.

Rawls'a göre bu temel ilkeden özgürlük ilkesi (birinci ilke) adalet ilkesine kıyasla önceliğe sahiptir ve fırsat eşitliği en az avantajlı olanların yararının azamileştirilmesine göre daha önemlidir. İktisadi varlıklar bir dönemden diğerlerine farklılık gösterir. Zaman geçtikçe üretilen mal ve hizmetler ile biriktirilen servet artmaktadır. Daha fazla iktisadi varlık üretmenin en yaygın yolu verimliliği daha fazla olanların daha fazla gelire sahip olduğu bir sisteminin oluşturulmasıdır.

Mutlak eşitlik teorisinde olduğu gibi bu teoride de herkes eşit düzeyde saygı ve hürmete layıktır. Ancak, bireylere eşit saygının gösterilmesi verimliliği daha fazla olanların daha fazla gelire sahip olmasını gerektirir. Kişilerin gelirlerindeki farklılıkların onların çalışma şevk ve istekleri üzerinde hiçbir etkiye sahip olmaması durumunda bu teori mutlak eşitlik teorisine indirgenir (Şahin, 2000: 449)

Farklılık teorisi çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Örneğin; mutlak eşitliği savunanlara göre, farklılık teorisi ile izin verilen eşitsizlikler daha az avantajlı bir durumda olan kişilere yarar sağlasa bile kabul edilemez. Faydacılara göre bu teori faydayı azamileştiremeyeceği için kabul edilemez. Öte yandan, bu teori özgürlükleri de kabul edilemez bir şekilde ihlal etmektedir. Yoksullar lehine yeniden dağıtıcı bir vergileme, farklılık teorisince onaylanırken ayrı bir başlık altında irdelenecek olan Libertarian teoriye göre bu tip bir vergileme haklı kazançların ahlâk dışı bir biçimde alınmasıdır ve özgürlükleri ağır bir biçimde ihlal etmektedir (Önder, 2001: 23).

Bu teori insanların yaptıkları tercihlerin sonuçlarına karşı duyarlı değildir. Kişilerin üzerinde kontrol gücüne sahip olmadığı doğal eşitsizliklere (hastalık, özürlülük veya sakatlık gibi) karşı bir tazmin mekanizmasını da bünyesinde barındırmaz (Tarı, 1995:46).

1.5.2.3. Kaynak Yönlü Teoriler

Bu tip teorilere göre, insanların sahip olduğu kaynaklara ve içinde buldukları koşullara önem verilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra; insanlar tercihlerinin sonuçlarına katlanmak zorunda olduğu gibi, kontrolleri dışında olan koşulların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardan da etkilenmemelidirler (DPT, 2001: 53).

Kaynak yönlü teorilere göre insanlar eşit kaynaklarla işe başlamalıdır. Bununla birlikte; yaptıkları tercihler sonucunda eşit olmayan iktisadi menfaatler elde edebilmelidirler. Dworkin, adil dağıtım ölçütü olarak “imrenme testi” adını verdiği bir ölçütün uygulanmasını önerir. Bu teste göre, bir kişi diğerinin sahip olduğu mal demetine imrenirse malların dağılımı adil gerçekleşmemiş demektir.

Bu sorunun, herkesin eşit satın alma gücüne sahip olması, bu gücü adil bir mezatta kendi yaşam planlarına en uygun kaynakları satın almak için kullanabilmesi ve herkesin uygun gördüğü kaynakları kullanma yetkisine sahip olması ile çözüme kavuşturulabileceği varsayılır.

Başkaları tarafından daha fazla değer verilen mallar için daha fazla kaynak ayrılır. Ancak bu mezatta adil bir dağılım için kişilerin yetenek ve becerilerinde farklılıkların olmaması gereklidir. Bu durumda, hastalık, özürlülük vb. doğal eşitsizlikler kişilerin tercihlerine göre dağılmadığı için adil bir dağılım meydana gelmeyecektir (Sarı, 2002:63).

Bu sorunun çözümü için Dworkin (1981), hipotetik bir tazmin planı öngörür. Buna göre; mezattan önce kendi yetenekleri konusunda bilgiye sahip olmayan kişiler doğal yetenekler açısından avantajlı durumda olmayanların yararlanacağı bir sigorta havuzu oluşturur ve doğal lotaryadan kazançlı çıkmayanlar bu kaynaktan tazmin edilir (Aktan ve Vural, 2002:54).

Kişilerin doğuştan sahip oldukları yeteneği ölçmek ve sınıflandırmak son derece zordur. Kişilerin kontrolünde olmayan ve daha az gelir elde etmelerine yol açan kişisel özelliklerinin yol açtığı gelir kaybının tazmini eşitsizliğe yol açan tüm faktörler açısından mümkün olamaz. Örneğin, akli ve fiziki özrü olanlar ile hastalara yardım edilse bile diğer eşitsizlik kaynakları kavranılamayabilir.

1. 5.2.4. Refah Yönlü Teoriler

Refah yönlü teorilere göre, dağılımla ilgili sorunların çözümünde önemli olan nokta hangi dağılımın refahı azamileştirdiğidir. Faydacılar refah terimi yerine zevk, mutluluk ve tercihlerin tatmin edilmesi olarak tanımlanan fayda terimini kullanırlar. Faydanın azamileştirilmesi için kişilerin yaptıkları tercihlerden elde ettikleri tatminin azamileşmesini sağlayacak bir dağılım gereklidir. Tatmin edilmiş tercihlerin ağırlıklı aritmetik ortalamalarını azamileştiren dağılımı sağlayan refah fonksiyonu seçilir. Faydacılar, herkesin tatmin kapasitesinin eşit olduğu, gelirin marjinal faydasının azaldığı ve ölçülebilir olduğu, kişilerin toplam faydalarını azamileştirmek istedikleri, kişiler arasında fayda karşılaştırmalarının pratikte mümkün olduğu varsayımları altında toplam sosyal faydanın azamileştirilmesinin gelirin eşit bölünmesi ile sağlanabileceğini ileri sürerler (Aksu, 1993: 9).

Faydacı teori çeşitli açılardan eleştirilebilir. İlk olarak faydacılar kişiler arasındaki farklılığı dikkate almakta başarılı değildirler. Bireyler yaptıkları tercihlerden elde ettikleri tatminin azamileştirilmesi bakımından rasyonel birimler olarak ele alınır ve ileride yaşamları daha iyi olacaksa yaşamlarının belirli bir

döneminde fedakârlık yapabilecekleri veya geriye kalan yaşamı daha iyi olacaksa belirli bir süre için daha kötü durumlara katlanabilecekleri kabul edilir. (Aktan ve Vural, 2002:55).

İkincisi, faydacıların kişilerin tercih ve çıkarlarına aynı muamelede bulunmaları da kabul edilemez olarak değerlendirilmektedir. Buna göre; örneğin; bazı kişilerin radikal azınlık grupların daha az maddi menfaat temin etmelerini tercih etmesi halinde bu tercih veya çıkar en iyi dağılımın belirlenmesinde diğer tercihler gibi muamele görecektir.

Bu durumda, ırksal tercihler yaygınsa ve etnik grupların karşı yöndeki tercihleri ile etkisiz kılınmıyorsa faydacı görüş etnik temelli bir eşitsiz dağılım önermiş olacaktır. Faydacılar bu eleştiriye faydanın azamileştirilmesinin başkalarının lehine fedakârlıkta bulunmayı nadiren gerektirdiğini ve etnik önyargıların tatmin edilmesinin gerekmediğini ileri sürerek cevap vermektedir (Kazgan, 1990:59).

Bir başka eleştiri ise, faydacı teorinin, diğer teorilerde olduğu gibi tanımlama ve uygulama bakımından çeşitli sorunlara sahip olmasıdır. Buna göre; faydacılar, kişiler arası fayda karşılaştırmaları yapmanın mümkün olduğunu ve fayda kıyaslamalarının birbirine benzemeyen mallarda da ölçülebileceğini ileri sürerler.

Ancak, farklı malların kullanımından elde edilecek bir fayda diğer bir ifade ile; her bir birey açısından ölçülebilecek tek bir fayda endeksi oluşturmak mümkün olmadığı ve gerekli ölçümler yapılsa ve bu tip bir endeks oluşturulsa bile bu tip bir ölçümü yapmaya elverişli bir yöntem bulunmadığı için kişiler arası fayda karşılaştırmalarının yapılması son derece güçtür. Öte yandan; benzer teorik ilkelere sahip olanlar bile bu ilkeyi uygulamak için çok farklı dağılım modelleri önermektedirler (Sarı, 2002:66).

1. 5.2.5. Liyakat Yönlü Teoriler

Liyakat Yönlü Teoriler, insanların liyakatlerine göre hak ettiklerinin karşılığını almaları gerektiğini ileri sürer. Bu konuda üç temel ölçüt kullanılabilir : (Kuştepelı, 2004: 97)

— **Katkı:** Kişiler sosyal üretime yaptıkları katkı ile orantılı olarak yürüttükleri faaliyetlerde hak ettikleri iktisadi menfaatleri elde etmelidirler.

— **Çaba:** Kişiler yürüttükleri faaliyetlerde gösterdikleri çabanın karşılığını almalılardır.

— **Tazmin:** Kişiler çalışmaları sırasında karşı karşıya kaldıkları maliyetlerle orantılı olarak iktisadi yarar elde etmelidirler.

Aristo'ya göre kişilere hak ettikleri şeylerin verilmesinde o kişilerdeki meziyet ve erdem dikkate alınmalıdır. John Lock'a göre ise kişilerin gösterdikleri çabalar karşılığında aynı değerle iktisadi kıymetlere sahip olmalıdırlar.

Liyakat-Yönlü Teorilere göre, kişiler sahip oldukları yetenek ve becerileri, sosyal açıdan üretken olan işlerde serbestçe kullanabilirler. Kişiler, toplumu oluşturan diğer kişilere yaptıkları katkı ve yardım sayesinde gelirlerini artırabilirler. Dağıtıcı adaleti sağlamaya yönelik sistemler üretken emek, çaba ve katkıları sonucunda kişilerin sahip oldukları geliri dağıtabildikleri ölçüde adil olabilirler.

Çağdaş yetenek-yönlü teorilerin tümü yaşam standardını artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda yalnızca sosyal hâsılayı (yaşam standardını) artırmaya yönelik faaliyetler gelirleri artırmaya hizmet edebilir. Bu nedenle, bu tip teoriler sosyal açıdan değerli-üretken olan ya da olmayan faaliyetlerin tanımlanmasını gerektirirler (Çelik, 2004:43).

Liyakat yönlü teoriler de çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Buna göre; insanlar sosyal üretime yaptıkları katkı, gösterdikleri çaba ve katlandıkları maliyet ile orantılı olarak kendi paylarına düşen menfaati elde etmelidirler (Aklan, 2003: 73). Ancak, neyin katkı, çaba veya maliyet olarak sayılacağı belirli değildir ve günümüzde bunları ölçmek de çok zordur.

İktisadi çıkarları kişilerin kontrolü dışında kalan faktörlere bağlamak adil olmayacaktır. Örneğin, kişilerin kontrolleri dışında gelişen birçok faktör verimlilikleri üzerinde etkili olabilir. Aynı durum Refah –yönlü teorilerde de geçerlidir, ancak onlar bu durumu kendi teorilerinin bir meziyeti olarak görürler. Çünkü onlara göre herhangi bir dağılımın ahlâki yanı o dağılım sonucunda ortaya çıkan refahla alâkalıdır. Dağılım sonucunda ortaya çıkan durumun kişilerin kontrolüne bağlı faktörlerden etkilenmesinin ya da etkilenmemesinin bir önemi yoktur. Oysa Liyakat-Yönlü teorilere göre daha verimli ya da verimsiz faaliyetlerle uğraşmak tamamen kişilerin yaptıkları tercihin bir sonucudur ve bu nedenle ortada ahlaki bir sorun yoktur (Doğru, 2002:31).

1. 5. 2.6. Libertarian Teoriler

Libertarian Teorilere göre piyasalar adil olmalıdır ve belirli ilkelere uygun bir şekilde tanımlanan adil muamele koşullarının yerine getirilmesine olanak tanınmalıdır. Bunun nedeni ise adil sonuçlara ancak bireylerin adil eylemleri ile ulaşılmasıdır. Nozick'in Hak Ediş Teorisine göre dünya tamamen adil bir yer ise aşağıda yer alan tanımlamalar mal ve mülk edinmede adaleti sağlar.

Bir kişi, mal edinmedeki adalet ilkesine uygun bir şekilde bir malı edinirse, bu mala sahip olmaya hak kazanır. Başka bir ifadeyle, bireylerin hileye veya güç kullanımına başvurmaksızın mal varlığı edinmeleri gerekir (Aktan ve Vural, 2002:58).

Bir kişi, adil transfer ilkesine göre mal edinmeye hak kazanmış bir kişiden ilgili malı kendisine aktarırsa o mala sahip olamaya hak kazanır. Adil transfer ilkesi, mal varlıklarının el değiştirmesinin özgür değişime (sözleşme, bağış, miras) dayanmasını gerektirir.

İlk iki kural dışındaki hiçbir yolla hiçbir kişi mal edinme hakkına sahip değildir. Bir başka deyişle; yukarıda belirtilen ilkelere aykırı olarak gelir ve serveti yeniden dağıtmaya yönelik politikalar ahlâki temelden yoksundur.

Bir dağılım ancak kişilerin sahip oldukları mal ve mülkü sahip olmaya yetkili olmaları halinde adil olacaktır. Transferde adalet ilkesi suç ve cürüme yer vermeyen adil kontratları düzenler. Satın almada adalet ilkesi ise mülkiyet hakları ile ilgili adil düzenlemeleri içerir (Bilen, 1995: 168).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇÜTLERİ

Çeşitli sosyal sınıfların yaşam koşulları ve hayat standartları arasındaki fark eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Gelir eşitsizliği ise belirli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki bir başka nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir (Dülger, 1989: 41).

Gelir dağılımının eşitsizlik derecesinin tespitinde çok sayıda yöntem ve endeks kullanılır. Bu endeksler sonucunda elde edilen bulgulara göre politikalar geliştirilir. Geliştirilen politikalar gelir dağılımını doğrudan etkileyeceği için, dağılımın tespitinde uygun yöntem veya endeksin seçimi oldukça önemlidir.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütleri, objektif ölçütler ve normatif ölçütler olmak üzere kabaca iki kategori altında değerlendirilebilir. Objektif ölçütler, gelirlerin birbirlerinden ya da ortalama gelirden farklarının istatistiksel ölçümlerini kullanarak eşitsizlik derecesini tespit etmeye çabalarken; normatif ölçütler gelir dağılımı oranlarına ilave olarak sosyal refah anlayışı doğrultusunda fayda fonksiyonunu da dikkate almaktadır. Öte yandan, gelir dağılımı statik ölçütler kullanılarak grafiksel olarak da gösterilebilir (Güçlü, 1995: 44).

Eşitsizlik ölçütlerinin belirli koşulları yerine getirmesi beklenir. Bu koşullar şunlardır (Ateşagaoglu, 2000: 24)

— **Pigou-Dalton transfer ilkesi;** yoksul bir kişiden zengin bir kişiye yapılan bir gelir transferi eşitsizlikte bir artışa yol açmamalıdır ya da en azından gelirlerinde bir azalma meydana getirmemelidir ve zenginden yoksula yapılan bir gelir transferi eşitsizlikte bir artışa yol açmamalıdır.

— **Gelir ölçeğinden bağımsız olma ilkesi:** Eşitsizlik ölçütü aynı tarzdaki oransal değişikliklerden etkilenmemelidir. Herkesin gelirinde aynı oranda bir değişiklik varsa (örneğin, devalüasyon söz konusu ise) eşitsizlik değişmemelidir.

— **Nüfus ilkesi:** Eşitsizlik ölçütleri nüfus artışı karşısında değişmemelidir. İki benzer dağılımın birleştirilmesi eşitsizliği değiştirmemelidir.

— **Simetri ilkesi:** Eşitsizlik ölçütleri bireylerin gelirlerinin dışındaki özelliklere karşı duyarsız olmalıdır.

— **Ayrıştırma ilkesi:** Dağılımı oluşturan alt-gruplardaki eşitsizliklerdeki değişiklikler dağılımın geneline de aynı yönde yansımalıdır. Alt-gruplarda eşitsizlik artıyorsa genel olarak eşitsizlik de artmalıdır.

2. 1. Objektif Ölçütler

Gelir eşitsizliğinin derecesinin ölçümünde kullanılan yöntemlerden bir tanesini objektif ölçütler oluşturmaktadır. Bunlar sırasıyla Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Kuznets Katsayısı, Varyans ve Değişme Katsayısı, , Aralık (The Range), Logaritmik Standart Sapma, Göreli Ortalama Mutlak Sapma, Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksinden oluşmaktadır (Akdiş, 2000: 49).

2. 1. 1. Lorenz Eğrisi

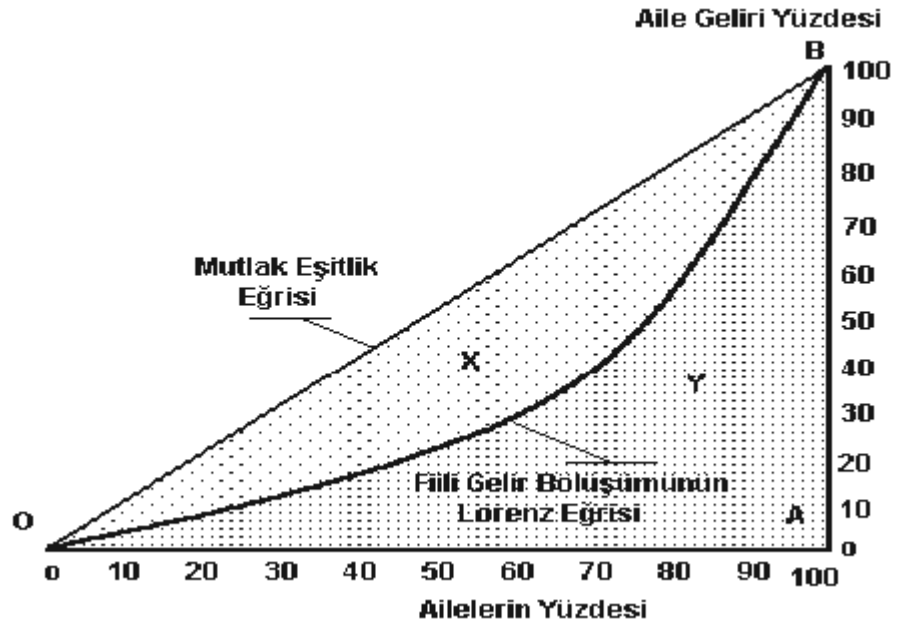
Lorenz Eğrisi gelir dağılımı çalışmalarında, gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinin hesaplanmasında çok sık olarak kullanılan ve grafik halinde hazırlanan bir şekildir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin çizim grafik gösterilmesinde kullanılan Lorenz Eğrisi, Amerikalı iktisatçı Max Lorenz tarafından 1905 yılında geliştirilmiştir (Işığışok, 1999: 45).

Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin boyutunun saptanması için başvurulmuş Lorenz Eğrilerinin oluşturulmasında, kümülatif yüzde değerlerin yer aldığı bir kutu diyagramı kullanılır. Diyagramın dikey ekseninde toplam gelirin, yatay ekseninde ülke nüfusunun kümülatif yüzdeleri yer alır. Dikey ekseninde gelirin % 100'ü, yatay ekseninde ise nüfusun % 100'ü gösterildiğinden, diyagram bir kutu şeklindedir (Akgül, 1999: 41).

Orijinle karşı köşeyi birleştiren doğru, eş bölüşüm doğrusudur. Bu, ülkedeki kişisel gelirlerdeki mutlak bir eşit dağılımı ifade eden bu doğru üzerindeki her noktada, nüfusun belirli bir yüzdesi, gelirin belirli bir yüzdesini almaktadır. Yani orijinden 45° açıyla çıkan bu doğru üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusun gelirden aldığı pay eşittir (İTO, 2006: 49).

Bununla birlikte uygulamada bu olanaklı olmayıp, yalnızca gösterge olarak kullanılmaktadır. Gerçekte ülkelerin nüfus yüzdelerine düşen milli gelir mutlak eşitlikten uzak ve bir eğri biçimindedir. Eşitlikten uzaklaştıkça Lorenz Eğrisi

dediğimiz eğrinin, mutlak eşitlik doğrusu ile arasındaki mesafe artar ve köşeye doğru sarkma gösterir.

Şekil 2.1: Lorenz Eğrisi (Aktan, 2002: 23)

Şekilde görülen (OB) doğrusu üzerinde yer alan her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusa karşılık gelen gelir yüzdesi birbirine eşittir. Milli gelirin bütün kişilere eşit bir şekilde dağıtıldığı, yani kişi veya hane halklarının nüfus içindeki yüzde paylarının gelirden aldıkları yüzde paylara eşit olduğu bu noktalardan oluşan ve her bir eksenle 45°'lik açı yapan OB doğrusu "mutlak eşitlik eğrisi" olarak adlandırılır.

OAB eğrisi ise milli gelirin en yüksek düzeyde eşitsiz bir şekilde dağıldığını ifade eder. OB arasında bu iki eğri arasında yer alan diğer tüm eğriler Lorenz eğrisi olarak isimlendirilir ve milli gelirin dağılımı bakımından söz konusu olabilecek diğer gelir bölüşüm olasılıklarını gösterirler. Bu eğriler mutlak eşitlik eğrisine yaklaştıkça milli gelirin dağılımındaki eşitsizlik azalırken bu eğriden OAB eğrisine doğru uzaklaştıkça eşitsizlik artar (Dinler, 2000: 34).

Gelir dağılımında eşitsizliğin olması durumunda, en alt gelir grubu örneğin nüfusun en az gelire sahip % 10'u toplam gelirin % 10'undan daha azını alırken nüfusun en yüksek gelirli % 10'u toplam gelirin % 10'dan daha fazlasını alacaktır. Bu nedenle fiili gelir bölüşümünü gösteren Lorenz Eğrisi daima mutlak eşitlik eğrisinin altında yer alır (Altınbaş, Doğruel, Güneş, 2002: 64).

Ne yer ne de zaman açısından, hiçbir durumda tam eşitsizlik çizgisi söz konusu olmamaktadır. Bununla beraber, Lorenz Eğrisinin günümüzde yaygın bir biçimde kullanılmasının iki nedeni bulunmaktadır. Bunlar (Aydemir: 1995:43) :

Kişisel gelir dağılımını, zaman içinde değeri değişen bir para birimine bağlı kalmaksızın ve ulusal gelir toplamını dikkate almaksızın gösterebilmesidir.

İkincisi, bireylerin tümünün değil, belirli bir kesiminin ele alınması durumunda bile analiz sonuçta bir anlam taşımaktadır. Örneğin, “tüketim birimlerinin en az gelirlisi şu sayıdaki bir kesimi, ulusal gelirin şu kadarını elde etmektedir”, biçiminde bir sonuca ulaşmak olanağı bulunmaktadır. Lorenz Eğrisi birçok çözümlenmeler içerisinde, en kolay, açık bir biçimde anlaşılabilen ve yaygın bir uygulama olanağı bulan formüldür

Bu tez çalışmasında da Türkiye’deki gelir dağılımını açıklanırken Lorenz Eğrisinden yararlanılacaktır.

2. 1. 2. Gini Katsayısı

Gelir eşitsizliğini tek bir değerde özetleyen Gini katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçülerden biridir. Gini katsayısı '0' ile '1' arasında değişen bir katsayı olma özelliğine sahiptir. Bir toplumda gelir adaletli olarak paylaşılmışsa (herkes eşit gelir elde ediyorsa) Gini katsayısı '0' değerini almakta, toplumdaki gelirler yalnız bir kişi tarafından alınmışsa Gini katsayısı '1'e eşit olmaktadır. Gini katsayısının değeri gelir düzeyinin büyüklüğüne değil, farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlıdır (Dağdemir, 1992: 41).

Gini oranı, Lorenz eğrisine bağlı olup Lorenz ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alana oranına eşittir. Gini oranının artması eşitsizliğin arttığını, azalması ise eşitsizliğin azaldığını gösterir (Ateşgözoğlu, 2000: 61).

$$G = \left[\frac{1}{n^2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |Y_i - Y_j| f(Y_i) f(Y_j) \right] / 2\mu$$

Y_i = i. hanenin geliri,

Y_j = j. Hanenin geliri,

$f(Y_i)$ = i. hanenin gelir çokluğu,

$f(Y_j)$ = j. hanenin gelir çokluğu.

Gelir grupları arasındaki gelir transferleri Gini Katsayısını etkiler. Objektif bir istatistikî ölçüt olmasına rağmen, üst ve alt gelir düzeyindeki yığılmaları dikkate almaz. Bu nedenle yığılmanın alt gelir gruplarında yoğun olduğu gelişmekte olan ülkeler ile yığılmanın orta kesimlerinde daha yoğun olduğu gelişmiş ülkelerin Gini Katsayılarının karşılaştırılması halinde sonuçlar dikkatle yorumlanmalıdır (Doğan, 1988: 49).

2. 1. 3. Kuznets Katsayısı

Kuznets, sektörel dengesizlikleri toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel yüzde dağılımına dayanan, sektörel dengesizlikleri özetleyen bir ölçü geliştirmiştir. Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerlerinin her sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırarak toplamı, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır.

Kuznets katsayısı aşağıdaki gibi gösterilebilir (DPT, 1994: 8) :

$$K = Y * ((X/Y) - 1)$$

X = Sektördeki Üretim payı

Y = Sektörün İstihdamdaki Payı

Kuznets Katsayısı da, Gini Katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz Eğrisi ölçütüdür. Katsayı 0 ile 1 arasında bir değer alır ve sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Sektörel ortalama ülke ortalamasına eşitse katsayı 0'a eşit olur. Toplam üretimin tek bir sektör tarafından yapılması ve bu sektörün istihdamdaki payı son derece önemsiz ise katsayı değeri 1 olur.

Kuznets Katsayısı'nda, sektörel işgücü ve üretim arasındaki farkların mutlak değerlerinin her bir sektörün iş gücündeki payı ile ağırlandırılarak toplanması sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır. Örneğin, sanayi sektörü toplam üretimin %60'ını üretir ve toplam iş gücünün %50'sini istihdam ederse, arasındaki fark (%10) sanayi sektöründe işçi başına ürünün, toplam iş gücündeki sanayi payı ile ağırlıklandırılmış olarak, ülke ortalaması oranı farkına eşittir. Katsayı, kişisel veya hane halkı gelirlerinin tespitinde güçlük çekilen

ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını belirlemek açısından uygun bir ölçüttür (Gürsel, 1999:55).

2. 1. 4. Varyans ve Değişme Katsayısı

Değişmenin ortak istatistikî ölçüsü olan varyans, mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine, bu farkların kareleri toplandığında ortalama uzaklaşan farkları ifade eder (Doğru, 2002: 64).

Diğer değişkenler sabitken, daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye yapılan gelir transferi her zaman için varyansı, diğer bir ifadeyle eşitsizlik ölçüsünü yükseltir. Bu nitelik bir eşitsizlik ölçütü için çok önemli bir husustur. Bu sonuç transfer ilkesinin karşılanmasını sağlar. Değişmenin ortak istatistikî ölçüsü olan varyans bu koşulu yerine getirir.

Gelir transferinin eşitsizlik üzerindeki etkisini hesaba katan bu ölçüt, ortalama gelir düzeyinden etkilenir ve ortalamaları çok farklı olan iki dağılımı karşılaştırmada kullanılamaz. Bu tip yetersizlikleri bünyesinde barındırmayan ölçütlerden biri olan değişme katsayısı, görelî değişme üzerinde durur. Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılırsa değişim katsayısı elde edilir (Dülger, 1989: 57).

Değişim katsayısı, her düzeydeki gelirler arasındaki gelir transferlerine karşı duyarlı olma özelliğine sahip olmasıyla beraber varyanstan farklı olarak ortalama gelirden ve ölçü biriminden bağımsız olduğundan ülkelerarası karşılaştırma yapmada kullanılabilir bir ölçüdür. Bütün gelirlerin eşit olması halinde değişim katsayısının değeri sıfır olur (İşveren Dergisi, 2001: 8).

Böylece; değişim katsayısının değeri sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımı daha adil bir hale gelir. Bu katsayı her düzeydeki gelirler arasındaki gelir transferine karşı duyarlı olma özelliğine sahiptir ve varyanstan farklı olarak ortalama gelir düzeyinden de bağımsızdır. Ancak, gelir farkları büyük olduğunda transfer etkisini ölçmekte yetersiz kalmaktadır.

2. 1. 5. Aralık

En ilkel eşitsizlik ölçütü, dağılımın iki ucundaki değerleri karşılaştırmak; yani en yüksek ve en düşük gelirler arasında kıyaslama yapmaktır. Bu nedenle aralık ölçüsü, bu iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı biçiminde tanımlanabilir.

Aralık A ile gösterilirse (DPT, 2001:62) :

$$A = [\text{Maks } (Y_i) - \text{Min } (Y_i)] / Y$$

Maks (Y_i) : Maksimum hane geliri

Min(Y_i): Minimum hane geliri

Eğer tüm gelirler eşit dağılmışsa bu takdirde A=0, tüm geliri bir kişi alırsa A=n değerini alır. A genellikle 0 ve n arasında bir değer alır ve iki uç nokta arasındaki dağılım hakkında bilgi vermez.

Aralık ölçüsü iki uç değer arasındaki dağılımı ihmal ettiği için eleştirilmektedir.

2. 1. 6. Logaritmik Standart Sapma

Bu ölçü, terimlerin aritmetik ortalamadan farklarının (sapmalarının) kareleri ortalamasıdır. Standart sapma, istatistiksel analizlerde dağılım ölçüsü olarak en çok kullanılan ölçüdür. Yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere gelir transferinin olması durumunda Logaritmik Standart Sapma (L) değerinde düşme meydana gelir. Ölçütün ölçme birimlerinden bağımsız olma özelliğine sahip olması uluslararası ve dönemsel karşılaştırmada kullanılmasına olanak tanımaktadır. Bütün gelirlerin birbirine eşit olduğu durumda standart sapma sıfırdır. Logaritmik olmasının gereği düşük gelir gruplarına daha fazla ağırlık veren bir ölçüttür (Güven, 2001: 37).

Logaritmik standart sapmanın sembolik gösterimi şöyledir (Aktan, 2002: 24):

$$L = [\sum_{i=1}^n (\log \mu - \log Y_i)^{2/n}]^{1/2}$$

$\log \mu$ = Hane gelirlerinin logaritmik ortalaması,

$\log Y_i$ = i. nci hane gelirin logaritması.

2. 1. 7. Göreli Ortalama Mutlak Sapma

Bir dağılımda uç değerleri incelemenin dışında da çeşitli analiz araçları vardır. Bunlardan biri de görelî ortalama mutlak sapmadır. Buna göre; dağılımdaki bütün gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılarak tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunup; bu farklar toplamı, toplam gelire oranlanırsa görelî ortalama sapma elde edilir (Kara, 2004: 73).

Bu yöntem, ortalamanın aynı tarafında bulunan daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferlerine karşı hiçbir şekilde duyarlı olmaması nedeniyle eleştirilmektedir.

Görelî ortalama mutlak sapma sembolik olarak şöyle gösterilmektedir(Karataş,2004:15)

$$G = \sum_{i=1}^n |\mu - Y_i| n\mu$$

Eğer dağılımda tam eşitlik varsa $G=0$, tüm geliri bir kişi almışsa $G:2(n-1)/n$ değerini alır. Aralık ölçütünden farklı olarak görelî ortalama sapma tüm dağılımı kavrar. Ancak bu ölçüt, ortalama gelire göre aynı bölgede yer alan iki kişi açısından daha az gelir sahibi olandan daha fazla gelir sahibi olana yapılan gelir transferine karşı duyarlı değildir (Yeldan, 2000: 39).

2. 1. 8. Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi

Bilgi teorisindeki entropi* kavramında geliştirilen ve yukarıda değinilen koşulların tümünü karşılayan gelir eşitsizliği ölçütlerin tümü Genel Entropi Ölçütleri olarak adlandırılmaktadır.Bu eşitlik ölçütünün genel formülü şudur(Aktan, 1998:28):

$$GE (\alpha) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^\alpha - 1 \right]$$

n = örneklemdaki kişi (hane halkı) sayısı,

Y_i = i. nci kişinin geliri,

* Entropi kavramı hemen her ders kitabında ve öğretiler tarafından “düzensizliğin bir ölçütüdür” diye kabul edilir. Entropi kavramı bu anlamıyla birçok disiplin içinde ayrı ayrı anlamlarda kullanılabilir.

GE'nin değeri 0 ile ∞ arasında değişir. 0 eşit dağılıma karşılık gelirken yüksek değerler eşitsizliğin arttığını gösterir. a parametresi gelir dağılımındaki farklı noktalarda yer alan gelirler arasında uzaklığı ortaya koyan bir ağırlıktır ve herhangi bir reel sayının değerini alabilir. Düşük a değerlerinde GE değişikliklere karşı daha duyarlıdır. En fazla 0, 1 ve 2 parametreleri kullanılır. a =1 ise, dağılım boyunca eşit ağırlık söz konusudur. a değerinin artması ağırlığın üst gelir grupları yönünden artması anlamına gelir. GE, 0 ve 1 parametrelerine sahipse Theil Endeksine eşittir. Bu durum şu şekilde gösterilebilir (Kasnakoğlu, 1988: 46–47):

$$GE(0) = T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \frac{Y_i}{\mu}$$

$$GE(1) = T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{Y_i}{\mu} \log \frac{Y_i}{\mu}$$

Theil Endeksi, tüm koşulları karşılayan bir endekstir. Kişiler arasında yapılan gelir transferine karşı endeks duyarlıdır. Örneğin zengin bir kişiden fakir bir kişiye yapılan transfer bu iki kişinin gelirleri arasındaki orana bağlı olarak endeksi küçültür (Erdoğan, 2002: 43).

2. 2. Normatif Ölçütler

Normatif ölçütler, gelir dağılımı oranlarını sosyal refah anlayışı doğrultusunda fayda fonksiyonunu da dikkate alarak inceleyen gelir dağılımı ölçütleridir. Normatif ölçütler Dalton Ölçütü ve Atkinson Endeksi olmak üzere iki grup altında incelenebilir (Örüner, 2001: 67).

2. 2. 1. Dalton Ölçütü

Dalton Ölçütü ekonomik refahı içeren bir ölçüttür. Gelirin marjinal faydasının, gelir arttıkça düştüğü varsayımından hareketle; toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit dağılması durumunda elde edilecek toplam fayda düzeyinin karşılaştırılması esasına dayanır.

Herkes için aynı tip fayda fonksiyonu söz konusu olduğu için toplam refahın maksimizasyonu, gelirin eşit bir şekilde bölüşülmesi halinde mümkün olacaktır.

Dalton ölçütü, fiili sosyal refahın, maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçüsü olarak almaktadır. Dalton ölçütü, fayda fonksiyonunun pozitif ve doğrusal transformasyonu durumunda sabit kalamamaktadır (DPT, 1994:43).

2. 2. 2. Atkinson İndeksi

Gini oranı ve benzeri ölçüler gelir yelpazesinin çeşitli noktalarında eşitsizliğe verilecek ağırlıklar konusunda gizli yargılar taşımaktadırlar. Değişik gelir dağılımlarını çeşitli eşitsizlik ölçülerine göre sıraladığımızda ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilmektedir. Bunun nedeni eşitsizliğe verilecek ağırlıkların farklı olmasıdır. İşte iki gelir dağılımını Lorenz eğrilerinin kestiği durumda, yani eşitsizlik ölçülerinin farklı sıralamalar gösterdiği durumda, dağılımlar arasında sıralama yapabilmek için Atkinson, toplumun refah düzeyinin başlangıç noktası olduğu bir gelir eşitsizliği ölçüsü önermiştir (Özer, 1999: 41).

Atkinson İndeksi, toplumsal refah fonksiyonundan hareketle türetilmiş bir indekstir. Bu indeks, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine bağlıdır. Bu parametrenin değeri de 0 ile 1 arasında değişmektedir. Bu ağırlığın sıfır olması toplumun gelir dağılımı konusuna duyarsız olduğunu, ağırlığın sonsuz olması ise, toplumun sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişilerle ilgilendiğini göstermektedir. Sosyal refah fonksiyonu, her bir bireyin refah fonksiyonunun toplamından oluşan toplanabilir, simetrik ve içbükey bir fonksiyondur. Bu varsayım kişisel faydanın karşılaştırılabilir olduğunu varsayar(Aktan, 2002: 51).

Atkinson indeksinin yorumunu bir örnekle açıklamamız gerekirse; toplam geliri 100 birim olarak düşündüğümüzde indeksin 0.35 değerini alması şu anlama gelmektedir. Eğer toplumda gelirler eşit dağıtılmış olsaydı, bu 100 birimlik toplam gelirin 65 birimiyle mevcut toplumsal refaha ulaşabilirdik. Dolayısıyla bu örnekte gelirlerin eşit dağılmaması nedeninden kaynaklanan refah kaybı da 35 birim olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir ülkede meydana gelen gelir dağılımı bozukluğunun birçok sebebi vardır. Bozukluklara neden olan olaylardan mal ve hizmetlerin üretiminden tüketimine kadar birçok neden ve sorunları sıralamak mümkündür. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal sorunlar (nüfus yapısı, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, enflasyon vb.) ve uygulanan yanlış politikalar (vergi, sosyal güvenlik, tarım, fiyat politikaları vb.) gelir dağılımında bozulmalara neden olabilmektedir.

Gelir dağılımı, belirli bir yoksulluk sınırı altında kalan kişi ya da hane halkının dağılımından daha ziyade nüfusun tümüne ait dağılımı belirlediği için yoksulluktan daha geniş bir kavramdır. Ancak, gelir dağılımı ve yoksulluk birbirleriyle yakından alakalı kavramlardır. Belirli bir gelir düzeyinde gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar artarsa yoksulluk içinde yaşayan kişilerin oranı da o ölçüde artar. Bu nedenle gelir dağılımını (eşitsizliğini) belirleyen temel faktörler incelendiğinde aynı zamanda yoksulluğun belirleyicileri de ele alınmış olur (TÜSİAD, 2000: 49).

Gelir dağılımı (eşitsizliği) üzerinde önemli etkilere sahip olan faktörleri dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar yapısal faktörler, sosyal norm ve düzenlemeler, globalleşme, teknolojik ve organizasyonel değişim konularıdır (Sağbaş, 2002: 67)

3. 1. Yapısal Faktörler

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin birinci ana başlığı olan yapısal faktörler yani ekonomik yapının etkileri altında, servet dağılımı, enformel sektör ve kayıt dışı ekonomi, ülkenin gelişmişlik durumu, ülkenin takip ettiği büyüme stratejileri, enflasyon ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktür ve eğitim düzeyi gibi konulara kısaca değinilecektir.

3. 1. 1. Servet Etkisi

Servet önemli bir gelir kaynağıdır. Ancak servetlerin büyük bir kısmı miras olarak edinilmiştir. Miras olarak edinilen tek servet türü mali nitelikte olan servet değildir. Beşeri sermaye de, servet olarak gelecek nesillere aktarılabilir.

Bu da kalıtım yoluyla edinilen bir mirastır. Aradaki bağlantı tam ve kesin olmasa da zeki ve yetenekli ebeveynlerin çocuklarının da zeki ve yetenekli olma ihtimali yüksektir.

Öte yandan servet sahibi olan ve iyi yetişmiş ebeveynler çocuklarını iyi yetiştirmekte ve onların iyi eğitim almalarını sağlamaktadırlar. Yani maddi servetlerinin yanında beşeri servetlerini de çocuklarına aktarmaktadırlar (Aktaş, 2007: 47).

Servetin belirli ellerde toplanmasının nedenlerinden en önemlisi gelirin dağılımındaki dengesizliktir. Üstelik servet dağılımı vasıflı emek dağılımına kıyasla daha eşitsiz bir dağılımdır. Az sayıdaki tüketici birimi özel servetlerin çok büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri emeğin vasıflarının artırılabilmesi olanağı sınırlı iken servet edinmenin sınırsız olmasıdır. İkinci olarak, gelirlerin tamamı çalışılarak elde edilmemektedir. Öyleyse servet dağılımındaki dengesizliği düzeltme yollarından biri, gelir dağılımının etkilenmesi, yani gelir dağılımının serveti düşük gelirli olanlar yararında değiştirilmesi olacaktır (Dilek, 1996: 152).

3. 1. 2. Kayıt Dışı Ekonomi ve Enformel Sektör

Kayıt dışı ekonomi, “bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve GSMH hesapları içinde yer almayan gelir sağlayıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür” şeklinde tanımlanabilir (Aydemir, 1995: 53).

Kayıt dışı ekonomi beyan dışı ekonomik faaliyetler, enformel ekonomik faaliyetler ve yasadışı ekonomik faaliyetler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Beyan dışı ekonomik faaliyetler, bir ülkede "milli gelir" olarak tanımlanan kavram ile fiilen beyan edilen gelir arasındaki alanı kapsar. Bu alan, dar anlamda, yasal ekonomik faaliyetler alanında yürütülen, fakat vergi idaresine beyan edilmeyen gelir kalemlerinden oluşmaktadır (Önder, 2001: 8).

Enformal ekonomik faaliyetler olarak da adlandırılan, kayıt dışı ekonominin ikinci ayağını oluşturan ve resmî makamlara bildirilmeyen ya da gerçek değerlerinin altında beyan edilen gelirler, “dar anlamdaki kayıt dışı ekonomik faaliyetler” olarak tanımlanmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin üçüncü grubu içerisinde “yasadışı ekonomik faaliyetler” yer almaktadır. Yasa dışı ekonomik faaliyetler, çoğu ülkede mali mevzuat açısından vergi kapsamına alınmaktadır. Böylece, yasadışı olmakla birlikte, resmî makamlara bildirilmemiş olan bu tür ekonomik faaliyetler de, kayıt dışı alan kapsamı içerisinde yer almaktadır (Önder, 2001: 9).

Kayıt dışı ekonominin üçüncü grubunu oluşturan ve milli gelir hesaplarına yansımaya ve yasak faaliyetleri kapsayan bölümü ise yeraltı ekonomisi veya yasadışı ekonomi olarak adlandırılmaktadır. Yasa dışı ekonomik faaliyetler, adından da anlaşıldığı gibi, yasaların engellediği ve bu nedenle de milli gelir hesaplarına dahil olmayan faaliyetleri kapsamaktadır.

Yasa dışı ekonomik faaliyetlerin vergi açısından ağırlıklı bölümünü gelir getirici faaliyetler oluşturmaktadır. Uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi, milli gelir hesaplarına alınmadığı halde, gerçek olarak gelir getiren yasadışı faaliyetler ilk grubu oluşturur ve reel olduklarından dolayı da gelir dağılımı açısından önemlidir (Derdiyok, 1993: 41).

Kayıt dışı ekonomi, bu kesimin aynı zamanda vergi dışı olması nedeniyle, mali açıdan da önem taşımaktadır. Bir başka deyişle; kayıt dışı ekonomi yoluyla elde edilen gelirin vergi kapsamı dışında kalması nedeni ile gelir dağılımını bozucu etkisi de bulunmaktadır.

Gelir dağılımını bozucu bir diğer durum, bazı kuruluşların ve yanlarında çalışan elemanların kayıt altına alınmış olmasına karşın, bir kısmının kayıt dışı faaliyet göstermesidir. Bu durum özellikle aynı ve/veya yakın faaliyet dalında çalışan işletmeler arasında rekabetçi bir piyasa yapısının oluşumunu da engellemektedir.

3. 1. 3. Ülkenin Gelişmişlik Düzeyi

Bir ülkede, üretim yetersizliği, yolsuzluklar, gelir dağılımı adaletsizliği, kayıt dışı ekonomi, yoksulluk, düşük eğitim ve sağlık harcamaları vd. durumlar temelde gelişmişlik düzeyinin düşük olmasına bağlıdır. Gelişmiş düzeyinin yükselmesi durumunda ise bütün bu sayılan olumsuzlukların tümü için tersi durum söz konusu olacaktır (Sürücü, 2007: 46).

Ülkenin gelişmişlik seviyesinin artması milli geliri arttırdığından, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik önemli unsurlardan biridir. Güçlü bir ekonomi ve kaynak yetersizliğinin olmadığı durumlarda, devletin gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak kullanacağı politikaların etkinliği artacaktır. Ekonomisi zayıf ülkelerde ise, yukarıdaki durumun tam tersi söz konusu olmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi düşük olduğundan dolayı, gelir seviyesi de düşük olmakta ve bunun sonucunda toplanan vergi miktarı düşük kalmaktadır. Bunun yanında kayıt dışı ekonominin varlığı gibi birçok olumsuz ekonomik koşula bağlı olarak gelir dağılımının düzeltilmesine yönelik kaynak yetersizliği söz konusu olmakta ve tüm bunların etkisiyle gelirin dağılımında adaletin sağlanması zorlaşmaktadır (Yüce, 2005: 54).

Ayrıca geri kalmış ülkelerde, ekonominin gelişmesini sağlayacak sermaye birikiminin oluşması için, girişimcilere ve sermayedarlara geniş ölçülerde, teşvik ve destek verilmekte ve zaten bozuk olan gelir dağılımındaki durum, emek aleyhine daha da bozulmaktadır.

3. 1. 4. Enflasyon ve Ekonomik Krizler

Gelir dağılımında eşitsizlik oluşturan diğer bir önemli unsur da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjonktürdür. Özellikle de konjonktür dönemlerindeki enflasyonist süreçler, gelir dağılımında önem taşımaktadır (Sürücü, 2007: 28). İstikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon, gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel unsurlardan biridir.

Sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında emek aleyhine dengesizliğe yol açan en önemli unsurlardan biri enflasyondur. Enflasyon, gelir dağılımı üzerinde lineer olmayan bir etkiye sahiptir. Buna göre, yüksek enflasyon, gelir dağılımındaki eşitsizliği önemli ölçüde artırmakla birlikte, enflasyon oranının aşağı çekilmesi gelir dağılımında doğrudan doğruya bir iyileşmeye de yol açmayabilir (Aklan, 2004: 65).

Öte yandan, enflasyon gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile benzer etkilere sahiptir. Yüksek gelire sahip kesimler enflasyon karşısında genellikle kendilerini iyi koruyacak imkânlarla sahipken, sabit gelirliler bu durumdan son derece olumsuz şekilde etkilenir.

Ekonomik krizler, enflasyonun yanı sıra; milli paranın değer yitirmesine, işsizliğe, iflasa vb. ekonomik olumsuzluklara yol açarak gelir dağılımını olumsuz yönden etkilemektedir. Krizlerin ortaya çıkardığı iktisadi ve sosyal şokların olumsuz etkilerini hafifleten veya ortadan kaldıran sosyal güvenlik ağlarının genellikle yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde iktisadi krizlerin etkisi daha da fazla olmaktadır (Sönmez, 2001: 61).

Ekonomik krizleri ortadan kaldırmak için uygulamaya konulan istikrar ve uyum programları da ekonomik birimlerin tüketimlerinin azalmasına yol açan daraltıcı para ve maliye politikalarını içermesi nedeniyle gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.

Öte yandan, milli paranın değer yitirmesi reel ücretleri baskı altına alır. Çalışan kesimler, bir yandan ücretlerin dondurulması, istihdam olanaklarının kısıtlanması ve ücret dışındaki menfaatlerdeki kesintilerden etkilenirken, diğer yandan, sübvansiyonların kamuya olan yükünün azaltılması ve kamu açıklarının kapatılması amacıyla kamu kesimince üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışla yüz yüze kalırlar. Bu tür uygulamalar ise gelir dağılımındaki eşitsizliği artırır(Tarı, 1995: 29) .

3. 1. 5. Eğitim Düzeyi

Tarım kesimi, geçmişte birçok gelişmekte olan ülkede (GOÜ), ekonomide ağırlıklı bir yere sahip olduğu ve toprak sahibi olmak gelir dağılımının en önemli belirleyicisi durumunda olduğu halde, günümüzde toprağın önemli bir üretim faktörü olmamasından, kentleşmenin, sanayileşmenin ve hizmet üretiminin artması sonucu gelir dağılımındaki eşitsizliğin temel nedeni olma özelliğini önemli ölçüde yitirmiştir (Parasız ve Başoğlu, 1999: 79).

Beşeri sermaye günümüzde en önemli üretim faktörü konumuna gelmiştir. Beşeri sermayenin gelişmesinde en etkili öge olan eğitim alanındaki eşitsizlikler gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açan unsurların başında gelmektedir. Arazi ve fiziki sermaye gibi üretim faktörlerinde herhangi bir kişinin sahip olabileceği miktar konusunda herhangi bir sınır söz konusu değilken, bir kişinin sahip olabileceği bilgi konusunda doğal bir sınır bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumun eğitim düzeyi arttıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik de o ölçüde azalma eğilimine girecektir (Korkut, 1986: 22).

3. 2. Sosyal Norm ve Düzenlemeler

Gelir dağılımı üzerinde doğrudan ya da dolaylı yollardan etkide bulunan çok sayıda sosyal norm ve düzenleme bulunmaktadır. Sosyal norm ve düzenlemelerin içerisinde yer alan örgütlenme kültürü ve örgütlenme düzeyi, gelir dağılımına etkisi açısından oldukça önemlidir (Erdoğan, 2002: 79).

Örgütlü toplumlarda farklı kesim ve gruplar arasındaki çıkar çatışmalarının belli bir noktadan sonra uzlaşma ile çözülmesi örgütlenmeyi demokrasinin önemli unsurları arasına sokmaktadır. Genel anlamda gelir dağılımının da bir çeşit çıkar çatışması olduğu ve bu dağılımın daha adil bir düzeyde gerçekleşebilmesinde, tarafların örgütlenme düzeyinin belirleyici rolü oynadığını belirtmekte fayda vardır.

Gelir dağılımında örgütlenmenin adaleti sağlayıcı bir unsur olarak ön plana çıkması için işçi ve işverenlerin örgütlenme seviyelerinin aynı dönemlerde ve aynı seviyelerde olması gerekmektedir. Aksi halde, işverenler etkin şekilde örgütlenirken, işçi veya temsilcileri olan sendikaların örgütlenmesinde etkinlik sağlanamadığı durumlarda, gelir dağılımı emek aleyhine, işverenler lehine bozulacaktır. Bu nedenle, ekonomik çıkar ve baskı gruplarının örgütlenme ve demokrasi kültürü açısından belirli bir olgunluğa erişmesi gerekmektedir (Boratav, 1995: 82).

Kısaca, ekonomide demokrasi kültürünün var olabilmesi için öncelikle ülkedeki siyasi demokrasi kültürünün oturmuş olması gerekmektedir. Ayrıca, demokrasi ve örgütlenme kültürünün olması da yetmemekte, buna işlerlik kazandıracak yasal alt yapının oluşturulması ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Sarı, 2002: 139).

Ayrıca ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren bu tip sosyal norm ve düzenlemelerden gelir dağılımı üzerinde önemli etkilere sahip olan diğer etkenler de şunlardır (Aktan, 2002:67).

— **Kira sözleşmeleri;** gayrimenkul mülkiyetinin küçük bir azınlık elinde yoğunlaştığı ve kiralar üzerinde kamusal denetimin söz konusu olmadığı ülkelerde, gelenekler kira sözleşmelerinde etkili olmaktadır ve özellikle tarım arazilerinin kiralanmasında yaygın olarak uygulanan “yarılık sistemi” tarımsal gelirlerin dağılımını belirlemede önemli bir role sahip olmaktadır.

— **İş sözleşmeleri;** Kore ve Japonya gibi Asya ülkelerinde çalışma yaşamındaki gelenekler gereği işçiler yaşam boyu istihdam garantisi ile işe alınmakta ve iktisadi durgunluk dönemlerinde bile işten çıkarılmamaktadır. Bu gelenek zımni ve hükümet dışı bir sosyal güvenlik sistemini yürürlüğe koymakta ve gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler meydana gelmektedir.

— **Evlilikle ilgili kurum ve normlar;** çeyizlerin değerini, eş seçimini, evlilik masraflarını, evlilik yaşını, düğünde verilen hediyeleri belirleyen ve etkileyen gelenekler gelir ve servetin dağılımı üzerinde çok önemli etkilere sahiptir. Zengin zenginle yoksulun yoksulla evlendiği ülkelerde gelir dağılımının uzun yıllar değişmeden kalma olasılığı vardır. Modernleşme ve globalleşmenin bu gelenekler üzerinde meydana getirdiği değişimler gelir dağılımını olumlu yönde etkileyecek niteliktedir.

— **Miras ile Alakalı Kural ve Gelenekler;** geleneksel toplumlarda beşeri sermayeye kıyasla servet ve servetin miras yoluyla sonraki kuşaklara aktarılma biçimi gelir dağılımındaki eşitsizliğin önemli bir belirleyicisidir. Bazı toplumlarda mal ve mülkün yanı sıra “sosyal sermaye” de miras olarak sonraki kuşaklara aktarılabilmektedir. Aile adı, bu adın itibar ve şöhreti, aile bağlantıları ve ailenin toplumdaki mevki sosyal sermayeyi oluşturmaktadır. Sosyal sermaye açısından avantajlı konumda olanlar daha yüksek gelir elde etme olanağına sahip olabilmektedir.

Mevcut sosyal normlar, kamusal karar ve düzenlemeler yoluyla değişebileceği gibi, globalleşme ve önemli iktisadi gelişmeler de bu normları değiştirebilir. Modernleşme emeğin akışkanlığının artmasına yol açmaktadır. Bu durum ise evlilikle ilgili kurum ve normları değiştirmektedir. Evlilikte mal ve mülk sahibi olma ve çeyizin değerli olması yerine beşeri sermayenin niteliği belirleyici olmaktadır. Örneğin, iyi eğitilmiş kişiler yine iyi eğitilmiş olanlarla evlenmektedirler. Bu eğilim ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalmasına yol açan yeni normların oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Sarı, 2002: 93).

3. 3. Globalleşme

Geniş bir ifadeyle; küreselleşme olgusu, “dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve ekonomik parçaların birbirleriyle ve daha sonra dünya piyasalarıyla daha fazla uyum sağlamasıdır”. Bu bütünleşme sürecinde, mal ve hizmetlerin yanı sıra teknolojiler, finansal akımlar, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, göç eden emek, bilgi ve kültürel akımlar önemli göstergelerdir. Bu süreçle birlikte sosyal ilişkiler, ulusal sınırlar zaman ve mesafe gibi kısıtlamaların etkisinden uzakta oluşmaktadır (Aktaş, 2007: 65).

Küreselleşmenin getirdiği sosyal etkileri ekonomik etkilerden ayırmak çok kolay değildir. Sosyal sorunlarla ekonomik sorunları en fazla yaklaştıran alan gelir dağılımıdır. Küreselleşmenin özellikle yeni bir dalga olarak ortaya çıktığı 1980’lerin başından itibaren, hem ülkeler arasında hem de ülkelerin kendi içinde gelir dağılımı oranları giderek kötüleşmektedir.

Globalleşme süreciyle birlikte yaşanan gelir dağılımı eşitsizliğinin artışı, ülke içindeki gelir eşitsizliğinden çok, ülkeler arası gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Ülkeler arası gelir dağılımındaki değişim ekonomik büyüme oranlarına ve ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticaretin niteliğine bağlı olarak değişmektedir (Bilen, 1995: 165). Bu anlamda, ekonomik büyüme oranı salt liberalleşme süreci ile değil, aynı zamanda tasarruf ve yatırım oranı ile eğitim politikaları gibi etkenler tarafından da etkilenmektedir.

Küresel ekonominin temel sonuçlarından birini oluşturan gelir dağılımı eşitsizliği incelendiğinde, 19.yüzyılın başlarında gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirin, gelişmekte olan ülkelerin üç katı olduğu ve “Altın Çağ” (1945–1975) dönemi dışında istikrarlı bir biçimde artarak, 2000’li yıllarda gelir dağılımındaki eşitsizliğin 20 katına yükseldiği görülmektedir (Aktaş, 2007: 65).

Küreselleşme süreci, ticaretin ve yatırımın önündeki engellerin kaldırılması sürecini de beraberinde getirmektedir. Bu eğilim, gelir dağılımını uluslararası sınırları aşma yeteneğine sahip olan gruplar lehine değiştirir. Buna göre; sermaye sahipleri, yüksek vasıflı işçiler ve kaynaklarını talebin en çok olduğu yerde arz etme imkânına sahip olan kesim, bu gelişme sonucunda refahını artırırken; vasıfsız veya az vasıflı işçiler ile orta düzeydeki yöneticilere yönelik talep daha esnek bir hale gelmektedir. Başka bir ifadeyle, çalışan nüfusun geniş katmanları tarafından sunulan

hizmetler milli sınırlar ötesinde insanlarca kolayca ikame edilebilir bir hale geldiğinden, bu kesim refah kaybı ile karşı karşıya kalmaktadır.

İşçilerin ikame edilebilirliğinin artması, bu kesimi ücret dışı maliyetlerin daha büyükçe bir kısmını üstlenmek, ücretler ve çalışma koşulları açısından daha büyük bir güvensizlik ve istikrarsızlık ile karşı karşıya kalmak ve pazarlık güçlerinin azalması sonucunda daha düşük ücretler ve ödenekler almak zorunda bırakmaktadır (Soros, 2003: 72).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzluklardan bir diğeri de, hükümetlerin sosyal güvenlik olanakları sağlamasını gittikçe zorlaştırmasıdır. Ekonomilerin dış ticarete açıklık derecesi ile sosyal güvenlik talebi arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır. Ancak, yabancı yatırımcıları çekmek için dış ticarete yönelik korumacı uygulamaları gevşetmek ve vergi rekabetine girişmek zorunda kalan hükümetlerin, vergi tabanında meydana gelen erimeye bağlı olarak, vergi toplama yeteneklerinde azalma meydana gelir. Bu durum ise hükümetlerin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerini yerine getirmede güçlüklerle karşılaşmalarına yol açar. Bu süreç ise sonuçta geniş halk kitlelerinin yoksullaşması ve yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açar (Yeldan, 2000: 84).

Bununla birlikte; küreselleşme genel olarak, istihdam olanaklarını artırmaktadır. Ancak, düşük vasıflı işçilerin refahını son derece olumsuz bir şekilde etkileyecek gelişmelere de yol açmaktadır. Bu tip gelişmelere yol açacak iki gösterge bulunmaktadır (Tezgel, 2004: 21).

Birincisi, vasıflar arası ücret farklarının genişlemesidir. İkincisi ise, emek piyasasının gittikçe daha az istikrarlı ve daha az güvenilir bir hale gelmesidir.

Sonuçta, kazançlar ve çalışma saatlerinde daha yüksek kısa dönemli değişkenlikler ile vasıflı işçiler arasındaki eşitsizlikler artmakta ve ortaya çıkan istikrarsızlık düşük vasıflı işçilerin yaşam standartlarının kötüleşmesine yol açmaktadır. Böylece; geleneksel sektörlerde işlerini kaybedenlerin büyüyen ve gelişen sektörlerde iş bulabilmeleri mümkün olsa da bu ancak vasıflı işçiler için güçlü bir ihtimaldir. Öte yandan, istihdam coğrafi ve sektörel açıdan yoğunlaşmışsa özellikle vasıfsız işçilerin iş bulabilme imkânı azalır ve bu durum yoksulluk ve eşitsizliği artırabilir.

Küreselleşmenin istihdam olanaklarını artırmasının yanı sıra, bir başka olumlu katkısı ise ülkelerin dış ticaretini ve dolayısıyla ekonomik büyümesini artırmasıdır. Ekonomik büyümenin artması ile birlikte iç ve dış piyasalara erişim olanağı gelişeceği için verimlilik ve elde edilen ortalama gelir artacaktır (Soros, 2003: 74).

Ancak, gelir elde etme olanaklarının yetersizliği nedeniyle yoksul kesim bu gelir artışından diğerleri kadar yararlanamayacaktır. Bu nedenle küreselleşme, hem yurt içinde hem de ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını artırabilir.

Küreselleşme, iyi yönetilirse bu süreç sonucunda oluşan servet ve gelir imkânları milyonlarca yoksulun bu durumdan kurtulmasına imkân sağlayabilir. Kötü yönetilmesi halinde ise marjinalleşme ve güçsüzlük ile yoksulluk ve gelir eşitsizliğini artırmaktadır (Örüner, 2001: 81).

3. 4. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim

Teknolojik gelişme ve değişim iyi yetişmiş işgücünün verimliliğinde artışlara yol açacağı için bu türden işgücünün lehine sonuçlar doğurur. Yalnızca iyi yetişmiş işgücü teknolojik gelişmelerden avantaj elde etme olanağına sahiptir. Yaygın teknolojik değişiklikler (robot teknolojisi v.b.) donanımsız işgücünü olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Parasız, 1999: 97).

Teknolojik gelişmeler, üretimde eğitimli emeğin payını artırmaktadır. Emeğin eğitim düzeyi çalışanlar arasındaki ücret farkını belirleyen temel faktörlerdendir. Eğitimli emeğe olan talep, emek arzı üzerinde artış gösterdiğinde, eğitimli emek ile eğitimsizler arasındaki ücret farkı açılmaktadır. .

ABD’de 1839 –1973 yıllarını kapsayan ve gelir eşitsizliğinin nedenlerinin araştırıldığı bir çalışmada, elde edilen sonuçlar, nüfus artışı, teknolojik gelişme düzeyi ve iş gücünün niteliksel gelişimi olmak üzere üç temel başlık altında toplanmıştır. Buna göre, teknolojik gelişme, nitelikli iş gücüne olan talebi artırmaktadır. Ancak nitelikli işgücünün gelişimini olumsuz etkileyen en önemli faktör ise nüfus artış oranı olarak belirlenmiştir. Çalışmada nüfusun artış oranı ile işgücünün niteliksel gelişimi arasında, negatif bir kolerasyon bulunmuştur (Bilen, 1998: 66).

Sanayileşmiş ülkelerde örgütsel anlamda bir devrim söz konusudur. Bu değişimin asıl unsurlarını üretimin, işin ürün tasarımının, planlamanın ve şirketlerdeki otoritenin örgütlenmesindeki değişiklikler meydana getirmektedir.

Örgütsel değişimler de gelir dağılımının yapısı üzerinde etkili olmaktadır. Örgütsel değişime yol açan temel faktörler şunlardır (Aklan, 2003: 42–43).

— **Fiziki sermayede meydana gelen değişim:** Son zamanlarda fiziki sermayede, bu tip sermayeye sahip olanların gelir dağılımını kendi lehlerine çevirmelerine yol açacak, önemli bir değişim söz konusudur. Çok amaçlı makineler, programlanabilir imalat ekipmanları, bilgisayar destekli çizim ve imalat gibi yenilikler farklılaşmış ürünlerin kitlesel düzeyde ve daha az maliyetle üretilebilmesini sağlamaktadır.

Makinelerin çok boyutlu görevleri yerine getirebilmeleri daha yetenekli hale gelmeleri bu makinelerin kullananların da daha yetenekli olmasını gerektirmekte ve tip yeteneklere sahip olan çalışanlara avantaj sağlamaktadır.

— **Enformasyon teknolojisindeki değişim:** Enformasyon teknolojisinde son zamanlarda meydana gelen değişiklikler, bilgiyi yöneticilerden işçilere, firmalardan tedarikçilere ve üreticilerden tüketicilere doğru aktarmaktadır. Günümüzde birçok yönetici ve işçi, tasarım sorunları, üretimdeki darboğazlar, girdi temini, müşteri talepleri ve diğer birçok iş açısından daha fazla ve tam zamanında bilgi sahibidir. Üretimde rol alan unsurlar içerisinde üst düzey yöneticilerin dışında kalanların daha fazla ve daha değerli bilgilere sahip olma olanaklarının artması ikinci grubun elde ettiği gelirleri artırmakta ve gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir.

— **Beşeri sermayedeki değişim:** Eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişmesi ve genç neslin daha iyi bir eğitim görmeye başlaması donanımlı işgücü arzını aşamalı olarak artırmaktadır. İyi eğitim belirli bir alanda uzmanlaşmayı artırmanın yanı sıra belirli ürünlerin üretiminde daha üretken ve beceri sahibi olmayı gerektirdiği için daha iyi eğitim almış kişilerin gelirleri artmaktadır.

— **İşçilerin ve tüketicilerin tercihlerindeki değişim:** İnsanlar beceri düzeyi daha yüksek ve çok yönlü bir beşeri sermayeye sahip olunca çalışma yaşamlarındaki tercihlerinde de değişiklikler meydana gelmektedir. Eğitimli işçiler, eski tip tekrara dayanan sıkıntı verici meslekler yerine ön plana çıkacakları, yaratıcılıklarını gösterebilecekleri ve karar alma yetkisine sahip olabilecekleri değişken yapıdaki işleri tercih etmektedirler. Tüketicilerin ürün çeşitliliğine önem vermeleri ve tüketici tercihlerine dayalı standart ve seri üretim olmayan ürünlerin üretilmesi zorunluluğu bu tercihi güçlendirmekte ve örgütsel yapıyı değişime zorlamaktadır. Çok yönlü

beceriye sahip olan ve bu becerilerini uygulamaya koyma olanağına sahip çalışanlar daha fazla gelir elde etme olanağına sahip olmaktadır (Tezgel, 2004:67).

Örgütsel değişim, çalışma hayatında gerekli olan becerileri yeniden tanımlamaktadır. Bu yeni yapıya bağlı olarak, donanımlı olmak çeşitli görevleri çok boyutlu olarak yapabilmeyi, yeni görevleri çabucak kavramayı, diğer çalışanlarla iletişim kurma, sorumluluk ve karar verme yeteneğine sahip olmayı ve değişen müşteri ihtiyaçlarına cevap vermede üstünlük sağlamayı gerekli kılmaktadır.

3. 5. Devletin Gelir Dağılımını Etkilemesi

Devlet milli gelirin kişiler ve tüketim birimleri arasındaki dağılımını belirleyen asli faktörleri değiştirmek veya milli geliri kamu gelirleri ve harcamaları yoluyla yeniden dağıtmak olmak üzere iki şekilde değiştirebilir. Birinci durum servet ve eğitim imkânlarının dağılımı yoluyla faktör fiyatlarının değiştirilmesi ve bu şekli ile de ekonomide kendiliğinden oluşan gelir dağılımının değişiminin sağlanmasıdır. İkincisi ise gelir dağılımını belirleyen asıl nedenlere dokunulmamasıdır. Bu iki durum ilerleyen satırlarda daha ayrıntılı olarak açıklanmaktadır (Çelik, 2004: 57).

Servet dağılımındaki büyük eşitsizlikleri gidermek için en kısa yol, gelir getiren serveti özel mülkiyete konu olmaktan çıkarmak, devleti gelir getiren servetin sahibi yapmaktır. Servet üzerindeki özel mülkiyeti kaldırmaksızın da servet dağılımını daha adil hale getirmek olanaklıdır. Bu, servet mülkiyetinin sınırlandırılması ve servetsizlerin servet sahibi haline getirilmesiyle yapılır. Bu konuda alınabilecek ve yapılabilecek başlıca tedbirleri toprak reformu, verasetin sınıflandırılması ve vergi politikası olarak sayılabilir.

Kişilere tanınacak eğitim olanakları, bundan kaynaklanan gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde vasıflı işgücü olabilmek için yüksek kalitede ve uzun süreli bir eğitim gereklidir. Buna göre; yüksek gelir getiren mesleklere sahip olmayı önleyecek nedenleri ortadan kaldıran bir eğitim reformu, emek gelirleri arasındaki eşitsizlikleri elimine edecektir (Doğan, 1988: 41).

Yaklaşık olarak son yarım yüzyıldan beri ekonomik ve sosyal hayata devlet müdahalesi kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu, bazen üretim faktörlerinin fiyatlarının düzenlemesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Devlet; bu amaca uygun olarak,

ekonomide faiz haddini belirlemekte, işçiler en az geçim düzeyinin altında ücret almamakta, bazen kiralar dondurulmakta ve kârın azami tavanı belirlenmekte ve bir kısım ürünlerin fiyatlarının destekleme alımlarıyla belli bir düzeyin altına düşmesini önlenmektedir (İşveren Dergisi, 2001: 13).

Devletin üretim faktörleri fiyatlarına müdahale ederek gelirin yeniden dağıtılmasını sağlaması saf piyasa ekonomisinin mantığına ters düşmekle birlikte, devlet müdahalesinin tümüyle önüne geçmek olanaklı olmadığı gibi, bu müdahalelerin başarısız oldukları da ileri sürülemez.. Buna göre; devletin kamu ekonomik kuruluşlarının ürünlerinin fiyatını, marjinal maliyete eşitleyerek, zararlarını tarafsız vergilerle karşılaması sonucu hem kaynak dağılımında etkinlik sağlanmış, hem de gelir yeniden dağıtılmış olmaktadır.

Günümüzde, devletin gelirin yeniden dağıtılması işini üstlenmesi ve adaletsizlikleri bir ölçüde gidermeye çalışmasını haklı kılan nedenler bulunmaktadır. Adolph Wagner'den bu yana gelişen müdahaleci devlet akımları, gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltmayı vergi politikasının temel amacı durumuna getirmiştir. Önceleri siyasi, ahlaki ve sosyal nedenlere dayandırılan bu amaç, daha sonra marjinal fayda ya da fedakarlık kuramlarıyla birlikte ekonomik bir temele oturtulmuştur. Yeniden dağıtıcı vergi politikası, büyüme politikasına ilişkin görüşlerle de savunulabilir. Bir ekonominin iktisadi gelişmesi bakımından beşeri sermayenin taşıdığı öneme, büyüme kuramında gittikçe daha fazla önem verilmektedir. Bu konuda öne sürülen görüşe göre, halkın eğitim düzeyiyle sağlık durumunda somut ifadesini bulan gayri maddi sermaye stokunda meydana gelecek artış, özellikle düşük gelirli sosyal tabakalara mensup kişilerin söz konusu artıştan yararlanmaları halinde, verimliliği büyük ölçüde yükseltir (Tarı, 1995:78).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE GELİR DAĞILIMI VE BÖLGELERARASI KIYASLAMA (1987–2007 DÖNEMİ)

Türkiye'de gelirin eşitsiz dağılımı yeni bir olgu değil. Ama özellikle 1980 sonrası dönemde 24 Ocak kararlarıyla başlayan ve 12 Eylül askeri darbesiyle devam eden süreçte yeniden şekillenen bölüşüm ilişkileri 2000'li yıllara gelindiğinde ortaya inanılması güç bir eşitsizlik tablosu çıkardı. Son yıllarda az da olsa düzelme olmasına karşın gelir dağılımı sorunu tüm ağırlığı ile en önemli ekonomik sorunların başında yer almaktadır. İşte bu nedenden dolayı da tez konumuzu 1987 yılından günümüze kadar olan süreçte inceliyoruz. Somut olguları aşağıda sıralanacak olan bu eşitsizlik görünümünün altında yatan dinamikleri anımsamakta yarar var.

Türkiye' de 1980'e kadar geçerli iç birikime dayalı ithal ikameci sermaye birikimi sürecinde, bu modele uygun bir bölüşüm ilişkisi de vardı. Bu sürecin birikim modeli, iç talebi esas aldığı için, gerek ücretler gerekse küçük üretici gelirleri açısından, talep oluşturucu bir bölüşüm özelliği taşıyordu. Bu özelliğin belirleyiciliğinde, sermayenin, görece yüksek ücret sağlayan bir ücret sendikacılığına, taban fiyatlarını genellikle enflasyonun üstünde belirleyen popülist bir destekleme politikasına, devlet harcamalarıyla dolaylı gelir sağlayan popülist devlet nosyonuna ciddi bir itirazı yoktur. Bunun sonucunda, devlet harcamalarının bölgesel dağılımı, oy kaygısıyla yaygınlık gösteriyor, ekonomik olarak rasyonel olmasa da devlet harcamaları ve yatırımları, giderek hızlanan enflasyon karşısında alt ve orta gelirli kesimlerin kayıplarını telafi edici etkiler oluşturabiliyordu (Cem, 1995: 101).

1980 yılı birçok alanda olduğu gibi, bölüşüm ilişkilerinde de yeni bir dönem miladı oldu. İç talebe dayalı birikim modelinin ömrünün tükenmesiyle, yerine inşa edilmeye başlanan ihracata dönük ya da dışa açılmacı ekonomi modeli, başta ihracat olmak üzere döviz kazandırıcı faaliyetleri özendirirken, bu faaliyetlerle dünyada rekabet gücü kazanabilmek için bölüşüm ilişkilerini ters yüz etti. Dış dünyada rekabet gücü oluşturacak mal ve hizmeti en az maliyetle üretmek, ücret girdisini mümkün olduğu kadar ucuza mal etmeye; özellikle gıda, tekstil olmak üzere tarıma dayalı endüstrilerin hammaddelerini en ucuza almaya; devlet maliyesinin gelir ve gider kalemlerini de dışa açılmaya hizmet edecek bir dönüşüme zorluyordu.

Devleti küçültmek, özelleştirme, vergi yükünün sermayeden ücretli kesime yıkılması, dışa dönük yatırımların devletçe mali teşviki, bu dönüşümün bazı unsurlarındandı (Derdiyok, 1993: 94).

Bu dönüşümler, iktisadi artığın meydana getirilmesi ve kaynak aktarımı süreçlerinde önemli değişikliklere yol açmış ve büyüme, birikim ve bölüşüm ilişkilerinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümüne kadarki ilk üç bölümünde genel anlamda gelir dağılımının tanımı yapılarak, gelir dağılımı çeşitleri, teorileri, ölçütleri verilerek ve gelir dağılımını etkileyen faktörler incelenerek gelir dağılımının teorik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Ülkemizin ele alındığı çalışmamın dördüncü bölümünde, Türkiye'deki gelir dağılımı sorununun tarihsel gelişimine değinildikten sonra, gelir dağılımı türlerine göre ülkemizdeki gelir dağılımı incelenecek ve sonuçları yorumlanarak, nedenlerine değinilecektir. Bununla birlikte bölgesel gelir dağılımı sonuçları da irdelenerek, bölgeler arasında gelir bakımından kıyaslamalar yapıp, farklar ortaya konacaktır.

4.1. Türkiye'de Gelir Dağılımı üzerine Yapılmış Araştırmalar ve Sonuçları

Türkiye'de farklı tarihlerde, çeşitli kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları, çeşitli yönleriyle birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar araştırmanın kapsadığı alan, örnekleme yöntemi ve örnek sayısı olarak verilebilir. Bu tarz ifade farklılıklarında rağmen, bu araştırmalardan elde edilen veriler kabataslak dahi olsa, gelir dağılımının nasıl bir seyir izlediğini bizlere göstermesi bakımından önemlidir (Doğru, 2002: 84).

Türkiye'de gelir dağılımına yönelik ilk hane halkı gelir ve tüketim anketi, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul illeri için düzenlenmiş ve memur ile işçi ailelerini kapsamıştır. Bu anketi daha sonra 1938 yılında 20 ili kapsayan diğer bir anket izlemiştir, 1953 yılında daha geniş ve bilimsel bir hane halkı gelir-gider anketi yapılmıştır. Eva Hirsch'in Colombiya Üniversitesine sunduğu doktora tezinde Türkiye'de tarımsal gelirlerin 1951-1953 yılları arasında dağılımı araştırılmıştır. Bu, tarım kesimine yönelik kısmi bir çalışmadır (Kazgan, 1992: 116).

Prof. N. Bengül'ün 1959 yılında Stanford Üniversitesi'nde yaptığı Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler isimli çalışması da, bu kısımdaki önemli bir diğer araştırmadır.

Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili olguyu ciddi bir biçimde gündeme getiren Prof. Nejat Bengül olmuştur. Bengül'ün 1957 yılında Standford Üniversitesindeki Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler isimli çalışması da, bu kısımdaki önemli bir diğer araştırma olarak literatüre geçmiş ve bu çalışmayla Türkiye'de gelir dağılımı çalışmalarının metodik yaklaşımını şekillendirmek istemiştir (Karaca, 2004: 97).

Alparslan Isıklı'nın 1955-1956 yılları için sigortalı işçi ücretleriyle ilgili çalışması, Tuncer Bulutay'ın 1950-1962 yılları için milli gelirin maaşlar, ücretler, tarım kesimleri ve kar ayırımına dayanan tahmin çalışması ve Ugur Korum'un 1960-1965 yılları arası gelir dağılımının seyrini tespiti yönelik yaptığı çalışmalar, Türkiye çapında kapsamlı araştırmalar olmayıp, gelir dağılımı verilerinin kısmi analizine yöneliktir.(Karluk, 2002: 66).

Prof. Enos'un Devlet Planlama Teşkilatının davetlisi olarak Amerika'dan gelerek hazırladığı 1962 yılının durumunu yansıtan raporunda, çeşitli grupların elde ettikleri gelirler ve bunların vergileme oranları yer almıştır. Raporda ekonomik ve sosyal gruplar arasında gelir ve vergileme oranları bakımından önemli farklar olduğu ortaya konulmuştur. Açıkça belli olmamakla birlikte, işgücü ve gelir dikkate alındığında tarım kesiminde ki gelirlerin öteki kesimlere göre çarpıcı biçimde düşük olduğu tespit edilmiştir (DPT, 2001: 76).

Tüm bu kısmi araştırmaların sonucu olarak DPT, gelir dağılımındaki boşluğu doldurmaya çalışmış ve Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir çalışma Devlet Planlama Teşkilatı içinde Tolga Çavuşoğlu ile Yusuf Hamurdan tarafından gerçekleştirilmiştir. 1963 yılında ait bu çalışma, sondaj usulü ile düzenlenmediği gibi, Türkiye'de gelir vergisinin genel olmaması, beyanname veren mükelleflerin 327 000 kişide kalması ve vergi kaçakçılığının var olması gibi sebepler dolayısıyla gelir vergisi kayıtlarına da birkaç husus dışında dayanmıyordu. 1963 yılı gelir dağılımı araştırmasının metodu kısaca şu şekildeydi. 1963 yılındaki toplam yurtiçi gelirden hareket edilmiş ve şahsi gelire yaklaşmak üzere bu miktar, transfer gelirlerinin eklenmesi ve iktisadi devlet teşekküllerinin oluşturduğu fonların düşülmesi gibi bazı işlemlerle sonuca varılmıştı. (Erdoğan, 2002: 45).

Elde edilen toplamdan tarım geliri ve tarım dışı sektörde ödenen ücretlerin tahmini miktarı indirilmiş ve bakiye beyannameli mükelleflerin serbest meslek ve küçük ticaret ve sanayi çalışanlarının vergi dairelerine bildirmiş olduğu gelirlerin miktarı gerçek miktar olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak çalışma o günün şartlarında acele bilgi edinmek amacıyla makro veri ve hesaplamalardan yapıldığı için çok büyük gelir eşitsizlikleri bulunduğunu göstermiştir. Ama buna rağmen Türkiye'nin ilk gelir dağılımı çalışması olduğu ve önemli bir boşluğu doldurmaya çalıştığı için önemli bir gayret olarak kabul edilmiştir(Sönmez, 1992: 101).

1968 Gelir Dağılımı Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri (HÜNE) Enstitüsü tarafından yapılan bir ankete dayanarak SBF öğretim üyelerinden T.Bulutay, H. Ersel ve S. Timur tarafından gerçekleştirilmiştir (Sürücü, 2007: 135).

Araştırmada, şehir ve köy farkını dikkate alarak yapılmış olan tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 4 505 hane halkı ile yapılan görüşmeler esas alınmıştır. Nüfusu 2 000'nin altında 150 köy, 2 000–15 000 nüfusa sahip 49 kasaba ve 15 000–50 000 arasında bir nüfusa sahip 25 şehir ve nüfusu 50 000'nin üzerindeki 32 şehirden seçilmiş olan 256 yerleşim bölgesi kapsama alınmıştır.

Doğurganlık çalışmasına yönelik olan bu örnekleme, eşi 45 yaşından küçük olan evli erkekler dâhil edilmişlerdir. Hane halkının %17.2'si örnekleme dışında tutulmuştur. Bu çalışma metodik hatalar içermesine rağmen, 1963 araştırmasına göre geliştirilmiş yeni uygulamalarla desteklendiği için daha tutarlıdır (Karluk, 2002: 98).

1973 yılı gelir dağılımı çalışmasında, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nce yapılan "Türkiye'nin Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları" konusunda Türkiye çapında bir örnekleme niteliğindeki olan araştırmaların hane halkı gelirlerine ilişkin verileri kullanılmıştır. 1968 çalışmasıyla aynı temele oturtulmuştur.

Araştırma kişilere soru – cevap şeklinde olduğu için bir anket çalışmasının sakıncalarını taşımaktadır. Türkiye genelinde çok aşamalı kümeli tesadüfi örnekleme metodu ile seçilen 6500 hane halkı soru kâğıtlarının uygulanacağı tüm örneği oluşturmaktadır. Söz konusu 6 500 haneden 4 658'inin soru kâğıtlarına verdikleri cevaplar kullanılabilir nitelikte olup, araştırmanın temel niteliğini oluşturmuştur. Gelirin hesaplanmasında kullanılan bu kişilerden yola çıkarak Türkiye'nin nüfusu 39 112 784 olarak tespit edilmiştir. Seçilen 6 500 örnek ailenin metropol alanlarda 2 500, kentsel alanlarda 3 500, kişisel alanlarda ise 1 500 hane halkı şeklinde olmuştur (Sürücü, 2007: 136).

Bu gelir çalışmasında örneklemin seçilmesinde kırsal alana nispi olarak daha düşük bir ağırlık verildiği buna karşılık şehir alanlarının nispi ağırlıklarının yüksek tutulduğu anlaşılmaktadır. Ama 1973 yılı içinde Türkiye nüfusu içindeki köylü nüfusu % 60.4 olmasına karşılık örnekleme kırsal alan için sadece % 23.1 örnek kütlesi seçilmiştir. Bu gelir dağılımında örnek hacminin kademeli uygulaması tutarsızdır.

1973 DPT Çalışmasına Derviş ve Robinson, anketle tarım dışı gelirin ve tarımsal nüfusun olduğundan az görüldüğünü belirterek eleştiri getirmişlerdir. Dolayısıyla eşitsizlik, olduğundan daha çok bulunmaktadır. Derviş ve Robinson'nun hesaplamalarına göre Gini Katsayısı, 0.50 yerine 0.52'dir.

Hesaplamış oldukları %20'lik gelir grubu payları şöyledir: %3.45, %7.90, %12.83, %20.49 ve %55.33. Hesaplanan Gini Katsayısı tarımsal gelirler için 0.56, tarım dışı gelirler için 0.45 dir. DPT (1973) de verilen Gini Katsayısı ise tarımsal gelirler için 0.60 tarım dışı gelirler için 0.63 dür. İki çalışma sonuçları arasındaki bu çok önemli farkın, tarım ve tarım dışı kesimlerdeki verimlilik farkından kaynaklandığı belirtilmektedir.

Aynı yıl için Derviş & Robinson (1980) yöntemi kullanılarak Celasun tarafından hesaplanmış olan Gini katsayıları tarım geliri için 0.57, tarım dışı gelir için 0.43 ve toplam için 0.51 dir. Celasun'un hesaplamış olduğu %20'lik gelir gruplarının aldığı paylar sırayla şöyledir: Birinci % 20'lik grup için %2.75, ikinci % 20'lik grup %7.15, üçüncü % 20'lik grup %12.83, dördüncü % 20'lik grup %22.06 ve beşinci % 20'lik grup ise %55.21. Celasun (1986) aynı yöntemi ve 1973 verilerini kullanarak 1978 ve 1983 yılları için de tahminler yapmıştır. 1978 yılı için paylar; %2.84, %7.33, %12.90, %22.13 ve %54.71. Gini Katsayısı ise 0.51'dir. Tarımsal gelir için Gini Katsayısı 0.57, tarım dışı gelir için ise 0.43 dür. 1983 gelir payları da şöyledir: %2.63, %6.93, %12.59, %21.39 ve %55.93. Gini Katsayısı ise 0.52. Tarım ve tarım dışı gelirler için Gini Katsayıları 0.57 ve 0.45 tir. Anketlere dayalı gelir dağılımı çalışmalarında tarımsal gelirlerdeki eşitsizliğin daha düşük olduğu sonucu, verimlilik ve istihdam verilerine dayandırılarak yapılan çalışma sonuçlarıyla gelişmektedir (Karaman, 1997:96).

Yukarıda sayılan çalışmalara ek olarak DİE, 1973–1974 Kırsal Yerler Gelir ve 1978-1979 kentsel yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamalarını hesaplamıştır. Bu çalışmadaki veriler, gelir dağılımının belirlenmesinde yardımcı dokümanlardır.

1973- 1974 hane halkı tüketim ve gelir anketinde, nüfusu 2 000'in altındaki köyler kapsanmış ve çok tabakalı basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Hane halkı seçimi üç aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada 67 ilin her birinde iki bölge, ikinci aşamada her bölgeden üçer köy tesadüfî örnekleme ile seçilmiştir. Son aşamada her köyden on hane halkı örneğe dâhil edilmiş ve yıl boyunca gözlenmiştir. Toplam 3 983 hane halkı kapsanmıştır. Tarımsal gelirler, alanda elde edilen girdi ve çıktı analizinden hesaplanmıştır (Karluk, 2002:81).

DİE 1978–1979 anketi, 10 000 den fazla nüfusu olan kentsel yerleri kapsamıştır. 40 kentsel alandaki 2–9 kişiden oluşan hane halkları örneğe dahil edilmiş, her ay 822 hane halkı seçilmiştir. Beş coğrafi bölge vardır. Her bölgede, 14 sosyo ve ekonomik gösteregeye dayanarak, gelişmiş, orta-gelişmiş ve azgelişmiş olmak üzere üç tabaka oluşturulmuş, gelişmiş olan tabakada il merkezleri, uzman görüşü alınarak belirlenmiştir. Ağırlık olarak nüfus kullanılmış, orta gelişmiş alanlardan dörtte biri, azgelişmiş alanlardan beşte biri sistematik örnekleme ile seçilmiştir. Yörelere, sosyoekonomik durumuna göre fakir, orta gelirli ve zengin olmak üzere iki veya üç tabakaya bölünmüştür.

Daha sonraki tarihlerde Merih Celasun, 1973 yılı DPT gelir dağılımı tablosunu esas alarak, 1978 ve 1973 yıllarında dağılımın Türkiye'de nasıl bir seyir gösterdiğini ortaya koyan ekonometrik bir çalışma yapmıştır (Karaman, 1987: 24) .

1986 yılında da Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri Y. Esmer, H. Fişek ve E. Kalaycıoğlu tarafından TÜSİAD için bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışma, temelde bir gelir dağılımı araştırması değildir. Tabakalama için nüfus değil, seçmen kitlesi kullanılmıştır. Kırsal ve kentsel ayırım yapılmış, çok aşamalı tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 1 444 hane halkı seçilmiş, 1 032 hane halkındaki 6 760 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki iller beş bölgeye ayrılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir, 14 tabakaya bölünmüştür. Kentsel alandaki tabakalama, ekonomik durum ve politik tercihlere göre belirlenmiştir. 17 ildeki 51 yörede 117 alan, kırsal alanda altı tabaka için 60 yerleşim alanı seçilmiştir. Aylık ve yıllık gelirler ile gelirin kaynağı ayrı ayrı verilmiştir. Gelir kaynakları imalat, üretim, maaş ve ücretler, kira, emekli aylıkları, sermaye gelirleri ve diğer olarak sınıflandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen çalışmalar, metot ve uygulama açısından önemli aksaklıklar içermektedir. Bu sebeple DPT'nin teklifi, DİE'nin kabulü ile Türkiye'de ilk defa örnek hacmi, uygulama esasları yönünden bilimsel ölçütlere en uygun 1987 Yılı hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi uygulaması sonucunda, gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. Anket, 1 Ocak 1987 – 31 Aralık 1987 tarihleri arasında kentsel yerlerde her ay değişen 1 202 hane halkı, kırsal yerlerde ise bir yıl boyunca 998 hane halkında uygulanmıştır. Örnek hane halkı, 26 400'tür. Buna göre tahmin edilen toplam hane halkı sayısı, 11 047 560'tır. ortalama hane büyüklüğü kırdada 5.31, kentte ise 4.31'dir. Türkiye ortalaması ise 4.78'dir. DİE'nün 1987 Gelir Dağılımı Araştırması, 1987 yılında uygulanan Hane halkı gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, bölge, nüfus tabakaları ve kır-kent ayrımında gelir ve tüketim farklılaşmasını belirlemek üzere Türkiye genelinde kapsanan ilk ankettir. Ankette 20 binden az nüfuslu yerleşim yerleri kırsal yerler, 20 001'den fazla nüfuslu yerleşim yerleri kentsel kesim olarak kabul edilmiştir (Erdoğan, 2002: 49).

Araştırmada sektörel, ücret, ücret dışı gelir, tarım, tarım dışı gelir, ücretin elde edilmiş şekli, hane halkının işteki durumu, bölgelere, nüfus gruplarına göre gelir dağılımı verileri ayrıntılı olarak hazırlanmıştır.

1987 çalışmasında, yerleşim bölgeleri beşe ayrılmıştır. Kentsel alanlar üç tabakadır: -2000 - 50 000, -50 001 – 100 000 ve – 100 000'den fazla olanlar. Kırsal alanlar ise -0 – 500, -501- 2 000, -2 001 – 5 000, 5 001 – 10 000 ve -10 001 – 20 000 olmak üzere beş tabakadır.

Gelir, kullanılabilir gelir (maaş ve ücretler, faiz, kira, kar ve transferler) ve aynı geliri kapsamaktadır. Kırsal kesimdeki hane halkı tarımsal işletme olarak kabul edildiğinden, geliri brüt olarak elde edilmekte ve net gelir girdilerin çıktılarından düşülmesiyle bulunmaktadır.

DİE 1987 Araştırmasının ilgi çekici bir sonucu vardır. Hane halkı kişilerinden gelir getiren işlerde çalışanlar arasında diğer grubu, %39.7 oranı ile toplamın en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Grup, ücretsiz aile çalışanlarını (ücretsiz aile işçisi) kapsadığı için çok önemlidir. Sanayileşmiş toplumlarda ücretsiz aile çalışanı ortalaması %34 civarında iken bu oran, AB ülkelerinde %2.8 civarındadır. Fakat Türkiye'de bu oran, iş bulanların (toplam istihdam) ortalama %30'u kadardır (Tezgel, 2004: 109).

Kırsal kesimde ve kadın çalışanlar açısından durum oldukça kötüdür. Bir toplumda ücretsiz aile çalışan sayısının artması ve çalışanların %30'nun bu nitelikte olması, fonksiyonel gelir dağılımının çarpıklığını kendiliğinden ortaya koymaktadır. Kırsal ve kentsel ayırımı yapıldığında durum, daha da kötüleşmektedir. Kırsal kesimde ücretsiz aile çalışanlarını kapsayan kesim, kırsal kesim istihdamının %52'sini oluşturmaktadır. Bunlar, kırsal kesim toplam gelirinin ancak %1.8'ni alabilmektedirler. Hane halkı kişilerinin gelir getirisi işlerdeki dağılımında ücretli kesim %32.6 oranı ile ikinci sırada gelmektedir.

1973 DPT araştırmasında bu oran (ücretle geçinen hane halkı oranı) %37 idi. Bu durum, Türkiye'de 1973'ten itibaren geçen sürede ücretli ve maaşlı kesimin toplam içindeki yerinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Ortalama yıllık gelirin çalışanların işteki durumlarına göre bir ayırım yapıldığında, ücretlilerin ortalama gelirinin genel ortalamaya yok yaklaştığı görülmektedir. Toplam 1 763 bin TL iken (bu tutar Ağustos 2001 itibari ile yaklaşık 337 milyon 87 bin TL), ücretliler ortalaması 1.767 bin TL'dir(Ağustos 2001 Tarihli değeri 337 milyon 852 bin TL). Buna karşılık ücretliler, kendi adına çalışanların yarısı, işverenlerinde ortalama gelirlerinin yaklaşık beşte biri kadar gelir elde etmektedirler. Profesör Dr. Emre Kongar bir çalışma yaparak 1988 yılı için Türkiye'de gelir dağılımı hesaplamıştır. (Sürücü, 2007: 111).

DİE, 1987 araştırmasından sonra 1994 yılında yeni bir gelir dağılımı araştırmasını başlatmış, bu araştırmanın sonuçları 1996 yılı sonunda alınmıştır. DİE, 1994 yılında yapmış olduğu Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketi geçici sonuçlarını 18 Ekim 1996 tarihinde açıklamıştır (Korkut, 1986: 101–102).

Bir ülkede hane halkı gelir dağılımı anketleri, ülkede belirli sürede yaratılan tüm gelirlerin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüünün ortaya konması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapısında zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli bir kaynaktır (İTO, 2006: 51).

1994 Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi iki aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada, 1 Ocak 1994 – 31 Aralık 1994 tarihleri arasında her ay değişen 2 188 örnek haneye "Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" uygulanmıştır. Bu anketle örnek hanelerin anket ayı içerisinde yaptıkları yoğun tüketim harcamaları ile dayanıklı tüketim malları gibi seyrek olarak yaptıkları tüketim harcamalarının

bilgilerinin yanı sıra, hane halkı fertlerinin istihdam ve aylık gelir bilgileri de derlenmiştir.

İkinci aşamada ise "Hane Halkı Gelir Dağılım Anketi" 8 Şubat 1995 – 31 Mayıs 1995 tarihleri arasında Tüketim Harcamaları Anketi kapsamında olan 26 256 örnek haneye uygulanmış ve istihdam durumu, ekonomik faaliyet, meslek, işteki durum vb. sorular sorulmuştur. Hane halkı kişilerin 1994 yılı içinde faaliyet gelirleri; esas iş, diğer iş, değiştirilen iş ayrımında sorgulanmış ayrıca faaliyet dışı gelir bilgileri de alınmıştır (DPT, 2006: 42).

1994 Hane Halkı Tüketim Harcamaları Anketi Türkiye'yi temsilen seçilen 62 kentsel, 174 kırsal yer olmak üzere toplam 236 yerleşim yerinde, 26 256 örnek hane halkı ile görüşme yapılarak uygulanmıştır. Örneklem 1990 nüfus sayımının sonuçlarına göre oluşturulmuş, daha önceki araştırmalarda kullanılan beş sosyo – ekonomik bölge yerine yedi coğrafi bölge tabakalanması kullanılmıştır. 1987 anketine benzer şekilde 20 000 den fazla nüfuzlu yerleşim terleri kentsel 20 000 den az nüfuzlu yerleşim yeleri ise kırsal yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır (Erdoğan, 2002: 52).

4. 2. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bireylerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarını belirlemektedir. Bu yolla da ülkedeki kişilerin yüzde kaçının milli gelirin ne kadarını elde ettiğini saptamak mümkün olmaktadır. Bu dağılımla toplam gelirin, bireyler arasında dağılımı yanında bireylerin gelir düzeyleri arasındaki farkın incelenmesine de yardımcı olmaktadır (Örüner, 2001: 86).

Bu gelir dağılım türü, gelirin nasıl ve ne iş yapılarak kazanıldığını değil, yalnızca bireylerin ya da tüketici birimlerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarlarını göz önüne almaktadır. Bu yüzden kişisel gelir dağılımına bakılırken daha önce açıklanmaya çalışılan gelir eşitsizlik yöntemleri açıklayıcı olmaktadır. Ayrıca kişisel gelir dağılımı kendi alt gruplarına ayrılarak mesleklere, cinsiyete, eğitim durumuna v.b. göre incelenebilmektedir.

Ancak gelir eşitsizliklerini ortaya koyan kişisel gelir dağılımı araştırılırken, bazı kavramların ve sınırların belirlenmesi ve açıklanması gerekmektedir. Bu nedenle konunun anahtar kavramları olan Kişi Başına Milli Gelir (KBMG) ya da

Kişi Başına Gayri Safı Milli Hasıla (KBGSMH) kavramı ile Kullanılabilir Gelir kavramı açıklanacak olduğunda; KBMG, ülke milli gelirinin ülke nüfusuna bölünmesiyle bulunan rakamdır (Aktan, 1998: 37).

Milli gelir, ülkenin gelişmişlik düzeyinden çok, ülke gelir zenginliğinin göstergesidir. Ülke içi ya da uluslararası karşılaştırmalarda ise milli gelir, GSMH olarak kullanılmaktadır. KBGSMH ya da KBMG, aynı anlamı ifade etmektedir. KBGSMH, dolara dönüştürülmüş milli gelir rakamının nüfusa bölünmesiyle bulunan rakamdır (Aklan, 2003: 23).

Kişisel gelir dağılımındaki gelir eşitsizliklerini ölçmek için gelir kavramının neleri içerdiğini bilmek gereklidir. Karşılaştırmalarda yer alan gelir "kullanılabilir gelir"dir. Kişisel gelir dağılımında kişisel gelirden; ödenen vergiler, sosyal güvenlik kurumlarına ödenen cari transferler düşüldüncü kalan kısım kullanılabilir gelir (disposable income) adını alır (Tezgel, 2004: 98).

Türkiye'de TÜİK'ce yapılan gelir dağılımı araştırması anketinde yer alan kullanılabilir gelir, parasal ve para-dışı gelirleri kapsamaktadır. Parasal gelir; maaş ve ücretleri, kiralanan mülklerin gelirlerini, faiz ve kar paylarını, serbest meslek, küçük girişimci, üretim, tarım ve hayvancılık gelirlerini, emekli aylıklarını, burs ve nafaka ile yurt dışından yapılan transferler dışındaki öteki transferler gibi parasal gelirleri içermektedir. Para-dışı gelir tanımı içine ise; sahibinin içinde oturduğu konutların biçilen kiralaları ile yiyecek ve giyim gibi ayni yardımlar girmektedir.

Kişisel gelir dağılımında beklenen ilk hedef, hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Kişisel gelir dağılımı bireysel ve statik bir dağılımdır. Başka bir ifadeyle, sınıflar arası ya da bölgelerarası gelir dağılımı ile değil, yalnızca gelirin bireyler/aileler arasındaki dağılımı ile ilgilidir ve bu dağılımın göstergesidir. Bu nedenle kişisel gelir dağılımı, milli gelirin kişisel dağılımı şeklinde de değerlendirilmektedir (Bilen, 1998: 83).

İktisat kuramındaki Neo-Klâsik paradigmanın[†] hâkim olması ile gelir dağılımı konusunda sınıf düzeyinden birey düzeyine geçişine tanık oluyoruz. Neo-klasik yaklaşımın çerçevesinde gelir dağılımı sorununa bakıldığında, sermaye sahiplerinin kar dışında, faiz ve ücret geliri, hatta emekli olup transfer geliri elde etmesi, ya da bir işçinin ücreti dışında faiz ya da temettü geliri elde etmesi, gelir dağılımı analizine

[†] Neo-klasik paradigma; devlete, gelirin yeniden dağılımı fonksiyonu da yükleyerek kamu maliyesini, değişim modelleri ile analiz etmektedir.

kurumsal olarak dâhil edilebileceği gibi, maddi zenginliğin arttığı, sermaye piyasalarının yaygınlaştığı ve daha da önemlisi emeğin niteliklerinin çeşitlenmesi, kısacası aktör sahipliğinin zamana ve mekâna göre oldukça değişken olsa da, kategorik olmaktan çıkması, bir başka deyişle giderek daha fazla sayıda bireyin birden fazla faktör gelirine sahip olmaya başlaması, gelir dağılımı sorununu sınıfsal-fonksiyonel olmaktan çıkartıp bireyselleştirdiği söylenebilir.

Ayrıca, gelirin fertler arasındaki dağılımının incelenmesi, fonksiyonel dağılımı kadar önemli bir olgudur. Kişisel gelir dağılımı, cinsiyet, yaş, meslek, işteki durum, eğitim, sosyal gruplar ve bölgesel farklılıklar gibi karakteristikler ile açıklanabilmektedir. Elde edilen sonuçlar, insan sermayesine yapılacak yatırımların gelir dağılımını düzeltici boyutları olacağını kanıtlaması bakımından önemlidir.

Türkiye’de gerek 1961 gerek 1982 Anayasaları ile “sosyal adalet” ve “sosyal devlet” ilkeleri benimsenmiş, adil bir gelir dağılımının sağlanması yönünde, devlete bu politikaları düzenleme görevi yüklenmiştir (Boratav ve Yeldan, 2000:46).

Kullanılabilir gelir dağılımı araştırmaları, bir ülkede belirli bir sürede oluşturulan tüm gelirin, haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüne ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli çalışmalardır (Filiztekin 1998: 89).

Kişisel gelir dağılımı bilindiği gibi bir ülkede oluşturulan milli gelirin o ülkede yaşayan fert sayısına bölümünü ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımında, ülke nüfusu genelde beş eşit parçaya bölünür. Bu bölümlenme, veri sağlanabildiği ölçüde daha da arttırılabilir. Her bir parça, bu durumda nüfusun %20’ni temsil eder. %20’ye düşen milli gelir hane halkının yüzde dağılımı ile gelirin yüzde dağılımı karşılaştırılır. Bu yöntemde, hane halkının toplumun hangi kesimlerini (zengin-fakir) temsil ettiği belli değildir. Dolayısıyla sermaye sahibi, işçi, memur, çiftçi, sanatkâr gibi toplumun belli sınıfları arasından tarafsız dağılım öngörür (Dilek, 1996: 101).

Yukarıda da açıkladığımız gibi Türkiye’de farklı tarihlerde çeşitli kurumlar tarafından yapılmış gelir dağılımı araştırmaları, çeşitli yönleriyle birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, araştırmanın kapsadığı alan, örnekleme yöntemi ve örnek sayısı konularındadır. Bu farklılıklara rağmen, araştırmalardan elde edilen verilerle kişisel gelir dağılımının nasıl bir gelişme gösterdiği ana hatlarıyla ortaya konabilir.

Türkiye'de gelir dağılımında önceki yıllarla karşılaştırıldığında gözlenen sınırlı düzelmede personel yarasındaki değişikliğin ücretliler ve diğer dar gelirli yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur (Örüner, 2001: 100).

Türkiye'de özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru hızlanan ve 1980 yılında üç haneli rakama ulaşan enflasyon, alınan önlemlerle bir miktar indirilmekle beraber yüksek seviyesini devamlı korumuştur. Yüksek oranlı ve sürekli enflasyon, gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur.

Gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında da Türkiye'de gelir dağılımı bozuktur. Gelişmiş ülkelerde, en düşük gelirli nüfusun %20'lik kesimi, ortalama olarak gelirin %7.8'ni alırken, en yüksek gelirli kesim, gelirin %40'na sahip olmaktadır.

Bu ülkelerde son yıllarda, en yüksek gelirli kesimin gelirindeki payını %40'ların altına indirmeye yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Gelişme yolunda olan ülkelerde gelir dağılımının daha adil olmasında, uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretli kesimin payının yükselmiş olması ile özelleştirmenin başarıyla uygulanması sonucunda servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasında önemli etkisi olmuştur (Sönmez, 2001: 102).

Kişisel gelir dağılımı analizinde en çok kullanılan yöntem, nüfusun yüzde dilimlerine gelirin hangi oranda dağıldığının belirlenmesi şeklindedir demistik. Ülkemizde yapılan çeşitli gelir dağılımı araştırmaları bu yöntemle yorumlanabilir. Tablo 4.1' de nüfusun yüzde yirmilik dilimlerinin gelirden aldığı paylar bu araştırmalar çerçevesinde verilmektedir.

1980–1988 yılları arasında Türkiye'de zorunlu tüketim malları fiyatları 12 ile 55 kat artarken, aynı dönemde ücretlerdeki artış bu kesimin satın alma gücünü korumaya yetmemiştir.

Buna göre; Türkiye'de yapılan kişisel gelir araştırmalarının sonuçlarına baktığımızda, 1987–1994 döneminde Türkiye'de gelir dağılımında iyileşmeye doğru bir hareket olduğunu görürüz. Bu genel eğilime rağmen gelir dağılımındaki iyileşme, çok yavaş meydana gelmektedir.

Tablo 4.1: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları

Hanehalkı Yüzdeleri	1987	1994	2002	2003	2004	2005
En düşük %20	5.2	4.9	5.3	6.0	6.0	6
İkinci %20	9.6	8.6	9.8	10.3	10.7	10.8
Üçüncü %20	14.1	12.6	14.0	14.5	15.2	15.4
Dördüncü %20	21.2	19.0	20.8	20.9	21.9	22
En yüksek %20	49.9	54.9	50.1	48.3	46.2	45.8
Toplam	100	100	100	100	100	100
Gini Katsayısı	0.43	0.49	0.44	0.42	0.40	0.38

Kaynak: TÜİK, “Gelir Dağılımı Anket Sonuçları”, TÜİK Haber Bültenleri.
http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=151 (23.01.2008)

Gelir dağılımı konusunda 1963 yılından bugüne değin yapılan araştırmalardan çıkan sonuç, 2002 yılına kadar bu konudaki eşitsizliğin hemen hemen hiç değişmemesidir. Bu sürede çok az sayılabilecek düzelmeler dışında, gelir dağılımdaki adaletsizliği giderecek, yoksul sınıfların bu durumlarını ortadan kaldıracak önemli bir iyileşme gözlenmemektedir. 2002 yılı ve sonrasındaki araştırmalara baktığımızda da gelir dağılımında azda olsa düzelmeler görülmektedir.

2002 yılına kadar, 1987 ve 1994 yıllarında yapılan araştırma sonuçlarına baktığımızda, en zengin/en yoksul oranında bazen düşmeler görülse de, en yoksul %20’in gelirden aldığı payın bir türlü %5’lerin üzerine çıkamaması, buna karşılık en zengin %20’nin payının sürekli %50’lerin hatta %55’lerin üzerinde olması çarpık paylaşımın düzeleceği konusunda umutvar olunmasını engeller görünmektedir.

Tabloda yer alan 1987 yılına ait olan rakamlardaki görece düzelmelerse, söz konusu araştırmada kullanılan yöntem farklılıklarından ve veri tabanındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Ancak 2002 yılı ve sonrasındaki sonuçlara baktığımızda gelir dağılımında azda olsa bir düzelme olduğunu ve eşitsizliğin azaldığını söyleyebiliriz.

Tablo 4.1’de sunulan sonuçlara göre; gelir dağılımındaki eşitsizliğin, özellikle 1980’li yıllarda arttığı gözlenmektedir. 1987 yılına gelindiğinde DİE tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmaları sonucunda Türkiye’de üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru sınırlı bir gelir aktarımı olduğu görülmektedir.

Tablodan ilk bakışta da görüldüğü gibi, 1994 yılında Türkiye’de gelir oldukça adaletsiz biçimde dağılmaktadır. En yoksul %20’lik kesim gelirin sadece %4.9luk kısmına sahiptir. En zengin %20 ise tüm ülke gelirin yansından fazlasını, %54.9’unu almaktadır. Aradaki fark 11 kattan fazladır. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin hangi boyutlara ulaştığına ilişkin başka kıyaslamalar yapıldığında, örneğin; ülkede yaşayan insanların %80’inin gelirden aldıkları payın toplamı en zengin %20’nin payından bile düşüktür.

Yani ülkede yaşayan her beş kişiden dördünün toplam geliri en zengin bir kişinin gelirinden bile düşüktür. En zengin %20’nin geliri, ikinci en zengin %20’nin gelirinin yaklaşık üç katıdır. İkinci en zengin grup bile bu durumda orta gelirli sayılabilir. Bu durum Türkiye’de en zengin grubun milli gelirden olağanüstü fazla pay aldığını göstermektedir.

En yoksul %40’ın payına bakıldığında, bu grubun milli gelirden aldığı payın yalnızca %13.5, en yoksul %60’ın ise %26 oranında olduğu görülmektedir. “Türkiye’nin değil girmek istediği, aynı coğrafyada yer alan Avrupa ülkeleriyle ve gelişmekte olan ülkelerle bile kıyaslandığında zaten yetersiz olan gelirin bu oranlarla dağılması, ülkenin yarısından çoğunun yoksulluğun da ötesinde bir yaşam biçimini sürdürdüğünü göstermektedir” (TÜSİAD, 2000: 76).

Gelirden aldıkları pay bakımından ilk dört %20’lik grupların aralarında fazla bir fark görünmemektedir. Bu ölçüte göre bu grupların her birinin milli gelirden aldığı payın bir önceki grubun payına oranı sırasıyla %77.5, %46.1 ve %50.9 iken en son (zengin) grubun 4. gruba oranı % 284’ü geçmektedir. Bu durum diğer gruplar arası geçişkenliği yüksek düzeyde olası kılarken, en üst gruba geçmenin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (TUİK, 2006: 83).

Ekonomist Dergisinin Haziran 1997 sayısında DİE 1994 yılı çalışmasını esas alarak yaptığı Türkiye'deki beş gelir grubunun analizi şöyledir (Ekonomist, 1997: 16-22).

—**En üsttekiler:** Türkiye'deki gelir piramidinin en tepesinde yer alan grup, tüm şirketlerin hedef kitlesi konumunda. Çünkü toplam hane halkı sayısının beşte birini oluşturan bu grup, Türkiye'de elde edilen gelirin yüzde 54.9'unu elde ediyor. 2 milyon 865 bin aileden ve 13.9 milyon kişiden oluşan bu grup, 1973–1987 yılları arasında yaklaşık 6 puanlık bir düşüş olmasına karşın, 1987-1994 yılları arasında kullanılabilir gelir içindeki payını 5 puan arttırmıştır. Bu grup içinde yer alan en yüksek gelirli yüzde 5'in hayat standardı ise Hollanda'yı bile geride bırakmıştır. Bu mega zenginlerin yıllık kişi başına geliri 22 bin 344 doları buluyor.

1987–1994 yılları arasında ailelerin yüzde 95'inin milli gelirden aldığı pay az veya çok gerilerken, sadece en zengin yüzde 5'in payı arttı. 716 bin aileden ve 3 milyon 406 bin kişiden oluşan bu grubun payı yüzde 23'ten yüzde 30'a yükselmiştir.

Bu grubun hayat tarzı ile ilgili olarak şu tespitleri yapmak mümkün olmaktadır: En yüksek gelirli aileler, çocuklarını yurt dışında okutmayı tercih ediyor. Halen yurt dışında okuyan öğrenci sayısı 30 bini bulmaktadır. Son yıllarda birbiri peşi sıra Türkiye'de mağaza açan dünyaca ünlü giyim markaları, hedef kitle olarak bu grubu seçiyor. Marks and Spencer, Louis Vuitton ve Versace gibi ünlü markaların Türkiye'deki satışlarını hızla artırmaları, bu kesimin milli gelirdeki payının sürekli arttığını göstermektedir. Süper ve mega zenginlerin talip oldukları konut, yazlık ve villalar 150 bin ile 500 bin dolarlık fiyatlardan satılıyor.

Türkiye'de çeşitli marka ve modellerden toplam 120 bin lüks otomobilde en üsttekilerin otomobil parkında. Mercedes, BMW, Jaguar gibi gözde otomobillere son yıllarda, Audi, Alfa Romeo, Toyota, Lexus, Nissan, Infinity ve Amerikan otomobilleri gibi lüks sınıf otomobiller de katılmıştır. En zenginleri oluşturan bu grup gelirlerin %60 ile %90 arasındaki bir kısmını tasarruf ediyor.

—**Ortanın üstü:** Ortanın üstünde yer alan yüzde 20'lik hane halkı grubunda toplam 134 milyon kişi bulunuyor. Bu grup kullanılabilir gelirin %19'unu elde ediyor. Bu grup gelir payının 2 puanını, en üst gelir grubuna kaptırdı. İşte bu gelir grubunun belirgin nitelik ve özellikleri ise:

Ortanın üstü gelir grubu, ekonominin en dinamik kesimlerinden biri sınıf atlamak bu gruptakilerin en önemli hedefi. İyi eğitim gördükleri için, girişimcilikte

başarı sağlayabiliyorlar. Yani iş kurallarının büyük bölümü bu gruptan çıkmaktadır. Ortanın üstündekiler, çocuklarının geleceğini kurtarmak için onları bir Anadolu Lisesi 'ne sokmayı hedefliyor, ev edinmek için kooperatife üye oluyorlar.

Bu gruptakilerin çocuklarının tamamına yakın bölümü üniversitede okutulmaktadırlar. Ortanın üstü gelir grubundakilerin ancak dörtte biri otomobile sahip, ikinci el otomobil piyasasının en aktif unsurları bu kesimde bulunuyor. Bu kesimin tercihleri genellikle dört-beş yaşındaki otomobiller olmaktadır. Şirketler kompakt modellere ağırlık verdiği 'takdirde bu gruptakiler, yeni oto piyasasına ağırlığını koyabilecektir.

Ailelerin büyük bölümünde çalışan sayısı birden fazla olmuştur. Ortanın üstü gelir grubu, kadınların en çok sözünün geçtiği gruplar arasında olmuştur. Kırsal kesimdekilerin bir bölümü, daha iyi yaşam standardına arazi ve arsa satarak ulaşmayı denemektedirler. Ekonomi istikrarlı bir büyüme ivmesi yakaladığında en büyük avantajı bu gelir grubu yakalayacaktır.

Bu grup, küçük atölye sahipleri, üst düzey kamu bürokratları, özel sektörde çalışan beyaz yakalılar, büyük işyerlerinde çalışan sendikacı ve kıdemli işçiler, serbest meslek mensupları, orta büyüklükteki işyerlerine sahip tüccar ve büyük esnaftan oluşuyor. Orta boy tarım işletmelerine sahip olan ve yanında 10'un altında tarım işçisi çalıştıran çiftçiler bu grupta yer almaktadır. Konut sahipliği oranının yüksek olduğu bu grupta mütevazı bir yazlık evi talebi de yaygınlaşmaya başlamıştır.

—**Orta sınıf:** Orta sınıf, batı ülkelerinde ekonominin yenilenmesini sağlayan, girişimci ve mücadeleci bir katmanı oluşturur. Türkiye'de ise orta sınıfın hareket alanı sürekli daralıyor. Bizdeki orta sınıf, yüksek gelir gruplarının baskısı ve alttakilerin daha fazla kazanma istekleri arasında eziliyor, bunılıyor. Batıda toplumun orta direği sayılan bu sınıf, Türkiye'de son yıllarda erimekte ve zayıflamaktadır.

Gelir grupları açısından tam ortada yer alan 5'te 1'lik bu grup, gelir dağılımı açısından ortanın altında kalıyor. Bu grupta bulunanların gelirleri Türkiye ortalamasının altındadır. Bu gruptaki kişilerin ortalama yıllık gelirleri 2 406 \$ civarındadır. Grubun üçte biri kirada oturuyor ve emekli ikramiyeleri veya kıdem tazminatları ile ev sahibi olmanın hayalini kurmaktadır. Kırsal kesimdekilerde ailenin tamamı üretime katkıda bulunuyor. Kentlerde ise ailenin çocukları marjinal işlerde çalışmaktadır. Hemen hemen hepsinin evinde televizyon ve buzdolabı

bulunuyor. Çamaşır makinesi satışlarının giderek artması bu grubun talebinden kaynaklanıyor. Gelirlerinin büyük bölümünü tüketime harcadıkları için tasarruf imkânları son derece kısıtlı.

Dinlerine bağılıdırlar ama modern yaşamdan da vazgeçemiyorlar. Bu yüzden ikisi arasında devamlı zikzaklar çiziyorlar. oğunluğu 50 dekar dolayında toprağa sahip köylü, işçi, memur, küçük esnaf ve emeklilerden oluşan bu grubun sayısı 13-milyonu biraz aşıyor. Bu insanlar yaşam standardı açısından Kosta Riko ve Tayland düzeyinde bulunmaktadır.

Bu grup, çocuklarını ancak devlet okullarında okutabilmektedir. Tek kişinin kazancı aileyi geçindirmeye yetmediği için eğitimi bitirenler iş hayatına atılıyor. Aile içi dayanışmanın güçlü olması ve akrabalar arası dayanışmanın güçlü olması ve akrabalar arası dayanışma, bu kesimin tarafından ayakta tutulmaktadır.

—**Orta altı:** Hane halkı dilimleri açısından ortanın altında yer alan bu grupta yıllık ortalama gelir, Türkiye ortalamasının ancak %45'i kadar. Bu grupta yer alan 12.4 milyon kişi bin yedi yüz kırk bir dolarlık yıllık gelirleri ile Cezayir ve Tunus ayarında bir yaşam sürüyor. Sürekli işi olmayan, işportacılık, yevmiyecilik gibi işlerle geçimini sağlayan kişilerden oluşan bu grubun kullanılabilir gelirden aldığı pay %8.6 düzeyindedir.

Grubun gelir pastasından aldığı pay 1987–1994 yılları arasında bir puan düşmüştür. Bu guruptakilerin üçte ikisi kırsal kesimde yaşıyor. Kentlerde yaşayanlar ise ancak varoşlarda, iki göz bir gecekonduda barınmaktadır. Bu gruptaki ailelere ayda ortalama 45 milyon lira ile 60 milyon lira arasında para girmektedir. Gelirleri zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya ancak yeten bu ailelerin marka seçimi gibi bir lüksü yok. Alış-veriş için semt veya kasaba pazarlarını tercih etmektedirler. Gelirleri sınırlı olduğu için tasarruf etmek gibi bir olanakları da bulunmuyor. Elleri para geçenci hemen eksikliğini duydukları bir mala yatırıyorlardır.

Kendileri de fazla eğitilmiş olmayan bu gruptaki aileler, çocuklarını okutmaya pek eğilimli değil. Bu ailelerin çocukları ilkokul eğitimi ancak bitirebiliyor. Okuldan sonra ise ailesinin yanında veya bir ustanın yanında çırak olarak hayata atılmaktadırlar. Dayanıklı tüketim malları içinde buzdolabı ve televizyonda sahiplik oranı yüksek olmaktadır. Çamaşır makinesi ise yeni yeni tanışmaya başladıkları bir ev aleti vb. gibi.

—**En alttakiler:** Gelir piramidinin en altında yer alan 2 milyon 865 bin aile içinde işsizler, topraksız köylüler, 20 dekarın altında toprak sahipleri ve büyük kentlere 1990'larda göç etmiş kişiler vardır.

Bölgesel açıdan bakıldığında ise yoksulların yoğunlaştığı bölgeler sırasıyla Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu. Bu bölgelerden göç eden ve kentlerin varoşlarının en uzak noktalarına yerleşenler ise kamu hizmetlerinden yararlanamıyor. Gelir azlığının yanı sıra hizmetlerin yetersizliği de yoksulluğu arttırmıştır.

9 milyon kişiden oluşan bu grubun toplam gelirden aldığı pay sadece yüzde 4.86 düzeyinde. Eşyalarının büyük bölümü teknolojik ömrünü tamamlamış, ikinci el piyasadan temin edilmiş araçlardan oluşuyor. Yoksul köylerin büyük bölümünde basınçlı su bulunmadığı için bunlar, kullanılmış da olsa çamaşır veya bulaşık makineleri kullanamamaktadırlar.

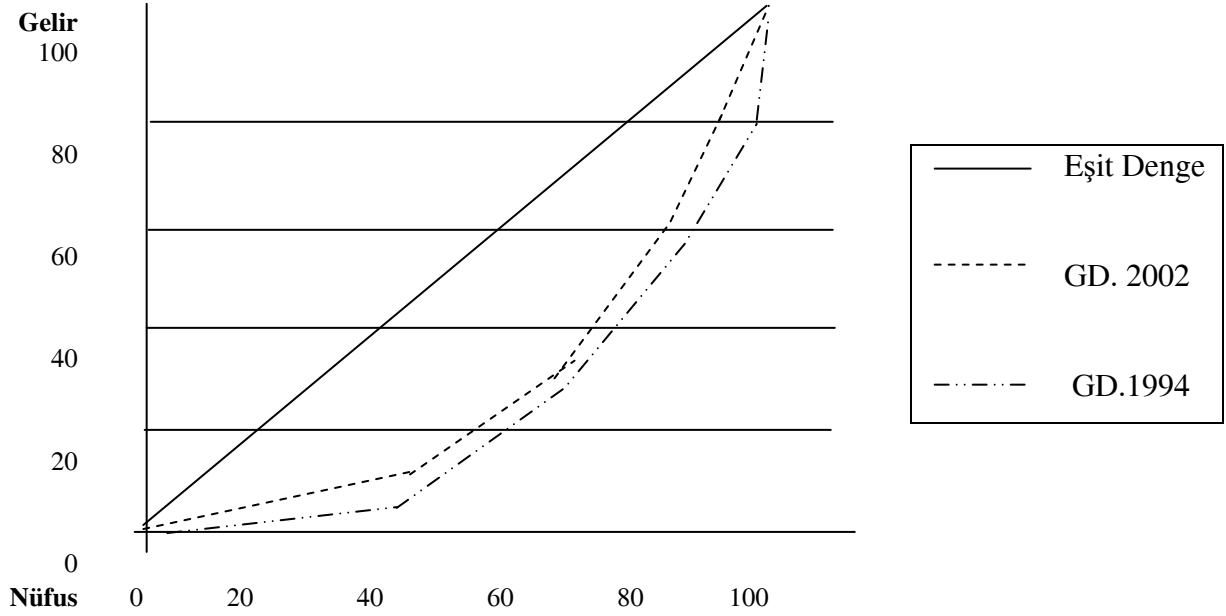
Yüzde 60'ı kırsal kesimde yaşayan bu insanlar çocuklarını orta öğretime göndermeye imkân bulamıyor. 14 yaş altında olup çalışan 2.5 milyon çocuğun hemen hemen tümü bu gelir grubunda yer almaktadır. İşsizlerin büyük bölümünü ve gizli işsizler bu kesimin ana kitlesi, kentlerde çoğunlukla kayıt dışı ve marjinal işlerde ve düşük ücretle çalışırlar. Sosyal güvenlik kapsamına girmeyen bu kitle, geleceğinden de emin değildir.

Kırsal kesimde topraksız köyle aileleri ve on dekarın altında toprak sahibi olan aileler, bu grubun iç göçe hazır kitlesini oluşturuyor. En alt gelir grubundan her yıl yaklaşık 1 milyon kişi kentlere göç ederek, yoksulluğu bir kader olmaktan çıkarmaya çalışıyor.

Kırsal kesimdeki yoksulların yaptıkları üretim, tüketimlerini bile zorlukla karşıladığı için, bu kesim iç pazara entegre olma imkânı bulamıyor. Bu insanların düzenli bir alış-veriş alışkanlığı yok. Gelirleri ancak zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Alış-verişlerini kasaba veya semt pazarlarından yapmaktadırlar. Düşük gelir düzeyi, işsizlik ve kamu hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle, bu kesimde her tür radikal akım kolayca yaygınlaşıyor (Ekonomist, 1997: 16–22).

Gelir dağılım eşitsizliği Lorenz Eğrisi yardımıyla incelendiğinde, 1994 yılından 2002 yılına geçişte gelir eşitsizliğinde bir azalma gözlenmektedir. Şekil 4.1'e bakıldığında 2002'deki Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna biraz daha yakın 1994'teki ise 2002'dekine oranla daha uzak olduğu görülmektedir. Bu durum 1994 yılının 2002'ye oranla daha dengesiz olduğunu göstermektedir. Bu yıllara ait Lorenz

eğrileri karşılaştırıldığında 2002 yılındaki gelir dağılımı 1994 yılındaki dağılıma göre daha adildir.

Şekil 4.1: 1994–2002 Yıllarına Ait Lorenz Eğrileri (Kuştepe, 2004: 71)

Tablo 4.2: %20'lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı

Hanehalkı	1987	1994	2002	2003	2004	2005
1. % 20	5.4	4.9	5.3	6.0	6.0	6.1
2. % 20	8.8	8.6	9.8	10.3	10.7	10.8
3. % 20	13.4	12.6	14.0	14.5	15.2	15.3
4. % 20	21.4	19.0	20.8	20.9	21.9	22.1
5. % 20	51.0	54.9	50.1	48.3	46.2	45,7
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=158 (22.02.2008)

Tablo 4.2'deki verilere göre, birinci %20 hanehalkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay; 1987 yılında 5.4 iken, 1994 yılında %4.9'dan 2002 yılında %5.3, 2003 ve 2004 yıllarında %6'ya, 2005 yılında da % 6.1'e yükselmiştir. İkinci %20'lik dilimin payı ise 1987 yılı için % 8.8 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında sonra ise 8.6'dan %9.8; %10.3 ve %10.7 ve 2005 yılında da 10.8' e yükselmiştir. Üçüncü %20'lik dilim için 1987 yılı verisi % 13.4 iken 1994 yılında %12.6'a düşmüştür. 2002 yılında 12.6' dan %14'e, 2003 ve 2004 yıllarında %14.5'e ve %15.2'ye, 2005 yılında ise %15.3'e yükselmiştir.

Dördüncü %20'lik dilim 1987 yılında milli gelirden % 21.4 pay alırken tüm gruplarda olduğu gibi 1994 yılına geçildiğinde düşüş göstermiş ve %19 olmuştur. 2002 yılında % 20.8 olan payı sonrasında sırasıyla %20.9 ve %21.9 ve % 22.1'e yükselmiştir.

Beşinci %20'lik hanehalkı diliminin payı ise, 1987 yılı için % 51 olmuş gelir dağılımında adaletsizliğin artmasıyla 1994 yılında %54.9'a yükselmiştir. 2002 yılı ve sonrasında dağılımın biraz iyileşmesi ile payı %50.1'e, 2003 yılında %48.3 ve 2004 yılında da %46.2'ye ve 2005 yılında da % 45.7'e gerilemiştir. Buna göre 1994 yılında beşinci %20'lik dilimde yer alan hanehalkları birinci %20'lik dilimde yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.3 katı gelir elde ederken bu oran 2002 yılı için yaklaşık olarak 9.46; 2003 yılı için 8.05 ve 2004 yılı için ise yaklaşık 7.7 olarak gerçekleşmiştir.

2005 DİE Gelir Dağılımı Anket sonuçları, Türkiye genelinde kişisel gelir dağılımı esas alındığında belli ölçüde bir iyileşme olduğunu ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre düşük gelir gruplarının gelirden aldıkları pay artarken; en üst gelir grubunun aldığı payda düşüş gözlenmiş ve beşinci ve birinci %20'lik gelir dilimleri arasındaki gelir farklılıkları önemli ölçüde azalmıştır.

Genel olarak nüfusun en alt gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki fark sekiz kat olduğunda toplumsal bunalımların ortaya çıkabileceği söylenmektedir. Ülkemizde bu oranların, kent bazında 1994 yılında 11.9 ve 2002 yılında 9.2 olmasına rağmen sosyal patlama ve bunalımların yaşanmamasının en önemli nedeni; şehirlerde yaşayan insanlar için kırsal yerlerden sağlanan, tamamlayıcı ve telafi edici gelirlerdir. "Bir başka faktör ise sosyal dayanışma şeklinde ortaya çıkan, zekât, sadaka gibi kurumların varlığıdır" (Kuştepe, 2004: 80).

2004 yılı, 2003 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında; ilk yüzde 20'lik dilimdeki hane halklarının gelirden aldığı payda bir değişim gözlenmez iken, ikinci, üçüncü ve dördüncü dilimdeki hane halklarının aldığı payda bir artış, beşinci yüzde 20'lik dilimdeki hane halklarının payında ise bir düşüş söz konusudur.

Gini katsayılarına baktığımızda da 1987'de 0.43'e kadar düştüğü görülmektedir. Ancak 1994 yılına gelindiğinde gelir dağılımında ciddi bir bozulma meydana gelmiştir. 1987'de 0.43 olarak hesaplanan Gini katsayısı 1994'de 0.49 değerini almaktadır. 2002 yılı için hesaplanan Gini katsayısında ise tekrar 1987 yılı seviyesine bir geri dönüş yaşanmıştır. 2003 yılında ise Gini Katsayısı 0.42'ye, 2004 yılında da 0.40'a 2005 'te 0.38' e düşmüştür. Gini sayısının 0'a yaklaşıyor olması gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığının göstergesidir.

Türkiye'de kişisel gelir dağılımının 1980'li yılların sonuna doğru gözlenen sınırlı düzelmeye, personel kanunundaki değişikliğin, ücretler ve dar gelirliler yararına gelir vergisi oranının azaltılması, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur (Sürücü, 2007: 113).

Özellikle 1970'lerin sonlarına doğru ve 1980 yılında üç haneli rakamlara ulaşan enflasyon belli dönemlerde bir ölçüde indirilmekle beraber, yüksek seviyesini korumuş, bu durumun ise gelir dağılımını bozucu etkide bulunması ve hane halkı satın alma gücünü olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Hızlı fiyat artışları dönemleri, sabit gelirlilerin, özellikle maaş ve ücretlerin artışı aynı oranda olmadığı ölçüde gelir farklılaşmasını daha da arttırmaktadır(Uzun, 1998: 86).

Türkiye'de 1980'den sonra uygulanan ekonomi politikaları gelir dağılımını üç yönüyle etkilemektedir. Bunlardan ilki fiyatlama sürecidir. 1980 sonrası uygulandığı gibi ücret ve faiz serbest piyasa koşullarında saptanması ile ücretlerin azalması faizlerin artması sonucunu doğurmuş, bu durum ise sermaye gelirlerinin görece olarak artması ile sonuçlanmıştır. İkinci olarak ise "kamu hizmetleri"yle ilgilidir. 1980 sonrası uygulanan politikalar devletin rolünü olabildiğince azaltmayı amaçlıyor, böyle olunca da devlet eğitim, sağlık, konut başta olmak üzere sosyal harcamalarında kısıntıya giderek veya bu alanlardan tamamen çekilerek bireylerin bu hizmetlerden yararlanmaları kısıtlanmış olmaktadır (Kepenek, 2003: 454).

Üçüncüsü ise devletin iç pazarı yabancı ürünlere açması ile ilkel teknoloji ile çalışan kesimlerin rekabet etmesini engellemesi ve bu kesimlerin gelirini düşürmesi sonucunun doğurmaktadır.

Sonuç olarak 1994–2005 dönemlerinde gelir dağılımında iyileşme gözlenmesine rağmen hane başına yıllık ortalama gelir ve net asgari ücret etkileşiminde bozulma olmuştur. 1994 yılında hane başına yıllık ortalama gelir net asgari ücretin 6.6 katı iken, 2003 yılında 4 katı olmuştur.

Bu zaman aralığında en üst gelir grubunun reel gelirindeki yüksek oranlı düşüş, gelir dağılımındaki düzelmenin temel kaynağıdır. Diğer gelir gruplarının reel gelirindeki düşüş, en üst dilimdekilerin reel gelirindeki düşüşten daha küçük olması gelir dağılımının iyileşmesi sonucunu doğurmuştur (ASKON, 2004: 88).

Hane ve kişi başına reel gelirdeki gerileme, Türkiye geneli için yoksulluğun arttığı ve gelir düşüklüğünün olduğu anlamına gelmektedir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler toplumun tüm kesimlerini olumsuz etkilemiş, işsizliği artırmış ve gelirlerin reel değerinde düşüşe sebep olmuştur.

Tablo 4.3: %10'luk Gruplara Göre Gelir Dağılımı

Hanehalkı	1987	1994	2002	2003	2004	2005
1. % 10	1.9	1.8	1.9	2.3	2.3	2.2
2. % 10	3.2	3.0	3.4	3.7	3.8	3.9
3. % 10	4.2	3.9	4.4	4.7	4.9	5.0
4. % 10	5.2	4.8	5.4	5.6	5.8	6.1
5. % 10	6.2	5.7	6.4	6.6	7.0	7.3
6. % 10	7.5	6.9	7.6	7.8	8.3	8.6
7. % 10	9.2	8.4	9.3	9.4	9.9	10.2
8. % 10	11.5	10.6	11.5	11.5	12.0	12.4
9. % 10	15.6	14.4	15.5	15.1	15.3	15.8
10. % 10	35.5	40.5	34.6	33.2	30.9	28.7
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=157 (22.02.2008)

Bir ülkede ekonomik kriz yaşandığı zaman ortalama gelir düşme, işsizlik yükselme eğilimine girer ve faaliyet gösteren birçok işyeri kapanır. Fakat düşük gelirli kesimin gelir düzeylerinde çok fazla bir değişiklik olmaz ve gelir kaybının büyük kısmı yüksek gelirli kesimde gözlenir. Böylece kriz dönemlerinde ortalama gelir düşerken, gelirin bu ortalamanın etrafında dağılımı da daralır. Bu nedenle kriz dönemlerinde gelir dağılımı paradoksal bir şekilde düzelir (Tezgel, 2004: 134).

Gelirin bireysel dağılımının daha ayrıntılı görünümü için %10'luk ve %5'lik gruplara da bakmak gerekmektedir. Böyle bir bakış genel anlamda bölüşüm ilişkilerini aydınlatmak ve analiz etmek için yardımcı olacaktır. Nüfus daha küçük dilimlere ayrıldığında, gelir dağılımındaki uçurum daha belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır

Tablo 4.3'deki sonuçlar incelendiğinde 1994 yılı için en zengin %20'lik grup ele alındığında, bu grubun kendi içinde de diğer %20'lik gruplarla olan fark benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. En zengin iki %10'luk grubun milli gelirden aldıkları pay sırasıyla %40.5 ve %14.4'dür. Aradaki farkın 2.8 kat olması, zenginliğin dağılımının bile adaletsiz olduğunu göstermektedir.

Bu nüfus dilimleriyle bakıldığında 1994 yılındaki araştırmaya göre Türkiye nüfusunun yarısının, milli gelirin %19.22'sini aldığı, diğer yarısının ise gelirin %80'ine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir başka ifadeyle toplumun yansı milli gelirin 1/5'ini alırken, diğer yansı 4/5'ine sahip bulunmaktadır. Yine grupların her biri gelirden, birbirine yakın oranda pay alırken, en zengin kesimin birdenbire çok farklı şekilde çok yüksek oranda pay aldığı görülmektedir.

Öte yandan, en zengin %10'luk grubun ne derece zengin olduğuna ilişkin şu da söylenmelidir: Türkiye nüfusunun %90'ı gelirin %59.5'ini alırken en zengin %10, tek başına milli gelirin %40.5'ini almaktadır.

Yine 1994 yılı sonuçlarına göre en zengin ve en yoksul gruplar arasındaki fark %10'luk dilimlerde bariz şekilde gelir uçurumunu göstermektedir. Birinci %10'un gelirden aldığı pay %1.83'te kalırken, en zengin %10 ise gelirin %40.51'ini almaktadır. Bu durumda kişi sayıları eşitken iki gruptan zengin grup fakir gruptan 22 kez büyük gelire sahip olmaktadır. Gelirin bu şekilde paylaşımı, Türkiye'nin dünyada en adaletsiz ülkeler sıralamasında en başlarda yer almasına neden olmaktadır.

Ülkenin nüfus olarak ortasında bulunan ve en azından nüfusuyla orantılı bir gelire sahip olması gereken 5. %10'luk grup bile gelirden %5.73 oranında pay alabilmektedir ki, bu grup en zengin grubun ancak 1/7'si oranında gelire sahip görünmektedir.

% 10'luk gruplara göre baktığımızda da yine geçmiş yıllara nazaran 2002 yılı ve sonrasında gelir dağılımında kısmi düzelme görülmektedir. Özellikle 2003 yılına geçerken 8. % 10'luk kesime kadar grupların hepsinde gelir artışı yaşanmıştır. En yüksek %10'luk grubunda gelirden aldığı pay azalma eğilimindedir. 2004 ve 2005 yıllarındaki sonuçlara da bakıldığında ilk 6 % 10'luk kesimin aldığı pay her kesimde % 2'lik artış göstermektedir.

Gelir dağılımını %5'lik dilimlere indirgediğimizde, gelir dağılımının daha ayrıntılı görünümünü elde etmemiz mümkündür. Tablo 4.4'deki verilerden de anlaşıldığı gibi bu dilimde de diğerlerinde olduğu gibi aynı eğilim devam etmektedir. O eğilimde şudur ki; yoksulluk görece eşit dağılırken, zenginlik eşitsiz biçimde dağılmaktadır.

Bir başka ifadeyle, herkes tek başına ya da çok küçük bir kesim içinde kalması koşuluyla, zenginliğe (servete-sermayeye) sahip olmak istemektedir. Gelir dağılımında grup payları incelendiğinde bu sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.4'te en alt seviyede olan %5'lik grubun aldığı pay 1987'de %0.70 iken 1994'te %0.69 'a düşmüştür. Fakat en zengin kesim olan yirminci %5'lik grubun toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay 1987'de %23.01 iken %7'lik bir artışla 1994'te %30.34'e yükselmiştir. Bu kesimin birikimli paylarına bakıldığında nüfusun %95'i 1987 gelirinin %76.99'unu alırken 1994'te bu oran %69.64'e düşmüştür.

%50'lik nüfus payının kullanılabilir gelirden aldığı pay %28.91 iken 1994'te %26.08'e düşmüştür. Bu gelir dağılımındaki çarpıldığı daha net bir şekilde ortaya koyarken aynı zamanda ve yoksullaşma sürecinin alt ve orta gelir grubunu oluşturan kesimlerde hızlandığını göstermektedir.

Tablo 4.4: % 5'lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı

Hanehalkı	1987	1994	2002	2003	2004	2005
1. % 5	0.7	0.7	0.7	0.9	0.8	0.8
2. % 5	1.24	1.1	1.2	1.4	1.4	1.4
3. % 5	1.53	1.4	1.6	1.7	1.8	1.8
4. % 5	1.76	1.6	1.9	2.0	2.0	2.1
5. % 5	2.01	1.8	2.1	2.2	2.3	2.4
6. % 5	2.28	2.0	2.3	2.5	2.5	2.6
7. % 5	2.53	2.3	2.6	2.7	2.8	2.9
8. % 5	2.79	2.5	2.8	2.9	3.0	3.2
9. % 5	3.06	2.7	3.1	3.2	3.3	3.5
10. % 5	3.33	3.0	3.3	3.5	3.6	3.8
11. % 5	3.66	3.0	3.6	3.8	4.0	4.1
12. % 5	4.02	4.0	4.0	4.1	4.3	4.5
13. % 5	4.43	4.0	4.4	4.5	4.7	4.9
14. % 5	4.93	4.0	4.9	4.9	5.2	5.4
15. % 5	5.52	5.0	5.4	5.4	5.7	5.9
16. % 5	6.28	6.0	6.1	6.1	6.3	6.5
17. % 5	7.25	7.0	7.1	7.0	7.1	7.3
18. % 5	8.66	8.0	8.4	8.2	8.2	8.4
19. % 5	11.01	10.0	10.5	10.4	10.0	10.3
20. % 5	23.01	30.3	24.1	22.8	20.9	18.4

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=156 (21.02.2008)

Gelir dağılımının analizi daha ayrıntılı olarak %1'lik nüfus gruplarının kullanılabilir gelir paylarına bakılarak yapılabilir. En yoksul %1'lik nüfusun milli gelirden aldığı pay %0.07 iken, en zengin %1 'lik nüfusun payı ise %16.60'tır.

En fakir gruplardan başlayarak yukarı doğru gidildiğinde gruplar arasındaki oran küçük kalmaktadır. Bu en son gruba gelinceye değin aynı biçimde devam etmekte, ancak son gruba yani en zengin %5'lik gruba en zengin ikinci %5'lik grup arasındaki fark bile bir anda yaklaşık üç misline çıkmaktadır. Diğer grupların birbirine oran genellikle %20'ler civarında kalırken ki bu her bir üst grubun bir öncekine göre %20 daha zengin olması anlamına gelmektedir, en zengin grup ikinci en zengin grubun bile 3 katı fazla gelire sahiptir

1994 yılında Türkiye'nin en zengin %5'i, toplam gelirin %30.3'ünü elinde tutmaktadır. Bu gelir, en yoksul 13 adet %5'lik grubun gelirinden fazladır. Böylece ülkenin en zengin yalnızca %5'inin geliri, ülkenin en yoksul 13 tane %5'lik grubunun gelirinden daha fazla olmaktadır. Türkiye'nin %5'i, gelirin %30'undan fazlasına tek başına sahipken, geri kalan %95, gelirin %70'ini paylaşmaktadır.

2002 yılında ise Türkiye'nin en zengin %5'inin toplamdan aldığı pay düşerek %24.1 olmuştur. Bu oran 2005 yılına gelindiğinde ise daha da düşerek sırasıyla %22.8, %20.9 ve %18.4'e gerilemiştir. Bu yıllarda özellikle orta gelir gruplarına doğru gelir akımı olmuştur.

Tablo 4.5'deki verilere göre kişisel gelir dağılımı kent ve kırsal olarak incelendiğinde, ilk %20'lik grubun gelirden aldıkları pay Türkiye geneli ve kentlerde artarken, en üst gelir grubunun aldıkları payda gerileme olmuştur.

Kırsal kesimde ise; birinci %20'lik grubun gelirden aldığı pay azalmış, en üst gelir grubunun payı artmıştır. Gelir eşitsizliğinde bir düzelmeye göstergesi olarak; Gini katsayısı Türkiye genelinde 0.49'dan 0.40'e kentlerde ise 0.51'den 0.39'e gerilemiştir. Kırsal kesimde ise Gini katsayısı 0.41'den 0.37'ye gerilemiştir.

Kentsel yerlerde (20 001 ve daha fazla nüfuslu yerler) ise, birinci %20'nin toplam gelirden aldığı payın 1987 yılında %5.43 iken 1994 yılında %4.8'e düştüğü, beşinci %20'nin toplam gelirden aldığı payın ise %50.93'den %57.22'ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 4.5: Gelir Dağılımı Kent-Kır Ayrımı

	Toplam/Yıl	%20	%20	%20	%20	%20	Top.	Gini
Türkiye	1987	5.2	9.6	14.1	21.2	49.9	100	0.43
	1994	4.9	8.6	12.6	19.0	54.9	100	0.49
	2002	5.3	9.8	14.0	20.8	50.1	100	0.44
	2003	6.0	10.3	14.5	20.9	48.3	100	0.42
	2004	6.0	10.7	15.2	21.9	46.0	100	0.40
	2005	6.1	11.1	15.8	22.6	44.4	100	0.38
Kent	1987	5.2	9.4	13.7	20.8	50.9	100	0.44
	1994	4.8	8.2	11.9	17.9	57.2	100	0.51
	2002	5.5	9.7	13.9	20.5	50.4	100	0.44
	2003	6.1	10.3	14.5	20.8	48.3	100	0.42
	2004	6.4	10.8	15.2	21.4	46.4	100	0.39
	2005	6.4	11.5	16.0	22.6	43.5	100	0.37
Kır	1987	5.2	10.0	15.0	22.3	47.5	100	0.41
	1994	5.6	10.1	14.8	21.8	47.7	100	0.41
	2002	5.2	10.3	14.7	21.7	48.0	100	0.42
	2003	6.4	11.0	15.0	21.2	46.3	100	0.39
	2004	6.3	11.2	15.8	22.7	43.9	100	0.37
	2005	6.1	11.3	15.9	22.6	44.2	100	0.38

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu(TUİK), Türkiye İstatistik Yıllığı 2005: 374 ve <http://www.tuik.gov.tr>, (22.01.2008), Gelir Dağılımı İstatistiklerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Dolayısıyla 1994 ve 1987 yılı sonuçları karşılaştırıldığında kentsel yerlerde gelir eşitsizliği Türkiye geneline göre daha fazla artmıştır. Gini katsayısının da 1987'de 0.44 iken 1994'de 0.51'e yükselmesi, kentsel yerlerde gelir eşitsizliğinin arttığını kanıtlamaktadır (İSO, 1998: 121) .

Kırsal yerlerde ise (20 000 ve daha az nüfuslu yerler) birinci % 20'de yer alan haneler 1987 yılında gelirden % 5.20 oranında pay alırken 1994 yılında % 5.57 oranında pay almaktadır. Kırsal yerlerdeki beşinci % 20'de yer alan haneler toplam gelirden 1987'de % 47.82, 1994'de ise % 47.70 oranında pay almaktadır. Gini katsayısı açısından ise önemli bir farklılık görülmemektedir.

Buna göre kırsal kesimde gelirin daha adaletli dağıldığı gibi bir izlenim doğmaktadır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta, dağılımın kent-kır ayrımının da adaletsiz olduğu ve sadece kırsal kesimin aldığı düşük payın kendi içinde biraz daha adaletli olduğudur. Çünkü gelir dağılımı anketleri, kentsel yerlerde yaşayan hanelerin toplam içindeki payı % 56.2 iken toplam gelirin % 68.9'unu aldığını göstermektedir(DPT, 2006:59).

Kırsal yerlerde ise % 43.8 oranında hanehalkı payı olan haneler, toplam kullanılabilir gelirden % 31.1 oranında pay almaktadırlar. Bu bir anlamda kırsal kesimin kendi düşük gelirini biraz daha adaletli paylaşmasıdır.

2002 ve 2003 yılları sonuçları incelendiğinde hem kent hem de kırsal alanda gelir dağılımının iyileştiğini görmekteyiz. Bu yıllarda gini katsayısı sonuçlarına göre kırsal kesimdeki düzelmeye kente göre daha iyi olduğunu söyleyebiliriz.

Yine gini katsayısına bakıldığında 2004 yılında kent nüfusunun değeri 0.39 oranında kırsal kesimde yaşayanların değeri ise 0.37 olarak bulunmuştur. Buna göre daha öncede belirttiğimiz gibi kırsal alanlarda yaşayan kesimdekiler arasında gelir daha adil dağılmıştır diyebiliriz.

Buna karşılık 2005 yılı kent kır ayrımı yapıldığında tam tersi durumun oluştuğunu görmekteyiz. 2005 yılı kentsel alanlarda yaşayanlar arasındaki dağılımın Gini değeri 0.37 olurken, kırsal alandakilerin 0.38 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum artık kentlerdeki dağılımın kırsal kesimden yüksek olduğunu göstermektedir. Kırsal alanda yıllarca süren fakirlikte eşitlik bu yıldan sonra değişmiştir. Artık ülkemizin kırsal alanlarında yaşayanlar arasında ki yoksullukta da eşitlik kalmamıştır.

Ülkemiz kırsal alanlarında ki insanlarımız çok zor hayat şartlarında yaşamaktadırlar. Bunun sebebi eğitim olsun, yatırımların şehirlere yapılması olsun, terör olsun, Büyükşehirlere göç olsun veya ne sebeple olursa olsun sonuçta yanlış uygulanan politikaların sonucu kırsal alanlarda yaşayan halkımız bu duruma düşmüştür. Bir an önce kırsal alanda yaşayan insanlarımızın hayat seviyelerini yükseltici önlemler alınmalıdır.

Bu önlemler arasında ilköğretim eğitiminin mutlaka tamamlanması ve özellikle kız çocuklarının okutulması en basta gelenlerden birisidir. Ayrıca toprakların parçalanmasına son verilmeli, toprak bütünleştirme faaliyetleri ile yapılacak tarımın veriminin yükseltilmesi sağlanmalıdır(Yeldan, 2003: 125).

Bunun yanında, kırsal alanlara yapılacak teşviklerinde mutlaka takip edilmesi gerekmektedir. Topraksız veya küçük miktarda toprağı olan köylü için iyi niyetlerle çıkarılan bir çok tarımsal teşvik Ankara'dan Şanlıurfa'ya veya Kars'a veya Mardin'e gidene kadar, yön değiştirip toprak ağalarının ellerine geçebilmektedir. Bunun mutlaka önüne geçilmeli ve yapılacak doğrudan veya dolaylı yardımlarda çok iyi bir takip mekanizması oluşturulmalıdır.

4. 3. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Daha öncede açıklandığı gibi, üretim süreci sonucu meydana gelen hâsılanın, bilinen üretim faktörleri arasında paylaşılması fonksiyonel gelir dağılımıdır. Başka bir deyişle, hasılanın ne kadarının ücret-maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının da kar-faiz-rant şeklinde dağıldığı bu gelir metoduyla tespit edilir. Fonksiyonel gelir dağılımının ülkedeki görünümü, o ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında bilgi verebilir (Erdoğan, 2002: 96).

Nitekim gelişmiş olan ülkelerin ilk dönemlerinde, ekonomide tarım kesimi milli gelirden en büyük payı alırken gelişme düzeyi yükseldikçe emeğin geliri olan ücret payının arttığı bilinmektedir. Örneğin ABD'de 1940'lı yıllarda emek kesimi milli gelirden %65 oranda pay alırken, 1965'lere gelindiğinde bu oran %71'e ve günümüzde %80'ler düzeyine çıkmıştır (Sönmez, 2001: 15).

Ülkemizde, üretim faktörleri çerçevesinde gelir dağılımı tahlili, 1980 ve 80 sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. Bunun sebebi, 24 Ocak 1980 kararlarıyla ülkede uygulanan ekonomik politikadaki değişikliktir.

1980 öncesi ekonomik politika ithal ikameci, iç pazarın sürükleyiciliğinde bir sanayileşme politikaları izlemekteydi, iç pazarın canlı tutulabilmesi için genişleyici ücret politikaları uygulanmaktaydı.

24 Ocak kararlarının hazırlanmasına zemin hazırlayan önemli sebepler; şiddetli enflasyon, dış ödemeler açığı, artan işsizlik ile yatırım ve ekonomik büyümenin durmasıdır. Bu sorunları çözüm için, alınan bir dizi kararlar arasında ihracata yönelik sanayileşme, düşük ücret politikaları, serbest kur ve faiz politikaları sayılabilir (Eroğlu, 2004: 131).

Türkiye ekonomisinde 1980'li yıllara kadar ulusal sanayi, uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisiyle, dış rekabete karşı korunmuştur. Bu dönemde üretici ve ücret gelirleri, sendikal faaliyetlerin etkisiyle enflasyon oranının yüksekliğinden çok fazla etkilenmemiştir.

Ancak 24 Ocak 1980 Kararlarıyla birlikte ithal ikameci sanayileşmeden ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmiş ve Türkiye'de gelir dağılımı, 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan ve 1990'lı yıllarda devam eden süreçte giderek bozulmuştur (Yeldan, 2004: 84).

1980 sonrası ücretli kesim aleyhine gelişen gelir dağılımı, önemli ölçüde tarım kesiminde ücret geliri elde edenlerde ortaya çıkmıştır. Kamunun öncülüğünü yaptığı yüksek faiz politikası sonucu sermayenin geliri olan kâr, faiz, rant gelirinin milli gelirdeki payı artmıştır.

Bu tarihi süreç içinde, Türkiye'deki faktör gelirleri dağılımını 1963–1994 döneminde yıl bazında düzenli olarak ortaya koyan tek çalışma, Süleyman Özmucur'a aittir. Ayrıca, 1980–1993 dönemini kapsayacak şekilde, faktör gelirlerini daha ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışmada DPT tarafından gerçekleştirilmiştir.

Üretim faktörlerinin milli gelirden almış olduğu payları değerlendiren fonksiyonel gelir dağılımı; işgücü, sermaye ve toprak sahiplerinin milli gelir içindeki paylarını göstermektedir. Üretim faktörlerinden emek yani işgücü ücret ya da maaş geliri, sermaye faiz, toprak rant (getirim), girişimci ise kâr geliri elde etmektedir. Gelirin fonksiyonel dağılımını açıklamak amacıyla 1973 ve 1987 yıllarında DPT tarafından 1994, 2002 ve 2003 yıllarında DİE tarafından, 2004 ve 2005 yılında ise Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan gelir dağılımı anket sonuçlarından elde edilen verilerden yararlanılmaktadır.

Devletin uygulamış olduğu yüksek faiz politikası gelir dağılımının bozulmasında önemli bir etkidir. 1980 sonrası dönemde uygulanan istikrar politikalarının temel unsurlarından biri yüksek faiz politikasıdır. Bu politikanın kısa dönemdeki amacı, enflasyonun düşürülmesi; uzun vadeli amacı ise tasarruf hacmini yükselterek kullanılabilir fonları ve ekonomik büyümeyi artırmak, ödemeler dengesini iyileştirmek ve gelir dağılımını düzeltilmesidir. Ancak Türkiye ekonomisine ait veriler incelendiğinde bu politikanın amacına ulaştığını söylemek mümkün değildir (Özmucur, 1995: 98–99).

Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal bölgelerde 1987, 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında hanehalklarının elde ettiği yıllık kullanılabilir net gelirin türlere göre dağılımı Tablo 4.6,4.7 ve 4.8' de gösterilmektedir.

Tablo 4.6: Türkiye Geneli Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı

Gelir Türleri/Yıllar	TÜRKİYE (%)					
	1987	1994	2002	2003	2004	2005
TOPLAM	100	100	100	100	100	100
Maaş ve Ücret	25.2	23.7	35.8	38.7	38.7	39.2
Yevmiye	4.2	4.6	2.9	3.1	3.5	3.3
Müteşebbis Geliri	44.4	42.4	34.5	32	31.8	28.8
Tarım	18.8	16.7	13.2	9.8	9.4	9.3
İmalat	5.2	4.4	3.3	4	4.0	3.1
İnşaat	1.5	1.7	1.3	1.3	1.2	1.4
Ticaret	14.6	14.4	9.8	10.5	10.2	9,0
Hizmet	4.3	5.2	6.9	6.4	7.0	5,8
Mülk Geliri	20.8	19.3	9.3	6.2	4.8	2.7
Gayrimenkul	6.7	11.6	4.1	3.6	2.7	2.9
İzafi Kira		6.6				
Gerçek Kira		5	4.1	3.6		
Menkul Kıymet	6.8	7.7	5.2	2.6	2.2	2.1
Transfer Geliri	11.8	10	17.5	20	21.2	23.0
Devletten		6.9	14.2	17.5	18.3	20.0
Yurtdışından		1.4	0.9	0.6	0.9	0.9
Diğer		1.7	2.4	1.9	2.0	2.1

Kaynak: DİE, Gelir Dağılımı Anket Sonuçları, 06.10.2004 ve 27.10.2006 Tarihli Haber Bültenleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=297> (20.04.2008)

1987 DPT araştırmaları ile 1994 yılı DİE gelir dağılımı araştırması sonuçları karşılaştırıldığında ücret ve ücret dışı gelirin kompozisyonunda çok önemli bir değişme olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1994 yılı araştırması sonuçları ücretli kesimin milli gelirden aldığı payın bir ölçüde arttığını göstermektedir

Tablo 4.7: Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı (Kent)

Gelir Türleri/Yıllar	KENT (%)					
	1987	1994	2002	2003	2004	2005
TOPLAM	100	100	100	100	100	100
Maaş ve Ücret	29.8	31.4	41.9	45.3	44.5	45.6
Yevmiye	6.2	4.6	2.6	2.6	2.9	2.8
Müteşebbis Geliri	38.26	33.3	25.7	24.2	25.7	22.2
Tarım	2.73	2.6	1.9	1.4	1.5	1.5
İmalat	6.8	5.4	3.4	4.6	4.6	4.8
İnşaat	3.1	2.4	1.5	1.4	1.5	1.2
Ticaret	15.72	16.8	11.5	10	10.3	10.1
Hizmet	8.44	6	7.4	6.8	7.8	7.1
Mülk Geliri	22.9	24.5	11.4	7.3	5.4	6.5
Gayrimenkul	15.9	13.9	5.1	4.4	3.1	3.6
İzafi Kira	7.1	7.8				
Gerçek Kira	5.9	6.1	5.1	4.4		
Menkul Kıymet	2.8	10.6	6.3	2.9	2.3	2.9
Transfer Geliri	13.2	10.3	18.3	20.6	21.6	22.8
Devletten	8.1	7.4	15	18	18.5	19.1
Yurtdışından	2.5	1.1	0.7	0.5	0.9	1.1
Diğer	2.6	1.7	2.6	2.1	2.2	2.6

Kaynak: DİE, Gelir Dağılımı Anket Sonuçları, 06.10.2004 ve 27.10.2006 Tarihli Haber Bültenleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=297> (20.04.2008)

Türkiye genelinde 1987 yılında maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içinde payı 29.4 iken 1994 yılına geçtiğimizde azalarak 28.3 olmuştur. 2002 yılında maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içinde payı % 38.7 olmuştur. 2003 yılında ise maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %41.8 iken 2004 yılında bu oran % 42.2 değerini almıştır. 2005 yılında ise artarak 42.5 oranında gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı gittikçe artan bir seyir izlemiştir.

DİE araştırması dışında DPT'den iki araştırmacının 1987–2007 yıllarını kapsayan fonksiyonel gelir dağılımı araştırması sonuçları da ülkemizde üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payın adaletsiz olduğunu göstermektedir. 1987–2007 döneminde toplam yurt içi faktör gelirleri içinde tarım kesiminin payı sürekli azalırken, sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmenin sonucu olarak tarım-dışı kesimin payının arttığı görülmektedir.

1987 yılında tarım kesiminin yurt içi faktör gelirleri içindeki payı yüzde 18.8 iken, 1994 yılında bu oran yüzde 16.7'e inmiştir. Tarım-dışı kesimin payı ise söz konusu dönemde yüzde 72.9'dan yüzde 84.1'e yükselmiştir.

Tarım-dışı kesim içinde toplam maaş ve ücretlilerin payı 1987'de yüzde 25.2 iken, bu oran 1994 yılında yüzde 25.3 seviyesine ulaşmıştır. Faiz gelirlerinin faktör gelirleri içerisindeki payı ise 1980 yılında yüzde 1.6'dan, 1994 yılında yüzde 14.3'e kadar yükselmiştir. Başlıca kar gelirlerinden oluşan diğer faktör gelirlerinde artış söz konusu olmuştur. 1980 yılında kar gelirin faktör gelirleri içindeki payı yüzde 37'den 1994 yılında yüzde 41.4'e yükselmiştir.

Öte yandan 1987 ve 1994 gelir dağılımı araştırmaları verilerine göre toplam gelir içinde en yüksek paya sahip müteşebbis gelirleri iken, bunu maaş-ücret gelirleri izlemektedir. Ancak 1987 yılında müteşebbis gelirlerinin toplam gelir içindeki payı, maaş-ücret gelirlerinin payının yaklaşık 2 katı iken 1994'te 1.5 katıdır.

DİE verilerine göre, müteşebbis gelirlerinin toplam gelir içindeki payı incelendiğinde, önemli ölçüde bir azalmanın olduğu görülmektedir. Müteşebbis olarak çalışanların toplam yıllık kullanılabilir net gelirden aldığı pay, 1994 yılında % 42.4; 2002 yılında % 34.5; 2003 yılında % 32, 2004 yılında %31.8 ve 2005 yılında 28.8 olarak gerçekleşmiştir.

Müteşebbis gelirin payındaki gerileme tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. Tarım sektörünün üretim ve istihdam içindeki payının zaman içinde azalması, bu sektörde yaratılan gelirin toplam kullanılabilir gelir içindeki payının azalmasını da beraberinde getirmiştir.

Tablo 4.8: Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Türlerine Göre Dağılımı (Kır)

Gelir Türleri/Yıllar	KIR (%)					
	1987	1994	2002	2003	2004	2005
TOPLAM	100	100	100	100	100	100
Maaş ve Ücret	17.2	15.7	23.1	22.7	23.9	23.6
Yevmiye	4.3	4.7	3.5	4.3	5.0	4.8
Müteşebbis Geliri	60.2	62.5	52.7	50.9	47.5	45.9
Tarım	56.7	47.8	36.7	30.2	29.5	29.3
İmalat	2.2	2.1	3.3	2.5	2.1	2.1
İnşaat	0.7	0.4	0.8	1	0.6	0.5
Ticaret	9.6	8.9	6.2	11.7	10.0	10.0
Hizmet	4.0	3.3	5.8	5.5	5.3	5.2
Mülk Geliri	8.2	7.7	4.7	3.6	3.3	3.3
Gayrimenkul		6.5	2	1.5	1.3	1.2
İzafi Kira		3.9				
Gerçek Kira		2.6	2	1.5		
Menkul Kıymet		1.2	2.7	2.1	2.0	1.9
Transfer Geliri	10.5	9.5	16	18.5	20.2	20.8
Devletten		5.9	12.7	16.2	18.0	18.2
Yurtdışından		2.1	1.3	0.8	0.8	0.9
Diğer		1.5	2	1.6	1.4	1.7

Kaynak: DİE, Gelir Dağılımı Anket Sonuçları, 06.10.2004 ve 27.10.2006 Tarihli Haber Bültenleri. [http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=297_\(20.04.2008\)](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=297_(20.04.2008))

Tarım hariç müteşebbis gelirinin payı 1994 yılında %25.3'den 2002 yılında %21.3'e geriledikten sonra 2003 yılında %22.2'ye, 2004 yılında %22.4'e ve 2005 yılında da 22.5'e yükselmiştir. "Kırsal kesimde tarım gelirinin payı azalmakla birlikte en önemli kullanılabilir gelir unsuru olma özelliği de devam etmektedir" (Yükseler, 2004: 23).

1987 yılında mülk gelirlerinin toplam kullanılabilir net gelirden aldığı pay 20.8 olmuştur. 1994 yılında bu oran % 19.3 iken 2002 yılında % 52 oranında düşüşle % 9.3; 2003 yılında ise 2002 yılına göre % 33 düşüşle %6.2 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise mülk gelirlerinin toplam gelir içindeki düşüş eğilimi devam etmiş ve %4.8 değerini almıştır. 2005 yılında ise, daha da düşerek % 2.7 olmuştur.

Yalnız burada dikkat edilmesi gereken önemli bir konu, bu büyük farklılığın reel olarak gerçekleşmediği sadece hesaplama yönteminden kaynaklandığıdır. Bu farklılık TÜİK tarafından, anket yöntemi değişikliği ile izah edilmiştir. 1994 yılında kira gelirleri, fertlerin mülk gelirleri kapsamında değerlendirilirken, 2002 yılından itibaren anket yönteminde yapılan değişiklikle kira geliri fert gelirlerine dahil edilmemiştir. Ayrıca mülk gelirleri içinde gayrimenkulden elde edilen gelirin payı, menkul kıymetlerden elde edilen gelirlerin payına oranla değişiklikler göstermiştir. Bu farklılaşma şu şekilde izah edilebilir.

Para piyasalarının ve menkul kıymet borsalarının dünyada ve dolayısıyla Türkiye'de yükselen bir trend içine girmesi ve tasarruf sahiplerinin yatırımlarını bu piyasalara yapmaya eğilimli olmaları düşünülebilir (Kuştepe, 2004:81).

DİE'nin 2002 yılı araştırmasının ortaya koyduğu en çarpıcı sonuç aslında transfer gelirlerinin milli gelirdeki payının hızlı bir artış içinde olmasıdır. 1987 ve 1994 araştırmasında sırasıyla transfer gelirlerinin milli gelir içindeki % 11.8 ve %10 olan payı 2002'de % 17.5'e yükselmiştir. Transfer ödemeleri devletin karşılıksız yapmış olduğu ödemeler olması nedeniyle ülkemizdeki sosyal güvenlik sisteminin çarpıklığı hakkında da ipucu vermektedir. Bu rakamlara bakarak ülkemizin 15 yıl içinde (1987–2002) bu oranı %75 oranında artırması sosyal güvenlik sistemimizdeki bozulmanın da şiddetini göstermektedir. Aslında gerçekleşmesi istenen ideal durum artan milli gelire birlikte gelir dağılımının da düzeltilmesidir (TİSK, 2005: 21).

2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında transfer gelirlerinin toplam gelirden aldığı paya bakıldığında 1994 yılına göre çok büyük oranda artış olduğu görülmektedir. 1994 yılında transfer gelirlerinin aldığı pay % 10 iken, 2002 yılında % 17.5; 2003 yılında % 20, 2004 yılında %21.2 ve 2005 yılında ise % 23.0 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi transfer gelirleri 2005 yılına gelindiğinde 1994 yılına oranla 2.3 kat artmıştır. Transfer gelirlerinin alt dağılımı incelendiğinde devletten yapılan transferlerde artış, yurtdışından ve diğer kişilerden yapılan transferlerde ise azalışın olduğu görülmektedir.

DİE verilerine göre, kentsel yerlerde elde edilen yıllık kullanılabilir net gelir, türlerine göre incelendiğinde ücret, maaş ve yevmiye gelirleri payında 1987 yılı ve 1994 yılları arasında fazla bir fark görülmemektedir. 1987 yılında % 36 olan bu oran 1994 yılında da değişmeyerek yine % 36 oranında gerçekleşmiştir.

Kentsel yerlerde 2002 yılı için en büyük payı % 44,5 ile ücret, maaş ve yevmiye gelirleri alırken, bu grubu % 25.7 ile müteşebbis geliri, % 18.3 ile transfer geliri ve % 11.4 payla mülk geliri izlemektedir. 2003 yılında yıllık kullanılabilir net gelir içerisindeki dağılım %47.9 ile ücret, maaş ve yevmiye geliri, % 24.2 ile müteşebbis geliri, % 20,6 ile transfer geliri, % 7.3 ile mülk geliri şeklindedir. 2004 yılında ise ücret, maaş ve yevmiye gelirin payı %47.4; transfer gelirin payı %21.6; mülk gelirin payı ise %5.4 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında ise genel olarak oranlarda yükselmeler gözlemlenmektedir. Bu yılda ücret, maaş ve yevmiye gelirin payı % 48.4, transfer gelirin payı %22.8; mülk gelirin payı ise %6.5 olmuştur.

Maaş ve ücret gelirlerinde kırsal kesimin ve dolayısıyla tarım sektörünün aldığı payın azlığı hemen göze çarpmaktadır. Bu durum yukarıda da değinildiği gibi kırsal alanda yaşayan nüfusun azlığından ziyade gizli işsizliğin sonucu oluşmuştur. Ayrıca ülkemizde kırsal alanlarda yaşayan insanların eğitimlerinin genel olarak düşük olması ve ülkemizde uygulanan yanlış eğitim politikaları sonucu, kırsal alanlarda yaşayan düşük eğitilmiş nüfusun teknolojik yenilikleri takip edememesi ve bu açığı tarım politikaları ile giderilmemesi, tarımla uğraşan kesimin düşük verim artışları ile üretim yapmasına sebep olmuştur. Tarım makinelerinin kullanımının yaygınlaştırılması, sulama imkânlarının geliştirilmesi, verimli tohum ve verimli hayvan ırkları ile hayvancılığın yapılmasının özendirilmesi, tarım arazilerinin toplulaştırılması ve özellikle tarım sektöründe çalışan işgücünün sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması ile bu verim düşüklüğünün önüne geçilebileceğini düşünmekteyiz. Bunun yanında yevmiye gelirlerinin kent nüfusunun aldığı paya oranla düşük olmasına rağmen kırsal alanda 2005 yılı için %4,7 gibi yüksek bir oranda olması tarım sektöründeki işçilerin ve özellikle de mevsimlik işçilerin yevmiye ile çalıştırılmasına bağlı olabiliriz.

Ülkemizde 2001 Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz, emek gelirleri elde edenleri olumsuz biçimde etkileyerek bu kesimin yoksullaşma sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır. Para ve sermaye sahiplerinin, özellikle de devalüasyon öncesi birikimlerini döviz olarak tutmaları sonucu bir gecede olağanüstü kazançlar elde

etmelerine neden olarak fonksiyonel gelir dağılımının emek geliri elde edenler aleyhine bozulmasına neden olmuştur. Bu durumun ülkedeki gelir eşitsizliğini daha vahim bir duruma getirdiği ve çok ciddi sosyal ve siyasal sorunlara yol açtığı söylenebilir (Eğilmez, 2006:91).

1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisinde mali piyasalarda hızlı gelişim, mali araçların çeşitliliği ve reel getiri artışı yaşanmasına rağmen Hanehalkı Bütçe Anketlerine göre menkul kıymet gelirlerinin hanehalkı kullanılabilir gelir içerisindeki payı sürekli bir düşüş göstermiştir. Menkul kıymet gelirlerinin hanehalkı kullanılabilir gelir içerisindeki payı 1987 yılında 6.8 ve 1994 yılında % 7.7 iken, 2002 yılında % 5.2'ye 2003 yılında % 2.6'ya 2004 yılında ise %2.2'ye ve 2005 yılında da 2.1'e gerilemiştir.

1994–2005 döneminde daha eşitsiz dağıldığı bilinen müteşebbis geliri ile menkul kıymet gelirin kullanılabilir gelir içindeki paylarının azalması gelir dağılımının iyileşmesini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca ücretliler arasında gelir eşitsizliğinin daha sınırlı olduğu ve devletin transfer geliri politikası amacının geliri yeniden dağıtma olduğu da bilinmektedir (Filiztekin, 1998: 81).

Sonuç olarak fonksiyonel gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde, maaş ve ücretlerin milli gelirdeki payının arttığını, buna karşılık teşebbüs gelirlerinin payının azaldığını görülmektedir. Bu verilerden hareketle Türkiye'de gelir dağılımı düzeldiğini söylemek mümkündür. Ama bu düzelme toplumun zenginleşmesi ile değil fakirleşmesi ile olmaktadır.

Özellikle 1994 ve 2002 yıllarına ait gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde, Türkiye'de 1994 yılında kişi başına milli gelirin daha yüksek olduğu, 2002 yılında ise yaşanan krizin de etkisiyle kişi başına milli gelirin düşmüş olmasından kaynaklanan bir fakirleşme olduğunu ve gelir dağılımındaki düzelmelerin de buradan kaynaklandığına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada çıkarılacak iki temel sonuç vardır. Bunlardan ilki; Türkiye'de gelir dağılımında istikrarlı bir iyileşme olmadığı, istikrarlı yapının oluşmasında dönemsel dalgalanmalar olduğudur. İkinci sonuç ise gelir dağılımında eşitsizliğin en az görüldüğü 2004 yılı verileriyle bile Türkiye'de gelir dağılımının hiç de adil olmadığı yönündedir. Üstelik kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomide gelir dağılımındaki böylesi bir eşitsizlik yoksulluğun katlanılmaz boyutlarda derinleşmesine ve yaygınlaşmasına da neden olmaktadır.

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde finansal liberalizasyon sürecinin bir gereği olarak faiz oranlarının serbest bırakılması ve enflasyon oranı üzerinde faiz uygulaması, piyasa faiz oranlarının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Bu dönemde faiz oranlarının yükselmesindeki diğer önemli sebep kamu kesimi açıklarının iç borçlanmayla giderilmeye çalışılmasıdır (Güven, 2001: 129).

Bu tür uygulamalar sonucunda kâr-faiz-rant gelir grubunun milli gelirden almış olduğu pay artmış, üretken yatırımlara gidecek tasarruflar risksiz olması ve getirisinin yüksek olması nedeniyle faize yönelmiştir. Bu nedenle sabit sermaye yatırımları düşmüş, yeni istihdam olanakları daralma göstermiş ve işsiz sayısı önemli ölçüde artmıştır (Dülger, 1989: 158).

Uygulanan bu tür politikalar toplumdaki ekonomik ve sosyal dengeleri önemli ölçüde bozmuştur. Bu sebeple ülkemizde ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın korunması için gelir dağılımına yönelik politikaların uygulamaya konması zorunlu hale gelmiştir (Sürücü, 2007: 89).

4. 4. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı; milli gelirin oluşumunu sağlayan sektörler arasında paylaşılmasına denilmektedir. Tarım, sanayi, turizm, ticaret gibi sektörlerin milli gelirden aldıkları payları gösteren sektörel gelir dağılımı ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi açısından bilgi verir (Korkut,1986: 103).

Buna göre GSMH' dan hangi sektörün ne oranda pay aldığını bilinmesi ülke zenginliğinin hangi yoldan sağlandığının göstergesi olmaktadır. Bu sayede ülkeye ait sektör stratejisi de gözler önüne serilir. Öncelikle bu sektörlerin tanımlarını yaparak başlayalım.

— **Tarım:** Tarım ve avcılık, balıkçılık ve su ürünleri, orman ve orman işletmeciliği faaliyetlerini kapsamına alan sektör dalıdır.

— **Tarım Dışı:** İmalat sanayi, inşaat, bayındırlık işleri, madencilik ve taşocağı işletmeciliği, elektrik ve gaz faaliyetlerini kapsamına alan sektör dalıdır.

— **Hizmetler:** Haberleşme ve depolama, mali kurumlar, ulaştırma, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumlar, yardımcı iş hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler, toplumsal hizmet faaliyetlerini kapsamına alan sektör dalıdır.

— **Ticaret:** Parakende ve toptan ticaret, otel ve lokanta faaliyetlerini kapsamına alan sektör dalıdır (Tarı, 1995: 134).

Sektörel gelir dağılımı bir ülkenin endüstrileşme sürecinde hangi konumda olduğunu ve hangi konulara ağırlık vermesi gerektiği hususunda sağladığı bilgiler açısından önemlidir. Çünkü iktisaden gelişmiş ekonomilerde tarım sektörünün payı az, az gelişmiş ekonomilerde tarım sektörünün milli gelirdeki payı daha çok olur.

Ekonomi tarihinde sektörler tarım, sanayi ve hizmet sektörü olarak bir gelişme süreci izlemişlerdir. Günümüzde az gelişmiş ekonomiler tarım sektöründen hizmet sektörüne geçmeye çalışan bir yapı içerisindedirler. Sektörel gelir dağılımının incelenmesindeki amaç dağılımın adaletsizliğini ölçülmesi değildir. Bu tür dağılımla ülkedeki ekonomik sektörlerin büyüklükleri ve yıldan yıla gösterdikleri gelişmeler saptanmaktadır (Aktaş, 2007: 127).

Sektör kavramını üretim araçlarının mülkiyeti esasına göre ele alırsak burada karşımıza devlet ve özel sektöre ait bir gelir dağılımı söz konusu olur. Bu bakış açısında milli gelirin kamu sektörü ile özel sektör arasında dağılımı ele alınabilir. Bu kapsamda sektörlere göre gelir dağılımı, devletin ekonomiye ne derecede müdahale ettiğinin bir göstergesi olmaktadır.

Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Sektörlerin GSMH'dan aldıkları paylar

Gayri Safi Milli Hasıla/ Sektörler	1987	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tarım	6 910	68 692	1 218 178	17 540 631	21 521 042	32 114 870	42 126 246	48 394 672	49 957 330
Sanayi	7 603	100 321	2 042 394	29 027 782	45 881 462	70 034 336	88 813 240	107 061 273	123 669 004
Madencilik	560	6 269	98 545	1 422 903	2 135 427	2 914 077	3 858 087	5 174 424	6 962 712
İmalat	6 406	86 307	1 751 680	23 888 136	36 730 882	55 764 399	71 910 797	87 609 625	101 246 002
Enerji	636	7 744	92 168	3 716 743	7 015 153	11 355 859	13 044 356	14 277 224	15 460 290
İnşaat	2 051	24 746	426 214	6 483 106	9 240 878	11 398 698	12 662 006	15 380 670	21 311 774
Ticaret	6 690	74 912	1 587 690	24 906 513	37 403 001	55 935 190	71 329 760	88 714 047	99 739 960
Ulaştırma	4 460	46 490	981 070	17 645 564	28 159 160	41 820 643	53 846 171	62 009 162	71 654 589

Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Sektörlerin GSMH'dan aldıkları paylar (Devamı)

Gayri Safi Milli Hasıla/ Sektörler	1987	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mali Müesseseler	780	12 660	322 590	4 698 024	6 639 387	12 944 723	17 884 644	21 603 584	21 484 542
Konut	2 523	13 218	249 170	5 772 955	8 491 897	11 637 781	14 653 025	18 398 553	22 393 509
Serbest Meslek ve Hizmetler	826	14 415	287 000	4 430 360	6 592 344	9 753 592	12 429 089	14 889 331	16 914 421
(-) İzafi Banka Hizmetleri	326	9 838	270 343	4 097 693	11 534 431	8 095 559	7 911 747	10 821 250	12 477 618
Sektörler Toplamı	32 173	345 617	6 843 965	106 407 242	152 394 742	237 544 273	305 832 435	365 630 042	414 647 511
Devlet Hizmetleri	1 787	32 525	619 784	12 633 650	18 525 724	27 838 383	36 561 477	42 548 483	47 719 600

Tablo 4.9: Yıllar İtibariyle Sektörlerin GSMH'dan aldıkları paylar (Devamı)

Gayri Safi Milli Hasıla/ Sektörler	1987	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kar Amacı Olmayan Özel Hiz.Kur.	149	1 520	14 576	477 141	918 063	1 663 999	3 610 383	3 530 102	2 996 961
İthalat Vergisi	984	13 397	284 130	5 065 425	6 573 910	10 527 402	13 758 630	18 802 850	21 838 290
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	35 095	393 060	7 762 456	124 583 458	178 412 438	277 574 057	359 762 926	430 511 477	487 202 362
Net Dış Alem Faktör Gelir.	255	4 117	92 431	1 012 670	-1 928 485	-2 541 692	-3 082 038	-1 579 134	-801 330
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	35 350	397 177	7 854 887	125 596 129	176 483 953	275 032 366	356 680 888	428 932 343	486 401 032

Kaynak: DİE, Gelir Dağılımı Anket Sonuçları, 06.10.2004 ve 27.10.2006 Tarihli Haber Bültenleri. <http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=155> (22.04.2008)

<http://www.dtm.gov.tr.dtm.admin/upload/EAD/istatistik/Db/ekogösterge.xls> (22.04.2008)

Tablo 4.10: GSMH'nın Sektörel Dağılımı

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1987	17.7	25.7	56.6
1988	18.9	25.8	55.3
1989	17.2	26.5	56.3
1990	16.8	26.4	56.8
1991	16.5	27.0	56.5
1992	16.2	26.9	56.9
1993	14.8	26.9	58.3
1994	15.7	27.0	57.3
1995	14.8	28.0	57.2
1996	14.4	27.8	57.8
1997	13.0	28.6	58.4
1998	13.6	28.1	58.3
1999	13.7	28.4	57.9
2000	13.4	28.3	58.3
2001	13.8	29.0	57.2
2002	13.7	29.3	57.0
2003	12.6	29.9	57.5
2004	11.7	29.7	58.6
2005	11.5	29.4	59.1

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=159> (29.04.2008)

Tablo 4.9'da 1987 yılından itibaren 2006 yılına kadar olan dönemdeki sektörlerin GSHM'dan aldıkları paylar ve Tablo 4.10'da ise yine aynı dönemde GSMH'nın sektörlere dağılımı görülmektedir. Bu dağılımın uzunca yıllara yayılması bize sektörlerin hareketlerinin yönünü göstermesi bakımından yararlı olacaktır. Buna göre ilk göze çarpan nokta tarım sektörünün sürekli bir şekilde düşme eğiliminde olmasıdır. 1987 yılında GSMH içindeki payı %17.7 olan tarım sektörünün payı 2005 yılı itibariyle %11.5'lere düşmüştür.

Ülkemizde ne yazık ki tarım sektörü yıllardır hep ihmal edilmiş durumdadır. 1980 ve 1990'lı yıllara kadar dünyada kendi kendine yetebilen yedi ülkeden biriside Türkiye'dir diye yerli malı haftalarında şiirler okunmaktaydı. Ancak yıllarca tarım sektörünün ihmal edilmiş olması, haliyle tarımsal ürün verimini ve bu sektörde çalışan işgücünü olumsuz şekilde etkilemiştir (Tezgel, 2004: 125).

Tarımın GSMH içindeki payı Tablo 4.10'da açık bir şekilde gözlenebilmektedir. Bu olumsuz gidişatın sonucunda da kırsal alanda yaşayarak tarım sektöründe çalışan kesim, artık büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. Ülkemizde tarım sektörünün üzerinde özellikle durulmalı ve tatmin edici sübvansiyonlarla ve teşviklerle tarım sektörünün kan kaybı önlenmelidir.

Tablo 4.11: Tarım Sektörünün Büyüme Hızının Ülke Geneli ile Karşılaştırılması

Yıllar	GSMH Yıllık Büyüme (%)	Tarımda Büyüme(%)
1998	3.9	8.4
1999	-6.0	-5.0
2000	6.3	3.9
2001	-9.5	-6.5
2002	7.9	6.9
2003	5.9	-2.5
2004	9.9	2.0
2005	7.7	5.6
2006	6.0	2.9
2002-2006 Ort.	8.1	2.8
1998-2006 Ort.	2.4	1.4

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr.dtm.admin/upload/EAD/istatistik/Db/ekogosterge.xls> (12.03.2008)

Bu konuda dikkate almamız gereken önemli bir husus vardır. Her konuda örnek aldığımız Avrupa Birliği 1990'lı yıllarda bütçesinin %80'ine yakını tarımsal sübvansiyonlara ayırmış ve tarım sektörünü yıllarca desteklemesiyle bu sektörde çalışan kesimi korumuştur. Ülkemizde ki gibi tarım kesimini yoksullaşma ve mülksüzleşme sürecine sokmamıştır (Sürücü, 2007: 128).

Yine yukarıda Tablo 4.11'deki verileri incelediğimizde görüyoruz ki; ülke ekonomisinde son yıllarda yaşanan hızlı büyüme temposu tarım sektöründe aynı

hızla yaşanmamaktadır. 2001 krizinden sonra ülke ekonomisi dünya ortalamasının üzerinde % 8.1 gibi bir oranda yıllık büyümesine karşın tarım sektöründeki büyüme % 2.8 civarında kalmıştır.

Ülkemizde tarım sektörü açısından en büyük problemlerden birisi de miras hukukundan kaynaklanan tarım toprakların parçalanmasıdır. İki üç nesil el değiştirdiğinde, tarım topraklarında miras kalanlar arasında parçalanma sürecinden sonra toprakların satılması ile mülksüzleşme süreci başlamış ve akabinde de büyük şehre göç akınları hızlanmıştır. Bu sorunun çözümü için 2007 yılı Nisan ayında tarım arazilerinin parçalanmasını önleme amacıyla çıkarılan kanun yürürlüğe girmiştir.

Tarım toprakları miras hukuku yüzünden çok küçük parçalara ayrıldığından tarımsal verimlilikte düşme olmaktadır. Bu yüzden tarım sektörünün üzerinde devletin özel bir politika izleme ve tarımsal arazilerin birleştirilmesi ve toprak reformu da dahil, özel bir çalışma yapması ve bu tarımsal çöküşü sona erdirmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca miras hukuku ile toprakların parçalanmasının önüne geçilmeli, mirasçılar içerisinde toprakların tarımsal üretim yapmak şartıyla en büyük çocuğa bırakılması veya tarım yapacak kişilere paylaşılmadan bırakılmasını sağlayacak bir miras hukuku düzenlemesine gidilmelidir (Parasız, 1999: 89).

Tarım sektörü istihdamı açısından ülkemiz 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun sayısının 50 milyon 826 bin kişi ve bunun 24 milyon 565 bin kişisi sivil işgücünü oluşturmakla birlikte tarım sektörünün payı 2005 yılı itibariyle toplam istihdam içinde %26.4 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2006:79).

Ancak tarım sektörü açısından üzücü olan nokta istihdamdaki yüksek orandaki payına karşılık oluşturduğu katma değer 2005 yılı itibariyle %11.5'e kadar gerilemiştir. Buna göre tarım sektöründe çalışan nüfusun 2000 yılında toplam istihdam içindeki payı %32.6'yı oluştururken, tarım sektöründe ki tarım çalışanlarının sayısı 7 milyon 31 bin kişi kadardı. 2004 yılında 7 milyon 415 bin kişi olmalarına karşılık üretim payları %11.7'ye düşmüştür. 2006 yılında ise, tarım sektöründe çalışan sayısı 6 milyon 483 bin kişi olmasına rağmen üretim içerisindeki payları %11.5 oranında kalmıştır.

Nüfusun üçte birini oluşturmasına ve çalışan nüfusun %25'ine yakını barındırmasına karşılık, tarım kesiminin milli gelirden 2000'de yüzde 14.7 olan payı 2005'de yüzde 11.4'e kadar düşmüştür. Tarım kesimi için bütçeden 2005'de yapılan

harcama 3.7 milyar YTL'dir. Bu tutar, kamu harcamalarının % 2.5 kadar bir orana denk gelmektedir (DİE, 2006:53).

Tarıma bütçeden yapılan ödemenin yaklaşık üçte ikisi, "Doğrudan Gelir Desteği" adı altında verilmektedir. Tarıma destek tutarı 2006 yılında 2.3 milyar YTL civarında gerçekleşmiştir ve 2006 yılı için büyüme hızı % 6 olmuştur. Bundan dolayı sektörün acilen masaya yatırılması gerekmektedir. Bu durum nüfusun ve istihdamın önemli bir çoğunluğunu barındıran tarım sektöründekilerin yoksullaşma sürecini ve köyden kente göç olgusunu hızlandırmaktadır (DPT, 2001:89).

Ülkelerin gelişmişlik göstergelerinden birisi de tarım sektörünün GSMH içindeki payının düşük, sanayi sektörünün payının büyük olmasıdır. Ülkemizde bu göstergelerinden ilki gerçekleşmesine rağmen asıl önemli olan sanayi sektörünün gelişmesi henüz sağlanamamıştır.

Sanayi sektörü dünyadaki ekonomik konjonktüründe etkisiyle, genelde bir yükselme eğiliminde olduğu gözlenebilmektedir. Ülkemizde de sanayi sektörünün faktör gelirlerinden aldığı payda, incelenen dönemlerde bir artış gözlenmektedir (Erdoğan, 2002: 137).

Tablo 4.10'ta sanayi sektörünün imalat, enerji ve madencilik olarak üç kategoriye ayrılarak değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Buna göre 1987 yılında GSMH içindeki payı % 25,7 olan sanayi sektörü 1990'lı yıllara gelindiğinde yükselerek % 26.4 olmuştur. Yükselme eğilimi 1995 yılına kadarda devam etmiş ve yaşanan krize rağmen sektörün payı % 28 olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılında da GSMH içindeki payı % 27.8 olan sanayi sektörünün içindeki imalat sanayi sektörü %84 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Buna karşılık enerji sektörü %10 ve madencilik sektörü de % 6 oranı ile GSMH içindeki sanayi sektörünün payını oluşturmaktadırlar.

Aynı başlıklar da 2000 yılı için ise GSMH içindeki payları aşağı yukarı aynı oranlarla ile gerçekleşmesine rağmen sanayi sektörü 2001 yılında yaşanan krizden derinden etkilenmiştir. GSMH' sının %29 oranında olmasına karşın GSMH tutarının düşük gerçekleşmesi dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Buna göre sanayi sektörünün oluşumunu sağlayan imalat sanayi 2001 yılı için toplam sanayi sektörü üretiminin %83.5'ini gerçekleştirmiştir. Ayrıca enerji sektörü %12 ve madencilik sektörü de %4.5 gibi bir oranla sanayi sektörünün GSMH'daki payını oluşturmuşlardır.

Son olarak 2005 yılı için sanayi sektörünün GSMH içindeki paylarına baktığımızda % 29.4 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün oluşturan sektörlerin başında gelen imalat sanayi ise %85 oranına yükselmiştir. Enerji sektörünü oluşturan elektrik, gaz, su, gibi faktörlerin üretimi ise 2005 yılı için %11.5 olarak gerçekleşmiş ve madencilik sektörü de sanayi sektörü içindeki payını %3.5'lere kadar düşürmüştür.

Bu oranlar bize ülkemizde sanayi sektörünün yıllar itibariyle genelde istikrarlı bir seyir izlediğini ve imalat sanayinin %85'lere kadar ulaşan sanayi payı ile GSMH içinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. İstihdam sektörü açısından olaya bakacak olursak imalat sanayinin gelişimi çok önemlidir. Ancak bu gelişim teknoloji yoğun alanlarda olması halinde, istihdam oluşturma olanağı son derece kısıtlı olacağından işsizlik artacak ve fonksiyonel gelir dağılımı emek aleyhine ve sermaye lehine olan dengesiz durumunu devam ettirecektir.

Bu açıdan uygulanacak teşvik politikaları ile sanayinin gelişiminin devam ettirilmesi ve bunun yanında özellikle istihdam olanağı oluşturan alanlarda devlet desteğinin sağlanması gerekmektedir. Örneğin tekstil sektörü istihdam olanağı oluşturan önemli sanayi sektörlerinden birisi olmasına rağmen ülkemizde yeterince devlet tarafından desteklenmemesi sonucu ihracatın lokomotif sektörü pozisyonundan uzaklaşmıştır (Kepenek, 2003: 137).

Burada üzerinde durulması gereken noktalardan birisi de sanayi sektörüne yapılacak desteklerin mutlaka direkt olmasının gerekmemesidir. Örneğin ülkemizde işçi ücretlerinin düşük olmasına rağmen istihdam üzerinden alınan vergi ve sosyal güvenlik kesintilerinin yüksekliği dikkate alınması gereken bir konudur. 2005 yılı itibariyle asgari ücretin işverene maliyeti 645.17 YTL. olmasına rağmen işçinin eline geçen net tutar 380.46 YTL'dir. Aradaki farkın 264.70 YTL olarak gerçekleşmesi ve bunun net tutarın %49.85'i oranına gelmesi kesintilerinin oranının büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.

Liberal ekonomide rasyonel kararlar alacak yatırımcılar açısından yüksek iş gücü maliyetleri, yatırımların daha çok, az sayıda işgücü gerektiren teknoloji yoğun alanlara kaymasına neden olmaktadır. Bu sayede işverenler hem yüksek verimlilik oranında üretim yapacak, hem de sendika gibi, çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığının müfettişleri veya denetçileri ile uğraşmaktan kurtulmaktadırlar (Sönmez, 2001: 139) .

Bu sebeplerden dolayı fonksiyonel gelir dağılımında emek faktörünün payının artırılabilmesi için imalat sanayinde istihdam gerektiren alanlarda yatırımların teşvik edilmesi gerekmekte ve ücretlerden yapılan kesintilerin belirli oranları aşmamasına dikkat edilmelidir.

Hizmet sektörü de sanayi sektörüyle paralel bir gelişme izlemiştir. Bu durum Tablo 4.10'da net bir şekilde görülebilmektedir. Burada üzerinde durulmadan geçilemeyecek nokta, hizmet sektörünün gelirdeki payı yaklaşık %60 iken sanayi sektörünün gelirdeki payı bunun ancak yarısı kadar olmasıdır. Hizmet sektörünün toplam istihdamın %36-%40 civarında bir paya sahip olması, toplam istihdam içindeki payına oranla GSMH'dan daha fazla pay aldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.10'da görüleceği üzere, 2006 yılı içinde hizmet sektörünün GSMH'dan aldığı pay %59.6 oranında gerçekleşmiştir. 1980 yılında %53.2 olarak görünen GSMH içindeki payı istikrarlı bir yükselme trendi içerisinde 2006 yılı için yukarıda da değinildiği gibi %59,6 olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılındaki ekonomik krizden en çok etkilenen sektör, hizmet sektörünün içerisinde yer alan bankacılık sektörüdür. İstihdam açısından bu dönemde birçok bankanın kapatılması ile nitelikli işgücü açığı ortaya çıkmıştır. İyi bir eğitim sürecinden, sonra tercih edilen bankacılık sektörünün krizden etkilenmesi sonucu, kapanan bankalarda çalışanlar için işlerini kaybetmeleri ve gelirden yoksun kalmaları, gelir dağılımı açısından olumsuz olmakla birlikte sosyo-kültürel açıdan da aile düzeninin bozulması, boşanmalar ve intiharlar gibi üzücü durumların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

4.5. 1987-2007 Döneminde Türkiye'deki Diğer Gelir Dağılım Çeşitleri

Gelir dağılımı temelde iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar kişisel gelir dağılımı ve Fonksiyonel gelir dağılımıdır. Ama bir ülkenin demografik yapısını net bir şekilde göstermek üzere gelir dağılımını çeşitli alt dallar adları altında incelemek mümkündür. Bu çalışmada da, Türkiye'nin eğitim düzeyine, cinsiyetine ve meslek gruplarına göre gelirin nasıl dağıldığı hakkında temel incelemelerden yola çıkarak gelir dağılımı konusu alt birime indirgenmeye çalışılacaktır.

4.5.1. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Artık beşeri sermaye günümüzde en önemli üretim faktörü konumuna gelmiştir. Beşeri sermayenin gelişmesinde en etkili öge olan eğitim alanındaki eşitsizlikler gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açan unsurların başında gelmektedir (DPT, 2006: 22).

Tablo 4.12’de hane gelirinin eğitim durumuna göre dağılımını gösteren bulgular sunulmuştur. Fertlerin eğitim durumları açısından 1987 ile 2005 yılları arasında bir kıyaslama yapıldığında fert sayısı dağılımları arasında önemli farklılıkların olmadığı (örneğin her iki dönemde de en yüksek paya sahip grubun ”ilkokul mezunu”, en düşük paya sahip grubun ise “orta dengi meslek okulu mezunu” grupları olduğu) görülmektedir (TÜSİAD, 2000: 97).

Ancak bu grupların toplam gelirden aldıkları paylar incelendiğinde ortaokul ve daha yüksek eğitim düzeyine sahip fertlerin gelir paylarında 1987’den 2005’e doğru bir artış olduğu; buna karşın daha düşük eğitim seviyelerindeki fertlerin gelir paylarının azaldığı göze çarpmaktadır.

1987 yılında okur-yazar olmayan fertlerin gelir dağılımından aldığı pay % 9.1 iken 1994 yılında bu oran gerileyerek % 6.0 olmuştur. Ancak bu fertlerin elde ettiği gelirin toplam gelir içindeki payı daha büyük oranda azalmıştır. Bu oran 2002 yılına gelindiğinde % 2.9’a düşmüştür. Daha sonraki yıllarda da fazla bir değişme göstermemiş aynı oranda kalmıştır. 2005 yılında %2.8 olmuştur. Okur-yazar olmayanların gelir içindeki aldığı payların sürekli düşmesi ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından iyi yolda olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 4.12: Eğitim Durumuna Göre Yıllık Kullanılabilir Hane Gelirinin Dağılımı

Eğitim Durumu/Yıllar	1987	1994	2002	2003	2004	2005
Toplam	100	100	100	100	100	100
Okur-Yazar Değil	9,1	6.0	2.9	2,5	2.7	2.8
Okur-Yazar olup Okul Bitirmedi	6,8	4.8	3.6	3.1	2.7	2.8
İlkokul	47.2	45.8	42.9	38.9	39.6	42.4
İlköğretim			0.06	0.15	0.14	0.23
Ortaokul	7.7	8.8	9.5	10.5	9.9	10.1
Orta Dengi Meslek	0.2	0.1	0.5	0.4	0.3	0.3
Lise	10.2	14.8	13.1	16.5	16.0	15.4
Lise Dengi Meslek	3.5	2.6	7.2	4.8	5.9	6.6
Yüksekokul	15.2	17.0	18.2	19.5	20.7	17.7
Yükseklisans-Doktora			1.8	3.2	1.8	1.3

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=154 (03.05.2008)

İlkokul mezunlarının gelir dağılımı içindeki oranı hep en fazla olmasına rağmen 1987 yılından 2005 yılına gelindiğinde düşme eğiliminde olmuştur. 1987 yılında % 47.2 olan bu oran yıllar itibari ile düşüş göstermiş ve 2004 yılına kadar sırasıyla % 45.8, % 42.9, % 38.9, % 39.6 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında da 2004 yılına oranla % 3 yükselerek % 42.4 olmuştur.

Tablo 4.12' deki verilere baktığımızda inceleme dönemi içinde (1987–2005) gelirden aldığı paylarda en fazla artış gösteren kesim lise mezunlarıdır. Lise mezunlarının 1987 yılında toplam gelirden aldıkları pay % 10.2 iken bu oran yükselerek 1994 yılında % 14.8'e 2003 yılında % 16.5'e ulaşmıştır. 2005 yılında ise düşerek % 15.4 olmuştur. 1987 ile 2005 yılları mukayese edildiğinde % 50'lik bir artış görülmektedir. Benzer şekilde üniversite mezunlarının toplam gelir içindeki payı da aynı dönemde yaklaşık % 2 oranında artmıştır.

4.5.2. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Cinsiyete göre gelir dağılımı konusu, son zamanlarda dünya ölçüsünde gündemde olan bir konudur. Gelişmiş ülkelerin çoğunda yapılan çalışmalar kadın ve erkekler arasında gelir, kazanç ve servetin eşitsiz olarak dağıtıldığını ortaya koymuştur.

Türkiye'de bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma yoktur. Sadece 1987 ve 1994 yıllarında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler vardır. 1987 Hane halkı gelir ve Tüketim Harcamaları Araştırmasından yararlanılarak hazırlanan veriler ışığında, değişik meslek ve iktisadi faaliyet kollarına ilişkin ortalama gelirler, kadın ve erkekler için verilmiştir. Buna göre, ana meslek gruplarına göre, gelir getiren bir işte çalışan kadınların ortalama gelirlerinin erkeklerin ortalama gelirlerinden daha az olduğu görülmektedir.

Örneğin; Hizmet sektöründe çalışan kadınlar 64 bin TL erkekler ise 153 bin TL kazanmaktadır. Tarım sektöründe ise erkeklerin elde ettiği gelir 161 bin TL olmasına rağmen, kadınların elde ettiği gelir ise sadece 13 bin TL seviyelerinde gerçekleştirmiştir (Sürücü, 2007: 89). Bu veriler ışığında 1987 yılında kadın ile erkekler arasında gelir farklılıkları olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 4.13: Gelir Getiren Fertlerin Cinsiyetine Göre Fert Sayısı ve Gelirleri, 1994

Cinsiyet	Gelir Getiren Fert Sayısı (%)	Fertlerin Geliri (%)	Ortalama Fert Geliri(*)
Toplam	100	100	79 863 926
Kadın	36.3	11.9	26 204 473
Erkek	63.7	88.1	110 471 083

Kaynak: D.İ.E. 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, (Tarı, 1995: 103)

* Fertlerin elde ettiği tüm gelirler dahildir.

Tablo 4.13’de 1994 yılında fertlerin cinsiyetlerine göre gelir dağılımı sonuçları verilmiştir. 1994 yılında Türkiye’de gelir getiren fertlerin yaklaşık olarak %36’sı kadın; %64’ü ise erkektir. Buna karşılık 1994 içinde oluşturulan gelirin sadece %12’si kadınlara; %88’e erkeklere aittir. Ayrıca 1994 yılı itibariyle erkeklerde fert başına düşen ortalama gelirin kadınların ortalama gelirinin 4.2 katı olduğu görülmektedir.

1994 yılında çalışan fertlerden gerek kadınlar gerekse erkekler arasında en yüksek paya sahip olan grup tarımsal faaliyet gösterenlerdir; ancak çalışan kadınların %77’si, erkeklerin ise %36’sı tarımsal işlerde çalışmaktadır. Çalışan kadınlardan geliri en yüksek olan grup ilmi ve teknik elemanlar iken erkeklerde ticaret personelidir (Sarı, 2002: 93).

Kadınlarda fert başına ortalama gelirin sadece müteşebbis ve direktörlerde erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlarla erkeklerin elde ettiği gelirin birbirine en yakın olduğu grup, idari personel ve benzeri çalışanlardır; bu gruplarda erkeklerin geliri kadınların gelirinin 1.4 katıdır. Buna karşın tarımcı olarak çalışan fertlerde, erkeklerin geliri kadınların gelirinin 13 katıdır (DİE, 2001: 54-55).

Tarım sektöründe çalışan fertlerin % 53.6’sı kadın, % 46.3’ü erkektir; buna karşın kadınlar tarım gelirinin sadece % 8’ini alırken erkekler % 92’sini elde etmektedir. Tüm sektörlerde erkeklerin el ettiği gelir payı, toplam gelirin çok büyük bir bölümüdür (% 86 ile % 98 arasındadır).

Bu durum fert başına ortalama gelir açısından da pek değişmemektedir; erkeklerin elde ettiği gelir, kadınların gelirinin çok üstündedir. Çalışan kadın oranının en düşük olduğu sektör inşaatır, ancak sadece bu sektörde kadınların ortalama geliri erkeklerden yüksektir.

Sonuç olarak, kadın nüfusunun varolan gelir dengesizliği ve işsizlik gibi ülke ekonomisinin tüm sorunlarını üzerine aldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle ekonomik sorunların toplumsal maliyetini temelde kadınlar ödemektedir (Kazgan, 1990:101).

4.6. 1987–2007 Döneminde Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk günümüzde dünyanın karşılaştığı en büyük sorunlardandır. Kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu Türkiye’de, gelir dağılımının bozuk olması bölgesel gelir dağılımı farklılıklarını ve yoksulluk sorununu da beraberinde getirmektedir (Sağbaş, 2002: 137).

Bölgesel gelir dağılımı farklılıkları, toplumsal yapının önemli bir göstergesidir. Aynı zamanda bölgeler arası farklar kalkınma çabalarının ürünüdür. Bölgelerarası gelir dağılımının incelenmesi, bölgesel eşitsizliğin boyutlarını sergilemesinin yanı sıra, ülke kalkınmasının ve kaynaklarının kullanımının hangi bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bölgelerin ekonomik yapıları ve sahip oldukları potansiyeller bakımından farklılıkları; gelişmişlik düzeylerini, üretime katkılarını ve dolayısıyla toplam gelirden aldıkları payları da farklılaştırmaktadır (Karaman, 1987: 148).

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek başına ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik etmenlerin ortaya koyduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının değerlendirilerek çözüm yollarının buna göre aranması gerekmektedir (Kuştepe ve Halaç, 2004:113).

Her ülkede bölgeleri arasında mutlak surette bir gelişmişlik farkından söz etmek mümkündür. Bölgesel gelir dağılımı bu eşitsizliği bir biçimde yansıtmak suretiyle, alınacak sosyal ve iktisadi kararlara neden teşkil eder. Bölgeler arası gelişmişlik farkları ülkenin genel yapısı ile de yakından ilgilidir. Eğer sözü edilen bir gelişmekte veya gelişmemiş bir ülke ise farklılık nispeten büyük, eğer gelişmiş bir ülke ise bu fark nispeten küçük olacaktır, iktisaden kalkınmış ülkelerde bölgeler arasında adam başına isabet eden gelirler arasındaki fark gittikçe azalırken, bu fark az gelişmiş ülkelerde gittikçe büyümektedir (Karaca, 2004: 112).

Bu koşullarda gelişme içindeki bölgeye işgücü ve sermaye akımları söz konusu olacaktır. Bu bölgelerde iş hacmi genişleyeceğinden yeni kurulan endüstriler ham madde ihtiyacı ile karşılaşır. İlk önce gıda sanayine dayalı endüstriler gelişir, sonra endüstri mamullerinin dağıtımını yeni iş yerleri oluşturur, böylece halkalar sürekli olarak bir gelişme gösterir. Bu gelişme neticesinde de daha adil bir gelir dağılımı teşekkül eder.

Türkiye gibi, yeni sanayileşen; toprakları oldukça geniş, iklim çeşitliliğine doğal yer üstü ve kişi başına katma değer farklılığı çok açık olan, bölgesel kalkınma farklılığını ortadan kaldıramamış bir ülkede milli gelirin bireysel ve fonksiyonel dağılımı kadar bölgesel dağılımı da iktisadi analiz değeri taşımaktadır (Karakayalı, 1998: 119-120).

TUİK tarafından bölgesel gelir dağılımı ile ilgili en son 2001 yılı verileri yayınlandığından bölgesel gelir dağılımı sonuçları 2001 yılına kadarki veriler ışığında incelenecektir. Sonrasında ise bölgeler arasında kıyaslamalar yapılacaktır.

4.6.1. Marmara Bölgesi Gelir Dağılımı

Türkiye'nin en gelişmiş endüstri, tarım ve ticaret bölgesi olan Marmara Bölgesi, aynı zamanda Türkiye'de gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölgedir. Bu durumun oluşmasındaki belirleyici etken, gelirin en adaletsiz dağıtıldığı İstanbul'un bu bölgede yer almasıdır (Tezgel, 2004: 154).

Tablo 4.14'te 1987–2001 yılları arasında Marmara bölgesinde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla rakamları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde genel olarak Marmara bölgesinde elde edilen gelir çok yüksek olduğu için kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla rakamları hep Türkiye ortalamasının üzerinde olmuştur. Marmara

bölgesinde genel olarak toplam nüfusun dörtte biri yaşadığı halde gelirden aldıkları pay bunu oldukça üzerine çıkmakta ve % 40'lara dayanmaktadır. Marmara bölgesi nüfusuna oranla % 45 daha fazla gelir elde etmektedir.

İstihdamın sektörel dağılımına göre Marmara Bölgesi'nde toplam istihdam içinde sanayi ve hizmet (%18 ve %34) sektörlerinin payı ortalama olarak %52'dir. Her iki göstereye göre Marmara, bölgeler arasında en yüksek ortalama değerlere sahip bölgedir. "Bölge'de istihdam açısından tarım sektörünün, diğer bölgelerle kıyaslandığında daha az önem taşıdığı görülmektedir. Zira, tarım sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki oranı diğer bölgelerin oldukça gerisindedir" (Şahin, 2000: 107).

Ancak, en gelişmiş bölge konumunda olan Marmara Bölgesi tarımsal göstergeler açısından incelendiğinde ülke ortalamasının üzerinde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4.14: Marmara Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Marmara)	KBGSYH (Türkiye)
1987	2 232 730	1 421 616
1990	2 274 373	1 487 082
1991	2 237 249	1 472 000
1992	2 309 062	1 530 808
1993	2 455 326	1 623 613
1994	2 169 458	1 507 540
1995	2 325 991	1 587 954
1996	2 457 502	1 670 657
1997	2 684 291	1 802 763
1998	2 667 003	1 829 755
1999	2 472 951	1 719 559
2000	2 621 463	1 760 856
2001	2 381 946	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (05.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (05.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tablo 4.15'te ise yıllar itibari ile Marmara bölgesinin toplam GSYH' dan aldığı pay yüzde olarak verilmiştir. Veriler incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin bu dağılımda en büyük paya sahip olduğu görülebilir.

Ülkemizde Marmara bölgesi tek başına neredeyse tüm geliri hem meydana getiren hem de kendine aslan payını alan bir görünüm içerisindedir. Bunun sebebi, yine Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç alan İstanbul ve Kocaeli'nin ve diğer sanayi kuruluşlarının bu bölgede yer almasıdır (Sönmez, 2001: 145).

Türkiye gelirin % 40'ına yakınına kullanacak kadar gelirin bölgesel dağılımında egemen durumda olan Marmara bölgesi, bölge içi gelirin dağılımında ise, Türkiye'nin en adaletsiz bölgesidir. Örneğin eşitsizlik katsayısı olan Gini katsayısı oranı Marmara için 1994'de 0.53 olarak hesaplanmıştır. Hatırlanacağı gibi aynı yılda Türkiye için bu oran 0.49'tur.

Tablo 4.15: Marmara Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%)

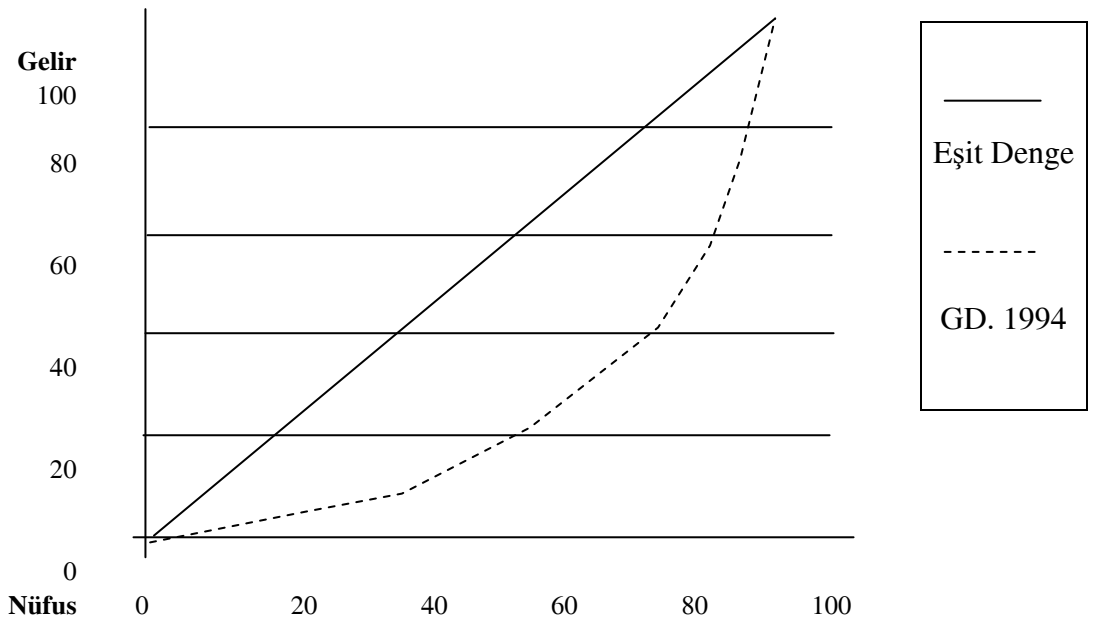
YILLAR	GSYH (Marmara %)	GSYH (Türkiye %)
1987	34.71	100
1990	35.86	100
1991	36.13	100
1992	36.35	100
1993	36.94	100
1994	35.63	100
1995	36.74	100
1996	37.38	100
1997	38.14	100
1998	37.78	100
1999	37.72	100
2000	37.98	100
2001	37.23	100

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (05.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (05.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Marmara Bölgesi'nin sanayi ve ticaret ağırlıklı iktisadi yapısı, sanayi ve mali göstergelerine de yansımaktadır. 2000 yılı itibariyle bölgede bulunan imalat sanayindeki işyeri sayısının (5 682) Türkiye geneline (11 243) oranı %51'dir. Benzer şekilde, bölgede imalat sanayinde kurulu olan toplam çevirici güç kapasite miktarı ile yaratılan imalat sanayi katma değerlerinin Türkiye geneline oranı sırasıyla %40 ve %54'e ulaştığı görülmektedir (Karataş, 2004: 101).

Marmara Bölgesi, mali göstergeler itibariyle de oldukça yüksek oranlara sahiptir. Ayrıca, Marmara dış ticaret göstergelerine göre, İstanbul merkezli Marmara, ülkenin ulusal ve uluslararası ticaret merkezi konumundadır(Özdemir, 2003).

Marmara Bölgesi'nde oldukça yüksek oranlara sahip olan sanayi ve ticaret göstergeleri, katma değer oluşumunu şekillendiren sürükleyici sektörler olma vasfıyla, gayri safi yurtiçi hasıla değerlerine de yansımaktadır. 2000 yılı verilerine göre Marmara Bölgesi'nin kişi başına düşen ortalama gayri safi milli hasıla tutarı Türkiye ortalamasının yaklaşık 1.7 katına eşittir.

Kaynak: Gelir Dağılımlar-%'lik Türkiye-Kent-Kır ve Bölgeler 1994, T.C.DİE yayımları, Ankara, 1997, Yayın No:2051, s. 12.

Şekil 4.2: 1994 Yılı Marmara Bölgesi Lorenz Eğrisi

Ayrıca tablo 4.15'teki verilerden görüyoruz ki, kriz dönemlerinde azalmasına rağmen genel olarak Marmara bölgesinin toplam GSYH' dan aldığı pay hep artma eğilimindedir. Nitekim hanelerin %1'inin, toplam bölge gelirinin %26.6'sına el koyduğu görülmektedir. Marmara'nın 38 164 süper zengin ailesinin hanesine 2000'in ilk yarısında ayda 16 milyar TL giriyordu.

Bu ortalamayı yükselten İstanbul'dur. İstanbul'da %1'lik süper zengin kesimin hanesine ayda ortalama 67 400 YTL girmektedir. Marmara'nın en zengin %1'lik kesiminin ortalama geliri, en yoksul %1'lik kesim gelirinin 285 katıdır.

Örneğin 1994 yılında Marmara bölgesi Lorenz eğrisi (Şekil 4.2) incelendiğinde bu bölgedeki dağılımı üzerine bize görsel bir ipucu vermektedir. Lorenz eğrisinden de anlaşılmaktadır ki, Marmara bölgesinde gelir adaletsiz bir biçimde dağılmaktadır.

İller bazında baktığımızda ise İstanbul'dan başka Marmara'yı temsil eden Bursa ve Kocaeli illeri kendilerini göstermektedirler. Bursa'da özellikle otomotiv sanayinin kurulması, geleneksel tekstil üretiminin modernleşerek ve gelişerek üretimi sürdürmesinin yanı sıra tarımsal sanayinin gelişmesi ilin gelirini de arttırdı (Özdemir, 2003).

Ne var ki, hem Bursa hem de Kocaeli için üretilen gelir ile bunun kullanılması arasında önemli farklar vardır. Bursa ve Kocaeli'nin Türkiye milli gelirindeki paylarının %8.5'e ulaşmasına karşılık, "kullanılabilir gelir" olarak Bursa'nın payı %1.7, Kocaeli'ninki %0.5'te; ikisinin payı böylece %2.2'yi bulmaktadır. Bu da iki büyük endüstri merkezinde üretilen gelirin yine bu merkezlerde kullanılmadığı, başta İstanbul olmak üzere kent dışına aktarıldığını göstermektedir (Sağbaş, 2002: 141).

4.6.2. Ege Bölgesi Gelir Dağılımı

Ege bölgesi elde ettiği toplam gelirinin bölge için paylaşımında Marmara ve Türkiye geneline göre daha adil bir görünüme sahiptir. Eşitsizlik katsayısı olan Gini katsayısı Türkiye geneli için 0.49 ve Marmara için 0,56 idi. Ancak Ege'de bu oran 0.44'e düşmektedir.

Genel olarak yıllar itibari ile Türkiye genelinde en üstteki %1'lik azınlık gelirden ortalama %16,6; Marmara'da %26.6 (İstanbul'da %29) pay alırken, Ege'nin %1'lik en zengin kesimi bölge gelirinden %10.5 pay alıyor. Yıllar itibari ile incelendiğinde Ege'de, ortalama olarak Türkiye'deki ailelerin %15.7'si yaşıyor ve bu aileler ülke gelirinden %13.6 pay alıyorlar.

Tablo 4.16'ta 1987–2001 yılları arasında Ege bölgesinde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla rakamları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde genel olarak Ege bölgesinde elde edilen gelir çok ortalama olduğu için kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla rakamları hep Türkiye ortalamasının yakın olmuştur

Tablo 4.16: Ege Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Ege)	KBGSYH (Türkiye)
1987	1 763 388	1 421 616
1990	1 822 911	1 487 082
1991	1 771 806	1 472 000
1992	1 856 538	1 530 808
1993	1 987 366	1 623 613
1994	1 918 373	1 507 540
1995	2 006 804	1 587 954
1996	2 103 466	1 670 657
1997	2 246 740	1 802 763
1998	2 280 039	1 829 755
1999	2 117 534	1 719 559
2000	2 234 412	1 760 856
2001	2 251 541	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (05.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (05.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tablo 4.17'den de anlaşılacağı üzere Ege'nin ülke GSMH' sine katkısının %17'lerde olmasına karşılık, gelirden %14'e yakın pay alması, küçük de olsa bölge gelirinin bir kısmının bölge dışında özellikle İstanbul'da kullanıldığını gösteriyor. Ege'de bölüşüm ilişkilerinin, Marmara'ya göre daha adil ve eşitsizliklerin daha ılımlı olmasında, bölgenin küçük üretime dayalı tarım, sanayi ve turizm yapısının etkisinden söz edilebilir.

Marmara'nın %1'lik süper zengininin geliri, Ege'nin %1'lik süper zengininin gelirinin 4 katıdır. Süper zenginden sonraki zengin sınıfın "yüksek gelirli" grup oluşturuyor. Bunlar nüfusun %6'sını oluşturuyorlar ve bölge gelirinden %18 pay alıyorlar, bu grubun aylık hane geliri 3 bin dolar ila 1.560 dolar arasında. Alt-orta gelir grubu ise aylık hane geliri 845 dolar ila 345 dolar arasındaki kesimden oluşuyor ve bunların toplam bölge nüfusundaki payları % 47'yi bulmaktadır (DİE, 2003:81).

Tablo 4.17: Ege Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%)

YILLAR	GSYH (Ege %)	GSYH (Türkiye %)
1987	16.58	100
1990	16.48	100
1991	16.21	100
1992	16.37	100
1993	16.55	100
1994	17.24	100
1995	17.15	100
1996	17.12	100
1997	16.75	100
1998	16.75	100
1999	16.55	100
2000	16.76	100
2001	16.70	100

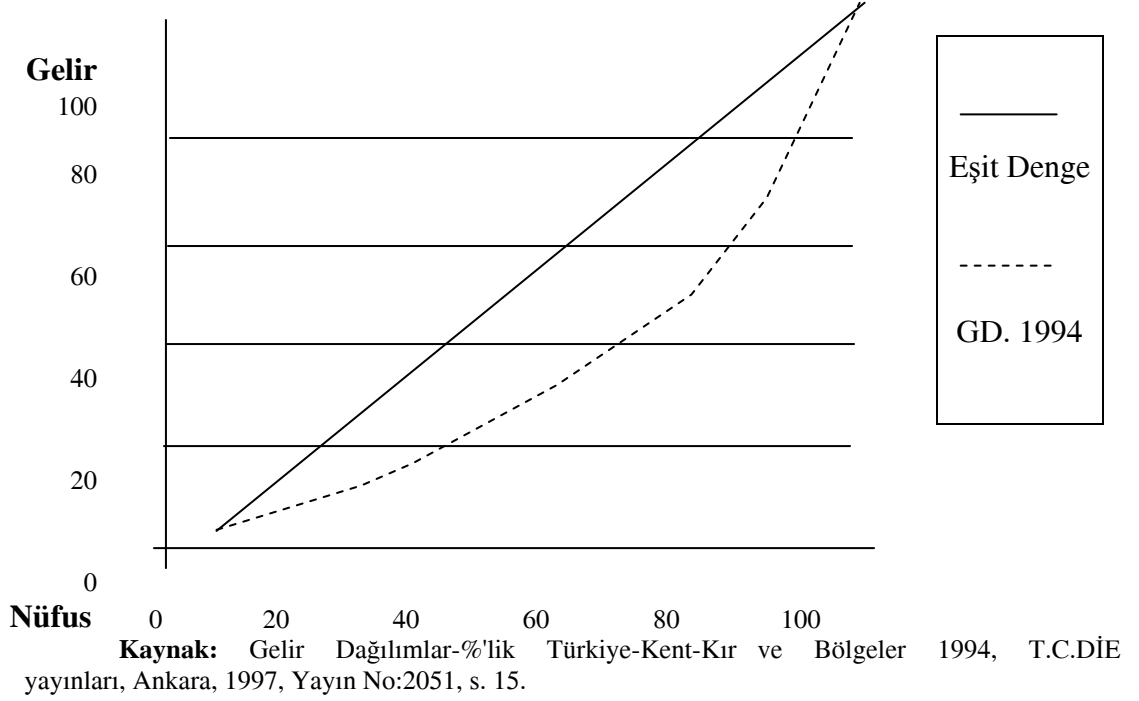
Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (05.05.2008) ve

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (05.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Bölgenin en zengin %1'i ile en yoksul %1'i arasındaki fark 131 katı bulunmaktadır. Bu farkın Türkiye genelinde 236 kat ve Marmara'da 322 kat olduğunu anımsadığımızda, Ege'de adil bir bölüşümün yaşandığı sonucuna ulaşılabilir(Karaca, 2004: 119).

Ege'nin metropolü İzmir, bölüşüm ilişkileri açısından Türkiye'nin en büyük metropolü İstanbul'un sahip olduğu müthiş adaletsiz görüntüyü yansıtmaz. İzmir'de adaletsizliğin ölçüsü olan Gini katsayısı 0.41 İstanbul'da ise 0.59'tur. Tarıma dayalı sanayinin ve ticaretin yüzlerce yıllık birikimine sahip olan İzmir, 4.500 dolara yakın kişi başına geliri ile Türkiye'nin önemli ticaret merkezlerinden. İzmir'de oluşturulan gelirden tarımın payı %8, sanayinin %30, hizmetlerin ise %62 dolayındadır. Türkiye milli gelirinin %8'inin (Ege payı %14) üretildiği İzmir'de, bu gelirin kullanılabilir kısmı, üretildiği oranda değil. Yani, İzmir'den üretilenin bir kısmı İzmir dışında kullanılıyor(Özdemir, 2003: 151). Ege'nin diğer önemli merkezi Denizli de İzmir gibi bölüşümde ılıman bir özellik gösteriyor. Denizli'de Gini katsayısı 0,42'tir. Ülke kullanılabilir gelirinden %0.5 pay alan Denizli'de ortalama hane geliri 776 dolar ve Ege ortalaması 688 doların üstünde.

Denizli'nin en zengin %1'lik haneleri toplam il gelirinden %10'a yakın pay alıyorlar ve hanelerine ayda 7.705 dolar girmiş görünüyor. En yoksul %1 ise, ayda ortalama 101 dolar hane geliri ile geçinmektedir.

Şekil 4.3: 1994 Yılı Ege Bölgesi Lorenz Eğrisi

Ege bölgesinin yine 1994 yılı verileri ile hazırlanan Lorenz eğrisine baktığımızda da yukarıda açıklanan sonuçlara paralel olarak, diğer bölgelere nazaran mutlak eşitlik çizgisine yakın bir doğru karşımıza çıkmaktadır.

4.6.3. Akdeniz Bölgesi Gelir Dağılımı

Akdeniz bölgesi gelirin Marmara'dan sonra en adaletsiz dağıldığı bölgedir. Akdeniz 'de Gini oranı 0.47 olup, ekonomisi ağırlıklı tarıma dayanır. Çalışan nüfusun büyük bir bölümü tarımla uğraşır. Akdeniz bölgesi Türkiye'de tarımda elde edilen gelirden ilk sıradadır (Çiftlikli, 1995: 96).

Tarım sektörü, ortalama % 57.34 oranıyla temel sektör olma özelliğini sürdürürken, son dönemlerde gelişmeye başlayan sanayi faaliyetlerinde, istihdam ortalama % 10.14 düzeyindedir. Yaklaşık % 8.23 oranına sahip ticaret işkolu, bölgede 1980'li yıllar sonrasında ivme kazanan turizm faaliyetlerine dayalı olarak

gelişmiş ve bölgesel sıralamada Marmara'dan sonra ikinci sıraya oturmuştur. Mali kurumlar işkolunda çalışanlar ise toplam istihdamın yaklaşık yüzde 1.8'i düzeyindedir (DİE, 2001: 67).

Genel olarak ücretli çalışanların toplam istihdama oranı ise, yüzde 36,6 değeriyle bölgesel sıralamada dördüncü sırada yer almakta ve ülke ortalamasının (yüzde 38,45) altında kalmaktadır.

Tablo 4.18: Akdeniz Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Akdeniz)	KBGSYH (Türkiye)
1987	1 392 593	1 421 616
1990	1 481 551	1 487 082
1991	1 401 432	1 472 000
1992	1 453 896	1 530 808
1993	1 554 760	1 623 613
1994	1 452 261	1 507 540
1995	1 518 992	1 587 954
1996	1 554 081	1 670 657
1997	1 706 976	1 802 763
1998	1 712 882	1 829 755
1999	1 617 706	1 719 559
2000	1 607 672	1 760 856
2001	1 598 948	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (09.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (09.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Gerek tablo 4.18 gerekse tablo 4.19'daki verilere göre Akdeniz Bölgesi genel olarak ülke ortalamalarına yakın değerler almıştır. Yedi coğrafi bölge içerisinde dördüncü sırada yer alan Akdeniz, bu konumuyla "ortalama" bölge niteliğindedir. Bölge'nin bu özelliği hemen hemen tüm göstergelerinde somutlaşmaktadır.

Örneğin Akdeniz Bölgesi'nde okur-yazar nüfus oranı, okur-yazar kadın nüfus oranı, üniversite veya yüksekokul bitirenlerin oranı, ilkokullar-ortaokullar ve liseler okullaşma oranları dahi ülke ortalamalarına yakın değerlerdedir (Özdemir, 2003: 156).

Tablo 4.19: Akdeniz Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay (%)

YILLAR	GSYH (Akdeniz %)	GSYH (Türkiye %)
1987	12.00	100
1990	12.37	100
1991	11.89	100
1992	11.93	100
1993	12.10	100
1994	12.24	100
1995	12.22	100
1996	11.95	100
1997	12.12	100
1998	12.03	100
1999	12.13	100
2000	11.73	100
2001	12.04	100

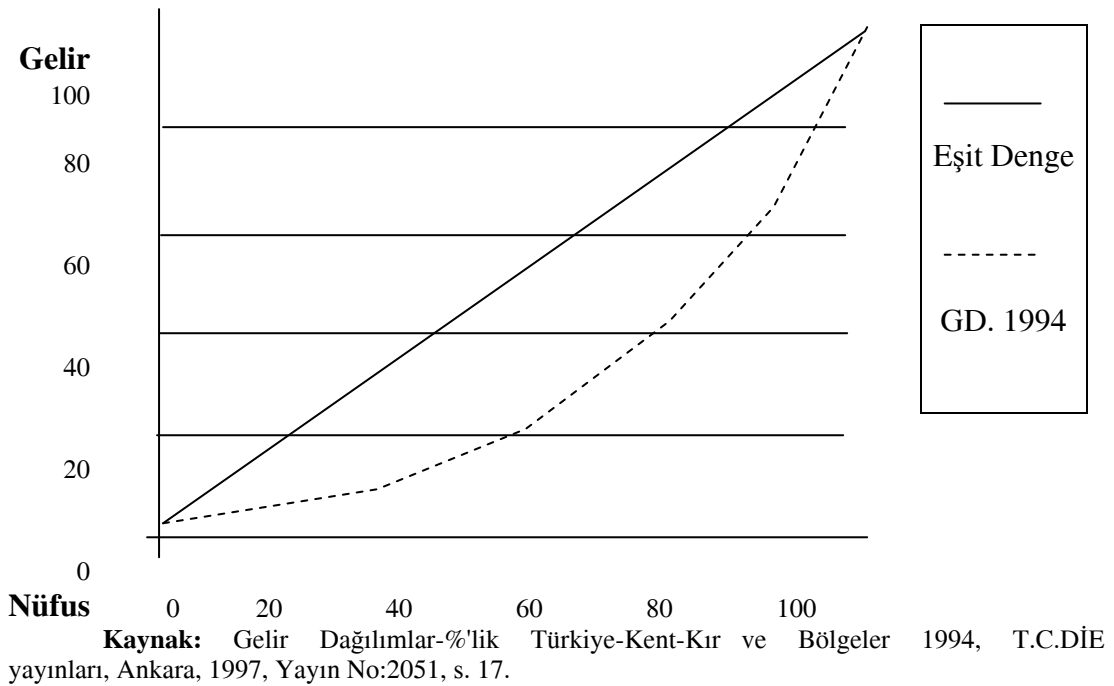
Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (05.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (05.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tarımsal gelirin ön planda olduğu Akdeniz'de en varlıklı %1 nüfus, toplam bölge gelirinin yaklaşık %14.2'sini alıyor ve ayda hanesine ortalama 9 660 dolar giriyor. Hemen izleyen %1'lik zengin kesimin ise toplam gelirdeki payı %4.7'ye düşüyor ve aylık hane geliri 3 804 dolar olarak belirlenmektedir.

Akdeniz'de alt-orta ve düşük gelirli kesim, bölgedeki toplam ailelerin %70'ini oluşturuyor. Akdeniz alt-orta kesiminin aylık hane geliri ortalama 833 dolar ila 348 dolar arasında ve nüfusun %44'lük bölümünü bu kısım oluşturuyor.

Bölgenin düşük gelirli kesiminin ise aylık hane geliri 342 dolar ile 61 dolar arasında değişiyor. Akdeniz'in bölge gelirin %14.2'sine el koyan en üstteki %1'lik süper zengin kesimi izleyen "yüksek gelirli" kesim, hanelerin %6'sını oluşturuyor ve bölge gelirin %18.3'ünü kullanıyor. Böylece, bölgenin en üstteki %7'lik hanelerin kullandığı gelirin %33'e ya da bölge gelirin üçte birine yaklaştığını görebiliyoruz.

İller bazında baktığımızda ise, Akdeniz'in en adaletsiz bölüşümü Adana'da ortaya çıkıyor. Öyle ki, %1'lik süper zengin gelir, İstanbul'dakilerden sonra Türkiye'nin en yüksek %1 geliri bulunuyor. Bu kesim kent gelirin yaklaşık olarak %29'una el koyuyor. En üst %1 ile en alt %1 gelirli arasında 322 kat fark vardır (Sönmez, 2001: 16). Adana'nın Gini katsayısı yine aynı yıllarda İstanbul'la aynı olup ortalama 0.59 dur. Diğer merkez Antalya'da da gelir eşitsiz bölüşülüyor. Gini oranı ortalama 0.48 olan Antalya'da ailelerin %1'lik en zengin azınlığı kent gelirin %16'sını kullanmaktadır.

Şekil 4.4: 1994 Yılı Akdeniz Bölgesi Lorenz Eğrisi

Akdeniz bölgesinin 1994 yılı Lorenz eğrisi de gelir dağılımındaki adaletsizliği yansıtır şeklindedir. Marmara bölgesinin Lorenz eğrisine benzer niteliktedir.

4.6.4. Karadeniz Bölgesi Gelir Dağılımı

Geçiminin büyük bölümünü tarımdan sağlayan ve yıllardır dışa göç veren bölgelerin başında gelen Karadeniz Bölgesi'nde Türkiye'deki toplam hanelerin %12.8'ini oluşturan 1 836 bin aile yaşıyor. Türkiye milli gelirine katkısı ortalama %9'larda olan Karadeniz bölgesinin Türkiye kullanılabilir gelirden kullandığı pay ise %11'lere yaklaşıyor. Bu durum Karadeniz'e az da olsa bölge dışından gelir aktığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Kuştepe 2004:131).

Tablo 4.20: Karadeniz Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Karadeniz)	KBGSYH (Türkiye)
1987	929 497	1 421 616
1990	1 001 788	1 487 082
1991	1 004 797	1 472 000
1992	1 077 467	1 530 808
1993	1 097 752	1 623 613
1994	1 063 647	1 507 540
1995	1 110 456	1 587 954
1996	1 213 393	1 670 657
1997	1 294 737	1 802 763
1998	1 366 704	1 829 755
1999	1 326 361	1 719 559
2000	1 279 616	1 760 856
2001	1 250 957	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (11.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (11.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Karadeniz'in geniş anlamda Doğu ve Güneydoğu' dan sonra Türkiye'de gelirden en az pay alan üçüncü bölgesi olduğu söylenebilir. Öyle ki, Karadeniz Bölgesi'nin ülke kullanılabilir gelirinden aldığı pay tek başına İstanbul'un %4'ünün kullandığı gelir kadardır.

Güney ve batıdaki bölgeler göre daha düşük gelir ortalaması olan Karadeniz'in kendi içinde gelir bölüşümünün Ege ve İç Anadolu kadar ılıman olduğu söylenemez. Karadeniz'deki iç bölüşüm yapısı daha çok Akdeniz'inkine benzemektedir.

Nitekim eşitsizlik katsayısı Akdeniz'de 0.47, Karadeniz'de ise 0.46 olup birbirine yakındır. Karadeniz'de nüfusun %1'i gelirin %13.5'ine el koyuyor ve ayda 8 900 dolara yakın bir hane gelirine sahip, ikinci sıradaki %1'lik zengin grubu ise ayda ortalama 2 909 dolarlık bir hane gelirine sahip görülüyor. Böyle olunca ilk %1 ile ikinci %1 arasında yaklaşık 1'e 3 oranında bir fark olduğu görülüyor. Bölgede bölüşüme ait dağılımını açıklayacak olursak;

Tablo 4.21: Karadeniz Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan Aldığı Pay %

YILLAR	GSYH (Karadeniz %)	GSYH (Türkiye %)
1987	9.97	100
1990	9.73	100
1991	9.67	100
1992	9.78	100
1993	9.21	100
1994	9.42	100
1995	9.15	100
1996	9.33	100
1997	9.04	100
1998	9.20	100
1999	9.30	100
2000	9.08	100
2001	9.17	100

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (11.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (11.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

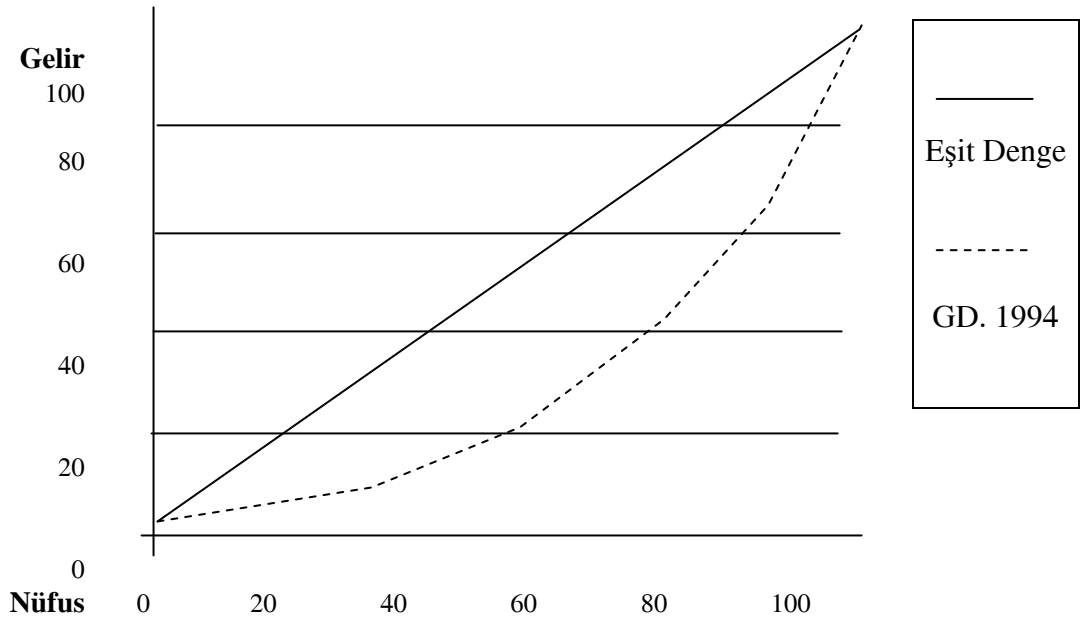
Alt-orta gelirlerin aylık tavan gelirleri yaklaşık 833 dolardan başlıyor ve taban gelir ortalama 344 doları buluyor. Düşük gelir grup ise toplam hanelerin üçte birine yaklaşıyor. Karadeniz'in düşük gelirli grubunun tavan aylık geliri ortalama 377 doları bulurken en düşük %1'lik kesim ayda 46 dolar ile geçiniyor. Bu bölgede en yüksek gelirli %1'in geliri en düşük %1'lik gelir grubunun gelirinin 193 katı. Bu bizde Akdeniz, İç Anadolu ve Ege'ye göre farklılığın fazla olduğunu işaret etmektedir (Özdemir, 2003: 160).

Bölgedeki gelir dağılımına iller bazında bakacak olursak; Karadeniz'in üç önemli merkezi sayılan Trabzon, Samsun ve Zonguldak arasında bölüşümün en adaletsiz olduğu il Gini katsayısı 0.45 olan Trabzon'dur. Ülke gelirinin ortalama binde 3'ünün kullanıldığı Trabzon'da, gelir piramidinin en tepesindeki %1'lik süper zengin kesim il gelirinin %12.4'üne el koyuyor.

Trabzon'daki bu kesimin aylık geliri 14 414 dolar, en yoksul %1'lik kesiminin ayda hanesine 140 dolar giriyor. Türkiye'nin "en alttakiler" liginde durumu görece iyi olanlar içinde dördüncü sıradalar.

Ülke gelirinin binde 6'sını kullanan Samsun'da ise, görece ılıman bir gelir bölüşümü vardır. Gini katsayısı 0.42 olan Samsun'da bulunan süper zengin Trabzon'daki süper zenginler ile karşılaştırıldığında 1'e 2 farkın olduğunu söylenebilir. Zonguldak ise, 19 büyük kent içinde gelirin en adil gelir dağıldığı ildir. Gelir eşitsizliği katsayısı 0.33 olan Zonguldak katsayısı 0.46 olan Karadeniz ve 0.49 olan Türkiye ortalamasının çok altında bulunmaktadır. Zonguldak'ta en zengin %1 ile en yoksul %1 arasında yaklaşık 25 kat fark bulunmaktadır (Ateşşaoğlu, 2000: 119).

Şekil 4.5'de de 1994 yılı için Karadeniz Bölgesi Lorenz eğrisi verilmiştir. Dağılım bakımından diğer bölgelerle kıyaslandığında nispeten Akdeniz Bölgesinin Lorenz Eğrisiyle benzerlik gösterdiği gözlenmektedir.

Kaynak: Gelir Dağılımlar-%'lik Türkiye-Kent-Kır ve Bölgeler 1994, T.C.DİE yayımları, Ankara, 1997, Yayın No:2051, s. 22

Şekil 4.5: 1994 Yılı Karadeniz Bölgesi Lorenz Eğrisi

4.6.5. İç Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı

Türkiye GSMH' sına katkısı ortalama %15 dolaylarında olan İç Anadolu Bölgesi, ülke kullanılabilir gelirinden de aynı büyüklükte bir pay almaktadır. İç Anadolu bölgesi gelir eşitsizliğinde Ege bölgesi gibi ılıman bir özelliğe sahiptir ve gelir dağılımında hemen hemen bu bölge ile aynı özellikleri taşımaktadır(. İç Anadolu bölgesinde Gini katsayısı 0.44'tür ve 0.56 olan Marmara ile 0.47 olan Akdeniz ve Karadeniz'e göre daha düşük ve adildir.

İç Anadolu'da gelir dağılımına sektörler açısından baktığımızda hizmetler sektörü birinci, tarım sektörü ikinci öneme sahip ekonomik faaliyet alanı durumundadır. Başkent Ankara'nın bürokratik konumu bu bölgede hizmetler sektörünün payını arttırmaktadır. Türkiye'de hizmetler sektörüne katkısı açısından İç Anadolu %20'ye yakın payıyla ikinci sırayı alırken, Türkiye tarımındaki katma değer payı da yaklaşık %15'i bulmaktadır (Özdemir, 2003: 162).

Tablo 4.22: İç Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (İç Anadolu)	KBGSYH (Türkiye)
1987	1 335 397	1 421 616
1990	1 364 712	1 487 082
1991	1 389 555	1 472 000
1992	1 424 737	1 530 808
1993	1 505 712	1 623 613
1994	1 427 576	1 507 540
1995	1 491 057	1 587 954
1996	1 549 648	1 670 657
1997	1 639 513	1 802 763
1998	1 708 810	1 829 755
1999	1 623 860	1 719 559
2000	1 650 019	1 760 856
2001	1 610 257	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (12.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (12.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tablo 4.22’de İç Anadolu bölgesinde kişi başına düşen GSYH rakamları ve Tablo 4.23’de ise bu bölgenin toplam GSYH’ dan aldığı paylar verilmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere yıllar itibari ile İç Anadolu Bölgesinin Türkiye GSYH’ dan aldığı pay 1996 sonrası kısmen düşmüş olsa da ortalama %16’lardadır.

İç Anadolu’da bu gelirin üçte birinden fazlası başkent Ankara’ya aittir. Türkiye milli gelirindeki payı % 8–9 arasında değişen başkent Ankara, milli gelirdeki payı % 22’lerde olan İstanbul’dan sonra İzmir ile birlikte, ikinci önemli üretim merkezi konumundadır. Ankara kişi başına gelir açısından Türkiye’nin 7. büyük ili durumundadır. Yaklaşık 4 000 dolar kişi başına geliri olan Ankara’da daha öncede belirttiğimiz gibi bürokratik konumundan dolayı hizmet sektörü en ağırlıklı ekonomik sektör durumundadır.

Tablo 4.23: İç Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan Aldığı Pay (%)

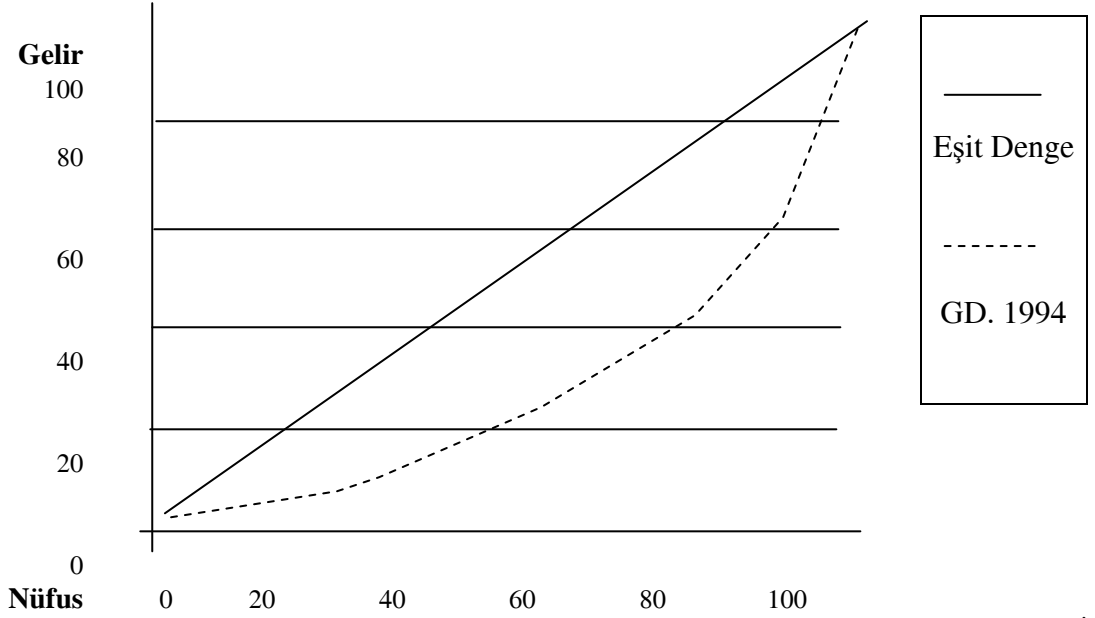
YILLAR	GSYH (İç Anadolu %)	GSYH (Türkiye %)
1987	16.91	100
1990	16.19	100
1991	16.54	100
1992	16.20	100
1993	16.03	100
1994	16.26	100
1995	16.02	100
1996	15.67	100
1997	15.35	100
1998	15.66	100
1999	15.73	100
2000	16.07	100
2001	15.83	100

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (11.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (11.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Ankara, devlet işverenliğinin hakim olduğu, özel sermayedarların nicelik olarak kabarıklık olmadığı bir başkenttir. Hizmet sektörü katma değerinin il gelirindeki payı ortalama %40'ı bulmaktadır. Buna rağmen, Ankara'da Gini katsayısı ortalama 0.39 olup, bariz bir gelir eşitsizliği görülebiliyor. Bu arada bir diğer kent Eskişehir, başkent Ankara ile aynı özellikleri paylaşmakta ve gelir eşitsizliği katsayısı bu ilde de 0.39 civarındadır (Işığışık, 1998: 109).

Ortalama aylık hane gelirinin 668 dolar olduğu İç Anadolu bölgesi, Türkiye ortalamasının 104 dolar gerisinde bir ortalama hane gelirine sahiptir. Bu gelir düzeyi diğer bölgelerle karşılaştırıldığında, Marmara, Ege ve Akdeniz ortalamalarının gerisinde; diğer bölgelerin ilerisindedir (Altınbaş ve Doğruel, 2002: 139).

İç Anadolu'nun bir özelliği de bölgeler içinde en yoksul %1'i barındıran bölge olmasıdır. En yoksul %1, İç Anadolu'da ortalama aylık 40 dolarlık bir hane gelinine sahiptir. Bu gelir Türkiye genelinde 54 dolar iken, Marmara'da 79 dolar, Akdeniz'de 61 dolar, Doğu Anadolu'da 56 dolar, hatta Güneydoğu Anadolu'da bile 61 dolar tutarındadır.

Kaynak: Gelir Dağılımlar-%'lik Türkiye-Kent-Kır ve Bölgeler 1994, T.C.DİE yayınları, Ankara, 1997, Yayın No:2051, s. 25.

Şekil 4.6: 1994 Yılı İç Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi

İç Anadolu için 1994 yılı Lorenz eğrisine bakıldığında Ege bölgesi ile Lorenz Eğrisiyle benzerlik gösterdiği gözlenmektedir. Bu çizim yukarıda sunulmuştur(Şekil 4.6).

4.6.6. Doğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı

Sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerleriyle de son sırada bulunan Doğu Anadolu Bölgesi, 6.1 milyon nüfusu ile coğrafi bölgeler nüfus sıralamasında da 7 bölge içinde en son sırada yer almaktadır. Ayrıca, toplam 14 ilin bulunduğu Doğu Anadolu'da bir milyon üzeri nüfusa sahip il de bulunmamaktadır (DPT, 2003: 83).

Tablo 4.24: Doğu Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
(1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Doğu Anadolu)	KBGSYH (Türkiye)
1987	579 038	1 421 616
1990	615 865	1 487 082
1991	601 715	1 472 000
1992	626 713	1 530 808
1993	648 386	1 623 613
1994	643 754	1 507 540
1995	630 947	1 587 954
1996	647 481	1 670 657
1997	660 216	1 802 763
1998	673 339	1 829 755
1999	656 732	1 719 559
2000	635 411	1 760 856
2001	624 481	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (12.05.2008) ve
<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (12.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Türkiye'nin en yoksul bölgesi olan Doğu Anadolu' da toplam hanelerin %7.5'i yaşıyor. Buna karşılık, Tablo 4.25'deki verilerden de anlaşılacağı üzere bu bölgede ülkenin kullanılabilir gelirinin ortalama %3.64 'ünü kullanılıyor. 1980'lerin başlarından günümüze kadar terör gerginliğinin yaşandığı, pazar için üretimin sınırlı kaldığı, işgücü ve sermaye göçünün yoğun olarak yaşandığı bölge, sahip olduğu yapısal darboğazların da etkisiyle yeterli gelir oluşturamamaktadır (Özdemir, 2003:170).

Üretim faaliyeti ağırlıklı tarım ve hayvancılığa dayalı olan Doğu Anadolu'nun ekilebilir topraklarında yarı-feodal ilişkilere dayalı adaletsiz bir toprak mülkiyeti ilişkilerinin olmasının, bölgenin gelir eşitsizliğinde önemli bir etken olması kadar, bölgede modern sanayi ve hizmet sektörünün gelişmemiş olması da bölge yoksulluğunda etkilidir.

Tablo 4.25:Doğu Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan Aldığı Pay (%)

YILLAR	GSYH (Doğu Anadolu %)	GSYH (Türkiye %)
1987	4.08	100
1990	3.97	100
1991	3.83	100
1992	3.77	100
1993	3.62	100
1994	3.81	100
1995	3.49	100
1996	3.34	100
1997	3.28	100
1998	3.27	100
1999	3.37	100
2000	3.27	100
2001	3.50	100

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (13.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (13.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

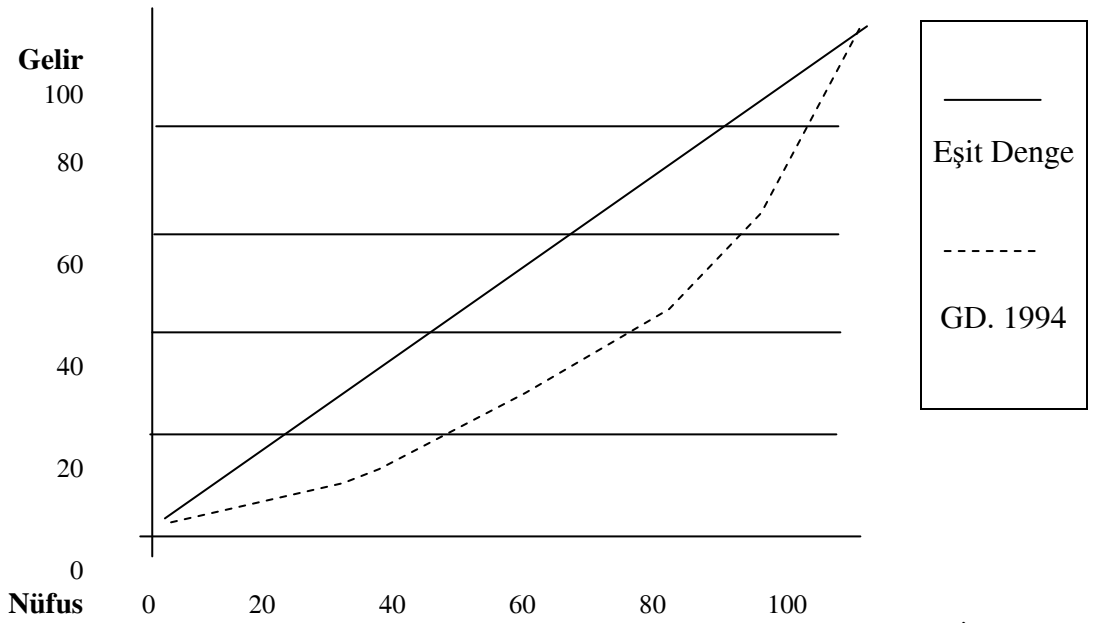
Yine bu bölgede yaşayan zenginlerin son yıllarda büyük ölçüde terörün etkisiyle büyük şehirlere doğru göç etmesi sonucunda bölgenin toplam gelirden aldığı pay daha da azalmıştır.

Dolayısıyla bölgedeki gelir dağılımı daha adil bir duruma gelmiştir. İlginçtir ki bölgedeki bu gelişme aynı zamanda büyük şehirlerde sürekli büyüyen gelir dağılımı uçurumunun da sebebidir (Aktan, 2002: 37).

Türkiye için ortalama 0.49 olan Gini oranı Doğu Anadolu'da 0.37' dir. Bu durumda bize düşük gelir üreten bölgelerin, düşük gelirden dolayı oluşan yoksulluğu da adilce paylaştığı sonucunu vermektedir.

Doğu Anadolu'da "düşük gelirli" grubun %27' lerce kalması, bu bölgenin ilginç bir özelliğidir. Buna karşılık alt-orta gelirli Doğu Anadolu'da yaklaşık %53 gibi önemli bir toplama ulaşmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi, sektörel dağılımı itibariyle, tarım ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Ziraat işkolunda çalışanların toplam istihdam içindeki oranı yaklaşık % 66.41'dir. Tarımsal istihdam en büyük dilime sahip olmakla beraber, kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri, ülke ortalamasının oldukça altındadır.

Kaynak: Gelir Dağılımlar-%'lik Türkiye-Kent-Kır ve Bölgeler 1994, T.C.DİE Yayınları, Ankara, 1997, Yayın No:2051, s. 28

Şekil 4.7: 1994 Yılı Doğu Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi

2000 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri, cari fiyatlarla 884 YTL civarında iken, ülke ortalaması 1 100 YTL düzeyindedir. Ayrıca, Doğu Anadolu Bölgesi'nin, Türkiye tarımsal üretim değerine katkısı da, % 9.5 gibi çok düşük bir orandadır (DPT, 2006:102).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin 1994 yılı verileri ile hazırlanan Lorenz Eğrisi Şekil 4.7' te verilmiştir. Gini katsayısı düşük olduğu için mutlak eşitlik çizgisine yakın bir doğru olduğu gözlemlenmektedir.

4.6.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı

Gelişmişlik seviyesinin en önemli göstergelerinden birisi şüphesiz elde edilen gelir düzeyi ve bu gelirin dağılımıdır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde GAP projesinin hayata geçirilmesiyle birlikte GAP Bölgesi ve bölge illerinin GSYİH' dan elde edecekleri payların artması hedeflenmiştir (DPT, 1989:25). Böylece kişi başına GSYİH rakamlarının yükseltilerek Türkiye ortalamalarına yaklaştırılması düşünülmüştür.

Tablo 4.26: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla TL)

YILLAR	KBGSYH (Güneydoğu Anadolu)	KBGSYH (Türkiye)
1987	855 824	1 421 616
1990	890 773	1 487 082
1991	914 658	1 472 000
1992	918 768	1 530 808
1993	953 969	1 623 613
1994	853 544	1 507 540
1995	860 889	1 587 954
1996	888 899	1 670 657
1997	986 350	1 802 763
1998	989 641	1 829 755
1999	902 960	1 719 559
2000	925 812	1 760 856
2001	927 424	1 687 176

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (12.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (12.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tablo 4.26'daki verilere göre 1994 yılındaki genel ekonomik daralmanın dışında Güneydoğu Anadolu bölgesinde kişi başına düşen GSYH sürekli artış trendindedir. Bu sonuçta bize GAP projesi ile birlikte amaçlanan gelir artırımının gerçekleştiğini göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde gelir düzeyini inceledikten sonra yıllar itibari ile bu gelirin dağılımını inceleyelim. Tablo 4.27’de Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ülke GSYH’ dan aldığı paylar verilmiştir. Bu verilere göre yıllar itibari ile Güneydoğu Anadolu bölgesi ülke GSYH' sından ortalama % 5.40 pay almaktadır.

Ayrıca bu bölgenin ülke GSMH’sına katkısının ortalama %8.6 olmasına karşılık kullanılabilir gelirden %10.2'lik pay alması, bu bölgeye bölge dışından gelir geldiğini göstermektedir. Bu gelirin de ağırlıkla sivil ve askeri personele yapılan ödemeler ve diğer devlet harcamaları ile ilgisi olduğu söylenebilir (Gürsel, 1999: 128).

Tablo 4.27: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıladan Aldığı Pay (%)

YILLAR	GSYH (Güneydoğu Anadolu %)	GSYH (Türkiye %)
1987	5.23	100
1990	5.40	100
1991	5.72	100
1992	5.59	100
1993	5.54	100
1994	5.40	100
1995	5.23	100
1996	5.20	100
1997	5.32	100
1998	5.31	100
1999	5.20	100
2000	5.11	100
2001	5.53	100

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (14.05.2008) ve <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (14.05.2008) adreslerinden elde edilen verilerden derlenmiştir.

Tıpkı Doğu Anadolu bölgesi gibi üretim faaliyeti ağırlıkla tarıma dayalı olan Güneydoğu' nun ekilebilir topraklarında yarı-feodal ilişkilere dayalı adaletsiz bir toprak mülkiyeti ilişkilerinin olması, bölgenin gelir eşitsizliğinde önemli bir etkendir (Eroğlu, 2004: 141).

Bir önceki konuda, düşük gelir üretimi yaşayan bölgeler, yoksulluğu da adilce paylaşıyor demiştik. Güneydoğu Anadolu bölgesinde de gelirin artış gösteriyor olmasına rağmen hala düşük düzeyde oluşu ve nüfusunun görece az olması, gelir dağılımının adil bir duruma gelmesini sağlamıştır. Eşitsizlik katsayısı Gini, Güneydoğu Anadolu' da ise ortalama 0.38 civarındadır. Bu katsayı Türkiye ortalamasının (0.49) altında gerçekleşmektedir (Özdemir, 2003: 81).

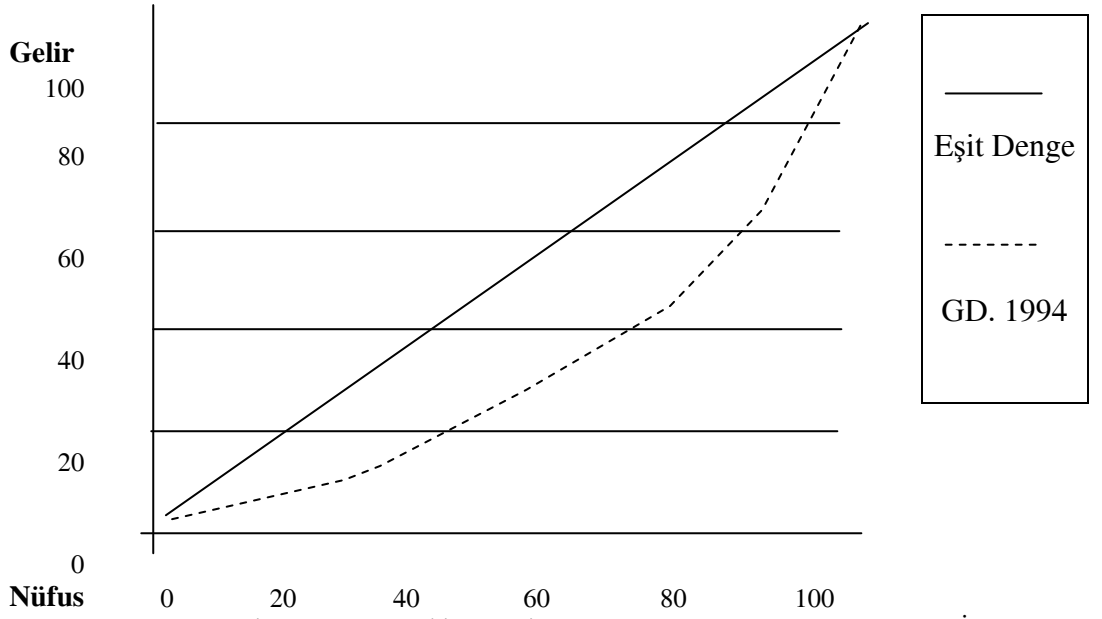
Güneydoğu' da en zengin %1'lik grubun aylık geliri bölge gelirinin yaklaşık % 8.75'i tutarında ve bu kesimin hanesine ayda ortalama 4 131 dolar giriyor. Ancak diğer bölgelerle karşılaştırdığımızda görüyoruz ki, Güneydoğu' nun en zengini, İstanbul'un en zengininin onda biri kadar bir gelire bile sahip değildir. Güneydoğu' nun alt-orta ve düşük gelirli gruplarının hane toplamı, bölge içinde % 90' lara ulaşmaktadır. Özellikle düşük gelirli grup Güneydoğu' da % 47 ile Türkiye yoksullar sıralamasında ilk sırada bulunmaktadır.

Bölgeye yapılan GAP yatırımları elektrik üretiminde hedefe ulaşmış olmakla birlikte sulama henüz proje hedeflerinin çok gerisindedir. Bununla beraber GAP alanına giren Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman yörelerinde görece gelişme ve gelir artışları gözlenebilmektedir (Yükseler, 2004: 133)

Güneydoğu illeri de bölge geneli gibidir. Gaziantep 19 büyük kent arasında en düşük ortalama hane gelirine sahip kent olmasına rağmen, bölüşümün en adil olduğu Zonguldak ilinden sonra ikinci kent durumundadır. Diyarbakır ise ılıman bir bölüşüm göstermekte ve bu ilde diğer bölge kentleri gibi batıya işgücü ve sermaye göçü vermiş bir kent durumundadır.

Şanlıurfa ise yıllar itibari ile Türkiye GSYH'sından ortalama % 0,9 civarında pay almış ve kişi başına gelirden iller içerisinde 62. sırada bulunmaktadır. Gelir dağılımı konusunda Gaziantep ve Diyarbakır'a göre daha adaletsiz bir dağılım göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 1994 yılı verileri ile hazırlanan Lorenz Eğrisi'de Şekil 9' ta verilmiştir. Gelir oranı gibi Gini katsayısı da düşük olduğu için mutlak eşitlik çizgisine yakın bir doğru olduğu gözlemlenmektedir (DİE, 2001: 61).

Kaynak: Gelir Dağılımlar-%'lik Türkiye-Kent-Kır ve Bölgeler 1994, T.C.DİE Yayınları, Ankara, 1997, Yayın No:2051, s. 31

Şekil 4.8: 1994 Yılı Güneydoğu Anadolu Bölgesi Lorenz Eğrisi

4.7. Bölgeler Arasındaki Gelir Dağılımının Kıyaslanması

Türkiye'deki gelir yoksulluğunun yapısı incelenirken, gelirin üretim faktörlerine göre nasıl dağıldığı kadar, bu gelirin bölgeler ya da iller düzeyindeki yapısı da önem taşımaktadır. Çünkü gelir yoksulluğunun bölgesel düzeyde analiziyle, ülkenin çeşitli yörelerinde yaşayan insanların refah düzeylerinin birbirinden ne kadar farklı olduğunun nedenleri anlaşılacakla kalmaz, yoksulluğu ve farklılıkları giderici bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasına da yardımcı olur. Bölgesel dengesizliğin ulaştığı boyutlar işsizlik, iç göç, çarpık kentleşme gibi ekonomi tabanlı sorunları olduğu kadar, demokratikleşme ve bir bölüm yurttaşların marjinalleşmesi/dışlanması gibi sosyal sorunları da doğurmaktadır (Karaca, 2004: 131).

Türkiye'de gelir dağılımı sorunları denildiğinde en çok göze batan husus, bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliğidir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında gelir düzeyleri açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bilindiği gibi, ülkemizde bölgesel dengesizliklerin yaşandığı ve bu dengesizliklerin zaman içinde derinleştiği bir ülkedir. Türkiye'nin Batısı ile Doğusu arasında özellikle Kuzeybatısı ile

Güneydoğusu arasında ciddi sosyal-ekonomik dengesizlikler mevcuttur. Devlet eliyle yapılan yatırımlar ve özel kesime verilen teşvikler bölgesel dengesizlikleri azaltmakta yeterli olmamıştır (Karataş, 2004: 96).

Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan sermaye birikiminin oluşturulması sürecine, 1950'lerden sonra uygulanan politikalarla hız verilmiş, ancak bu politikalar, olumsuz etkilerinin günümüzde çok daha belirgin biçimde ortaya çıkan şekliyle bir bölüm insanın/bölgenin/sektörün aleyhine olmak üzere gerçekleştirilmiştir (Sarı, 2002: 119).

1980 sonrası dönemde de, dışa açılma, liberalizasyon politikaları ve yanlış kalkınma politikaları sonucu bölgeler arası eşitsizlik giderek artmıştır. Özellikle sanayi kuruluşlarının belirli bölgelerde toplanmış olması ve turizm yatırımları nedeniyle verilen teşvik ve vergi afları ile yaşanan göç sorunu bölgesel gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da artırmıştır. Bu nedenle, özellikle 1980'lerle birlikte tüm dünyada yaygınlaşmaya başlayan neo-liberal ekonomi politikalarının Türkiye'deki yansımaları sınıflar/bölgelerarası gelir aktarımı politikalarına hız kazandırmasıyla sonuçlanmıştır.

Bölgeler arasındaki gelir eşitsizliklerinin artması, Türkiye'nin üretim, istihdam ve tüketiminin belirli bölgelerde yığılmasına, giderek iki-üç bölgeden oluşan bir ülke görüntüsü almasına neden olmaktadır. Küreselleşme oyununun kurallarına, objektif ve/veya sübjektif koşullarına uymayan, bu kurallara ayak uyduramayan, gelişme odaklarıyla ilişki kurup geliştiremeyen bölgeler gelişimin dışında kalmaktadır (Kazgan, 1992: 106).

Gelişemeyen bölgenin işgücü, birikmiş serveti gelişme şansı olan bölgelere göç edince de "dışlanmış bölge" iyice yoksullaşır, ıssızlaşmaktadır. Ülkemizde Marmara bölgesi tek başına neredeyse tüm geliri hem meydan getiren hem de kendine aslan payını alan bir görünüm içerisindedir. Özellikle sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, çoğu iktisadi faaliyetin, sermayenin odaklandığı yöre olan İstanbul-Kocaeli-Bursa merkezli, Marmara bölgesi ağırlıklı üretim bölgesinde yoğunlaşması, uzun yıllardır bilinçli bir tercihle seçilen Marmara-Ege bölgelerindeki gelir zenginliğinin pekişmesine yol açmıştır. Marmara ve Ege bölgelerinin milli gelirden aldığı pay sürekli olarak artmıştır. Bu seçimin yapılmasında, karar alma merkezi durumunda bulunan devlet ve sermayenin yönlendirmeleri etkili olmuştur(Kepenek, 2003:153).

Sermayenin Cumhuriyet döneminden beri süregelen yatırım alışkanlığı, üretimin yine aynı bölge çevresinde yoğunlaşmasına, yeni yatırımların da başka alternatif yokmuşçasına Marmara-Ege bölgelerinde yapılmasına yol açmıştır. Bunda en büyük etken, gelirin çok büyük bölümünün bu bölgelerde elde edilmesi, dolayısıyla tüketicinin de bu bölgelerde yoğunlaşması nedeniyle, yatırım bölgelerinin pazara olabildiğince gerektiği tercihten kaynaklanmaktadır.

Sermaye, yalnızca kar ve karın maksimizasyonu kaygısıyla hareket ettiğinden, bölgesel gelir farklılıklarının oluşturacağı olumsuz sonuçlarla öncelikli olarak ilgilenmemiş, dahası karını en yüksek düzeyde gerçekleştirmek için kendine en uygun yatırım bölgesini kabul ettirmek için karar alıcılara baskı uygulamıştır (Özer, 1999: 81).

Üretimin, uzun yıllar boyunca aynı yörelerde yoğunlaşması, tüketicinin-gelirin ve çoğu iktisadi faaliyetin de bu bölgelerde gerçekleşmesi gibi kısır bir döngüye yol açmıştır. Uygulanan bu politikalar, özellikle Marmara Bölgesi ve bu bölge içindeki İstanbul-Bursa-Kocaeli ağırlıklı yörenin, Türkiye ekonomisi içinde giderek büyüyen bir gelir payına sahip olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Buna karşılık Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin gelirleri adeta göstermelik kalmıştır. İç Anadolu ve Ege bölgelerinin ise gelir bakımından "ara bölge" niteliği taşıdığını göstermektedir. Kaldı ki bu bölgelerde bile yalnızca birkaç kentte yoğunlaşan üretim, diğer kentlerin gelir yoksulluğu içinde yaşadığını göstermektedir.

Genel olarak, ülkemizde yıllar itibari ile gelir dağılımı sonuçlarını incelediğimizde Marmara ve Ege bölgelerinin milli gelirden aldığı payın sürekli olarak arttığını belirtmişim. Diğer bölgeleri de inceleyecek olursak;

Akdeniz bölgesinin milli gelirden almış olduğu payın aşağı yukarı aynı kaldığı görülmektedir. Hâlbuki turizm gelirleri ile Akdeniz bölgesinin milli gelire olan katkısı çok daha fazla olma ihtimali varken ülkemizde yıllarca süren terör ve körfez savaşları yüzünden sıcak bölgelere yakınlıktan dolayı bir türlü istenilen seviyeye ulaşamamıştır. İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin milli gelirden almış olduğu paylar da sürekli azalma eğiliminde olmuştur (Yüce, 2001: 143).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ki durum ne yazık ki en kötü olandır. Bu iki bölgenin milli gelirden aldığı pay yüzde 10'lar düzeyindedir. Ağır iklim koşullarının sanayileşmeye engel olması yanında, ulaşımın çok güç olması bölgenin

geri kalmasının sebepleri arasında sayılabilir. Ayrıca Türkiye genelinde nüfus artış hızının kişi başına geliri artışı üzerinde negatif bir etkisi olduğu görülürken; özellikle nispeten geri kalmış bölgeler olarak nitelendirebileceğimiz Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde de bu negatif etki söz konusudur (Karataş, 2004: 101).

Hepsinden de önemlisi ise terörün en çok bu bölgelerde görülmesidir. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör olaylarında, bu bölgenin gelir düzeyinin Türkiye ortalamasının altında kalmasının da önemli bir rol oynadığı inkâr edilemez.. Kötü gelir dağılımının sonucu terör beslenmekte, beslenen terör okulları, fabrikaları kapattırarak gelir dağılımını daha da bozucu bir rol oynamaktadır.

Bu kısır döngü bölgeden yoğun göçlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu göçler büyük şehirlerde yoğunlaştığından çarpık yapılaşma, gecekondulaşma, varoşların oluşması ve vasıfsız işgücünün çoğalarak işsiz kitlelerin oluşmasına yol açmakta, bu durumda iyice gelir dağılımına bozucu etki yapmaktadır (Altınbaş, 2002: 97).

Bölgesel gelir farklılıklarının giderek kutuplaştığı Türkiye'de, milli gelirin yarısının 6 ilde toplandığı görülmektedir. Sırasıyla İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Bursa ve Adana'da yoğunlaşan gelir, Türkiye'de bölgesel hegemonyanın ötesinde, il bazında gelir hegemonyası olduğunu göstermektedir (Sağbaş, 2002: 124).

Kent ve/veya sınırlı bir bölge odaklı kalkınma politikalarının yıllardır uygulanması, sermayenin mekân kaynaklı üretimin verimliliğini sağlamak gerekçesiyle, gerçekte tüketim merkezlerine ve pazara yakınlık unsurlarının etkisiyle, üretimi belli bölgelere yığması, bölgesel dengesizliklerin ve gelir farklılıklarının başlıca nedenidir. Piyasa ekonomisinin uygulama aracı olduğu ve ideolojik temellerinin dayandığı ekonomik liberalizm, bölgesel dengesizliği gidermemekte, aksine sermaye birikimini hızlandırmak ve maksimum karı elde etmek amacıyla giderek derinleştirmektedir (İSO, 1998:126).

Ülkemizde bu durum, Marmara-Ege bölgesinin hem üretimi yapıp, hem de geliri paylaştığını göstermektedir. Böylece diğer bölge/kentler dışlanarak, diğer bölgelerdeki tüm işgücü, iş potansiyeli ve olduğu kadarıyla biriken servet, daha önceden belirlenmiş çekim alanlarına kaymaktadır. Yani, zengin bölge/kent daha zenginleşmekte, yoksul ise giderek daha çok yoksullaşmaktadır.

Gerek iller, gerekse bölgeler ölçeğindeki değerlendirmeler, gelirin yurt düzeyindeki dağılımı açısından ortaya çıkmış olan dengesizliklerin ciddiye alınması gereken boyutlarda olduğunu göstermektedir. Gelir dağılımındaki bu çarpıklıklar ortadan kaldırılmadıkça, toplumsal ve siyasal yaşamdaki istikrarsızlığın önünü almak kolay olmayacaktır.

Türkiye’de bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının olumsuz sonuçları hükümetler tarafından çok önceden fark edilmiş ve bu konuda önlem alma gereği hissedilmiştir. Bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını gidermek için 1960’lı yılların sonundan bu yana Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası uygulanmaktadır. 1968 yılında 22 il ile başlatılan ve bugün 50 ili kapsayan bu politikada, KÖY kapsamında yer alan illerde yapılacak yatırımlar için çeşitli teşvikler uygulanmaktadır. Ayrıca son yıllarda KÖY politikası dışında bazı illerde yatırımı teşvik etmek için ek tedbirler alındığı da görülmektedir. Hükümetin Ocak 2004’te 36 ilde yatırımı teşvik etmek için çıkardığı yasa bunun son örneğidir .

Sonuç olarak, kişi başına milli gelir batı bölgelerinde Türkiye ortalamasının üzerine çıkarırken, doğu bölgelerinde ortalamanın oldukça altında kalmaktadır. Bölgeler arasındaki bu gelir farklılıkları olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Geri kalmış bölgelerden gelişmiş yörelere doğru yoğun bir göç yaşanmakta ve bu durum büyük şehirlerde çarpık kentleşmenin yanı sıra güvenlik sorunlarına da yol açmaktadır. Ayrıca bölgeler arası gelir farklılıklarının etnik yapı farklılığı ile birleşince tüm dünyada ayrılıkçı hareketlere zemin hazırladığı da bilinmektedir.

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıkların olmasından kaynaklanmaktadır.

Bütün bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arasında gelir dağılımının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek başına ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik etmenlerin ortaya koyduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının değerlendirilerek çözüm yollarının buna göre aranması gerekmektedir.

4. 8. Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Kaynakları

Daha öncede ifade edildiği gibi gelir dağılımı son yıllarda biraz iyileşme göstermiş olsa da, 1980 sonrası dönemde kötüleşmiştir. Özellikle emek kesininin payı olan ücret, maaşların milli gelirdeki payı iyice düşmüştür. Buna karşılık sermaye geliri olarak ifade edilen faiz, rant ve kar gelirlerinin milli gelirdeki payı artmıştır. Gelir dağılımındaki bu değişmelerinin ülkede uygulanan ekonomik politikalar ve bazı faktörlerinin etkisi olduğu tabidir(Erdoğan, 2002: 153). Bu nedenler, nüfus artışıyla beraber artan işsizlik, reel ücret ve maaşlardaki gerileme, enflasyonist ekonomi politikası, vergi politikası, kamu harcamaları politikası, tarım politikası, özelleştirme politikası ve son olarakta küreselleşme sayılabilir.

4.8.1. Nüfus Artışıyla Beraber Artan İşsizlik

Bilindiği gibi ülkemizde nüfus artış hızı düşük denilecek seviyede değildir. Nüfusun, bu artış hızı karşısında özellik 1978 'de baş gösteren ve 2003'e kadar devam eden enflasyon sürecinde Türkiye ekonomisi yüksek verimli faaliyet alanlarında eskiye nispeten daha az istihdam oluşturabildiği için, bir yandan işsizlik oranı büyümüş bir yandan da düşük verimli çalışma alanlarında işgücü yığılması ortaya çıkmıştır.

Gerek imalat sanayinde, gerekse inşaat alanında yeni iş oluşturma kapasitesi 1987 sonrasında düşme göstermiştir. Dolayısıyla verimli alanlar yerine, verimliliği tartışılabilen alanlarda istihdam genişlemiştir. Bu süreç, gelir bölüşümünün, geniş çalışanlar kitlesi aleyhine dönmesinde, ekonominin yeni verimli iş alanları yapma gücündeki zayıflama etkisini ifade etmektedir(Yükseler, 2003:136).

Yine nüfus artışı yine hızlı bir şekilde devam ederken, 1990'lı yıllarda ve özellikle 1994 yılından itibaren reel üretimin durup para oyunları ile para kazanmanın ekonomiye hakim olması ve yeni iş bulma olanaklarının tıkanması, geniş halk tabakalarının gelir bölüşümünden olumsuz etkilenmelerine neden oldu.

Reel ekonomik faaliyetlerin, yani mal ve hizmet üretiminin durmasının bir sonucu da işsizliğin artması olmuştur. 1980 öncesinde % 10 'nun altında olan tarımdaki gizli işsizler dahil % 13,5-14 'e çıkan işsiz oranını, 2000'li yıllarda pek değişme göstermeyerek yüksek kalmıştır. İşsizler ordusu son açıklanan rakamlarla

2.5 milyonu bulmuştur. Ülkemizde işsizlerin büyük kısmı, çoğu zaman daha önce ifade edilen düşük verimli alanlarda çalışmaktadırlar. Böyle bir işte bulamazlarsa açık işsiz olarak mecburen aile gelirinden pay alarak yaşamak zorunda kalmaktadır (Yeldan, 1992: 79).

Her iki halde de verimli yerde çalışmış olsalar da alacakları gelirden daha düşük gelir elde edeceklerdir. Bu sebeple, işsizlikteki artık çalışanlar kitlesinin reel gelir yitirmesine ve gelir bölüşümünün aleyhine dönmesine sebep olan önemli bir faktördür.

İşsizlik konusuna sektörel açıdan baktığımızda ise, görüyoruz ki; tarım ve diğer sektörler arasında gelir farkının çok yüksek olması, diğer sektörler için tarım kaynaklı işgücü arzının esnekliğini artırmaktadır. Buna bağlı olarak reel ücreti artırmadan istihdamı artırma şansına sahip olan sanayi ve hizmetler sektörü, karlarını büyük ölçüde artırmaktadır (Işığışok, 1996: 162).

Özellikle 1980 sonrasında, yatırımların yetersizliği yanında sektörel ve bölgesel dağılımın dengesizliği, bir taraftan işsizlik, diğer taraftan göç olgusunu artırmış, büyük kentlerde işsiz ve/veya düşük ücretle çalışmaya hazır işsizler ordusu meydana getirmiştir.

4.8.2. Reel Ücretler-Maaşlardaki Gerileme

Çalışanların reel ücret ve maaşları, genel olarak bakıldığında 1980 sonrası dönemde, hem bilinçli politikalar hem de uygulanan genel ekonomi politikalarının bir sonucu nominal olarak artırılrsa da reel bazda gerilemiştir (DPT, 2006:110).

Bilindiği gibi sendikalar ücretli kesimin ekonomik ve sosyal açıdan çıkarlarını koruyan en önemli kuruluşlardır. 1987 sonrası dönemde belli bir dönem (1987-1994) sendikal faaliyetler askıya alınmış ve ücret tespitinde toplu pazarlık sistemi yerine Yüksek Hakem Kurulu Mekanizması yürürlüğe konulmuştur. 1982 Anayasası ve onu takip eden Çalışma Mevzuatı (2821 ve 2822 sayılı yasalar) düzenlemeleri ile sendikal kesim sahip olduğu bazı demokratik hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılmıştır. Sendikal faaliyetlere getirilen kısıtlamalar, düşük ücret politikasının yasal çerçevesini oluşturmuştur (Bilen, 1998: 382).

1980 sonrası dönemde, çalışma hayatına getirilen hukuki düzenlemelerle birlikte çalışanların ücret ve maaşlarının düşük tutulması ve uygulanan genel ekonomi politikalarının sonucu olarak, ücret gelirlerinin milli gelirdeki payı bir

düşme göstermiştir. Bu dönemde ücret ve maaş gelirlerinin nominal değerinde önemli artışlar olurken, ücretli kesimin reel gelirlerinin 1989 yılına kadar artmadığı, aksine devamlı azaldığı görülmektedir.

Ancak 1989'dan sonra ücret gelirlerinde kayda değer artışlar görülmüştür. Fakat bu artış trendi 1994 yılından sonra yerini tekrar ciddi reel gelir düşüşlerine bırakmıştır. Karşımıza çıkan bu sonucun temelinde, iç talebin kısıtlanmasıyla ekonomiyi dış talebe yönlendirme politikası yatmaktadır. Fakat bu politika belli ölçüde işçi kesimi tarafından tepki almıştır.

Nitekim 1985 yılında başlayan ve 1989 yılında yaygınlık kazanan işçi eylemleri sonucu, hükümetle işçi sendikaları arasında imzalanan protokolle ücretlerde hissedilir bir iyileşme sağlanmıştır. Bu durum, özel kesimlerdeki toplu sözleşmeleri de etkilemiştir. 1989 yılında sağlanan gelişmeler sonucu 1988 yılı ücretlerine göre nominal ücretler %96.6 oranında artmasına rağmen, reel artışlar yaklaşık %30 düzeyinde olmuştur. Bununla birlikte reel gelirleri, 1980 yılında sahip oldukları satın alma gücünün %11.5 gerisinde kalmıştır (Aksu 1993: 91).

Bu paralelde sonraki yılda ücretlerde sağlanan reel gelişmeler 2002 yılında tıkanmıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat ekonomik krizlerinin etkisiyle kamunun, içine düştüğü yüksek orandaki iç borçlanma gereksinimi bağlı olarak, izlenen düşük kur, yüksek faiz politikaları içeriye büyük ölçüde sıcak para girişine neden olmuştur. İfade edilen dönemde, kamunun, faiz oranlarını düşürme girişimi bu, paranın dövize yönelmesi sonucu TL cinsinden dövizin değeri artması maliyetleri artırmıştır. Bu duruma bağlı olarak içeride artan fiyatlar ve kamunun düşük ücret politikaları sonunda reel ücretle tekrar büyük ölçüde gerileme göstermiştir. Bu durumun en büyük sebebi, kamunun kaynakları etkin kullanmamasıdır (Akdiş, 2000: 103).

2002 yılı ve sonrasında izlenen ekonomi politikaları ile düşme eğilimine giren enflasyon sebebiyle reel ücretlerde kısmide olsa düzelmeler yaşanmıştır. Bu durum bu yıldan sonra gelir dağılımının azda olsa düzelmesinde etkili olmuş ve ülkemizde gelir dağılımının göstergesi olan gini katsayısı sifıra yaklaşmaya başlamıştır. Ancak bu düzelme yeterli değildir.

Fiyat politikası, KİT ürünleri ve tarımsal destekleme fiyat politikaları yoluyla, emek ve tarım dışı kesimlere kaynak aktarımında kullanılmaktadır. Aktarılan kaynakların etkin kullanılmaması, üretim yerine ranta ve tüketime yönelmesi, gelir dağılımı sorununun daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Böylece, büyük halk kitlelerinin gelir ve tüketimi kısılarak yaratılan zorunlu tasarruflar, yatırım yoluyla ekonomiye dönmekte; emek payındaki azalma, savunulduğu gibi, büyümeye hizmet etmemektedir(DPT, 2001: 93).

4.8.3. Enflasyonist Ekonomi Politikaları

Yüksek düzeydeki kamu açıklarının finansmanında kullanılan araçlar borçlanma ve yüksek enflasyon düzeyidir. Yüksek enflasyon düzeyinin, hem kamu açıklarının sonucu hem de açığın finansmanında kullanılan bir aracı olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca belirli bir enflasyon düzeyi sabit bir para talebi düzeyinde hükümet para basmak yoluyla gelir elde etme imkanı sağlanmaktadır. Bu yolla halk paralarını gelire denk düşecek düzeyin altına indirmek zorunda bırakıldığı için bu olay enflasyon vergisi olarak ifade edilmektedir. Gelirin bir bölümünü nominal para stoğunu arttırmak amacıyla kullanmak zorunda olduğu için, halk gelirinden az harcamak ve aradaki farkı devlete aktarmak zorunda bırakılmaktadır (Erdoğan, 2002:152).

Bir vergi gibi ifade edilen enflasyonu vergiden ayıran temel özellik elde edilen gelirin yalnızca devlete gitmemesi özel kesimle devlet arasında paylaşılmasıdır. Geliri fiyat artışlarından daha yavaş artan kişilerin reel gelirlerinin azalmasına ve ifade edilen kişilerden geliri fiyat artışlarından daha hızlı artanlara doğru gelir aktarılmasına neden olmaktadır. Bu durum gelir dağılımının daha hızlı ve daha büyük ölçüde bozulmasına neden olmaktadır.

Bilindiği gibi, modern kamu maliyesi teorisinde bir ekonomide vergi kayıp ve kaçakları büyük boyutlarda ise aynı şekilde vergi tahsil masrafları çok yüksek ise kamu açısından enflasyon vergisine başvurmak optimal olacağına dair görüşler ifade edilmektedir. Bu kayıp ve kaçığın ülkemiz için yüksekliği hep tartışıla gelmiştir (Bilen, 1998: 384).

2002 sonrasına kadar enflasyonun bilinen birçok büyük olumsuzluklarına rağmen neden bir finansman aracı olarak kullanılmaktaydı? Bunun nedeni, hükümetlerin gelir elde etme düşüncelerinde yatmaktaydı. Nitekim ülkemizde enflasyonun nedenleri ve nasıl önleneceği konusunda uygulanacak politikalar bilinmekteydi.

Bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapılmasına rağmen enflasyon oranı bir türlü 2002 sonrasına kadar düşürülemedi. Tüm bunlardan hareketle bu dönemde hükümetlerin enflasyon oranını düşürmemesinin altındaki nedenin, ekonomik olmaktan çok siyasi olduğu iddiasını kuvvetlendirmektedir(Tezgel, 2004:167).

Daha öncede belirttiğim gibi, 2002 yılı ve sonrasında izlenen ekonomi politikaları ile düşme eğilimine giren enflasyon sebebiyle reel ücretlerde kısmide olsa düzelmeler yaşanmıştır. Bu durum bu yıldan sonra gelir dağılımının azda olsa düzelmesinde etkili olmuş ve ülkemizde gelir dağılımının göstergesi olan gini katsayısı sifıra yaklaşılmaya başlamıştır. Ancak bu düzelme hala yeterli miktarda değildir.

4.8.4. Vergi Politikaları

1980'lerden sonra vergi politikası kökten bir anlayış değişikliği geçirmiştir. Kamu tarafından izlenen vergi politikasının temelinde belli kesimlerden yüksek oranda vergi alınması ve vergi vermesi gereken fakat vermeyenlerden vergi alınamaması yatmaktadır. Bu sebeple 1987 sonrası dönemde vergi gelirleriyle karşılanamayan kamu harcamaları önemli ölçüde iç borçlanmayla telafi edilmeye başlamıştır (Aktan, 2002: 44).

Bu politikanın ikinci ayağı dolaysız vergilerin toplam vergi gelirlerindeki payını azaltan ve dolaylı vergilerin payını artıran vergi sistemi değişiklikleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum gelir dağılımının geniş kitleler aleyhine bozulmasında büyük pay sahibi olmuştur. Çünkü bu yolla geniş kitlelerin satın alma gücünün önemli ölçüde daraltılmış olmaktadır. Buna karşılık hazine bonoları ve devlet tahvillerinin vergiden muaf tutulması, rant gelirleri lehine gelir dağılımının bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca bilindiği gibi ücretli kesimin vergileri stopaj usulü ile kesilirken, diğer kesimlerin vergilerinin bir dönem sonra ve üç eşit taksitle tahsil edilmesi, izlenen vergi politikası ile gelir dağılımının geniş kitleler aleyhine bozulmasında rol sahibi olmuştur (Tarı, 1995: 126).

4.8.5. Kamu Harcama Politikaları

Ülkemizde halen kamunun ekonomi içindeki nispeti yüksek düzeydedir. Nitekim konsolide bütçe, KİT, mahalli idareler, sosyal güvenlik ve fonlar toplandığında kamunun ekonomi içindeki nispeti %40'lar düzeyindedir. Dolayısıyla kamu kesiminin harcamaları ve transferleri ülkedeki gelir dağılımını etkileyecektir (Sürücü, 2007: 147)

Bütçenin bu üç temel kaleminin özelliklerine göz atıldığında, ifade edilen kalemlerin toplam bütçe harcamaları içindeki paylarının değişiminin gelir dağılımı açısından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu üç kalemden ilki olan cari harcamalar kalemi büyük ölçüde personel harcamalarını içerir. Yatırım harcamaları ise isminden de anlaşıldığı gibi daha çok kamu tarafından yapılacak sabit sermaye yatırımları, alt yapı yatırımları vd. bu kalemde değerlendirilir. Transfer harcamaları bünyesinde faiz ödemeleri, KİT'lere transferler, vergi iadeleri ve sosyal amaçlı transferler yer almaktadır (Sağbaş, 2002: 128).

1987 sonrası döneminde kamunun yatırımlara tahsis ettiği kaynaklar ekonomik sebeplerden dolayı önemli ölçüde daralmıştır. Bu durum yeni istihdam imkânlarını daraltmakta, dolayısıyla zaten yüksek olan işsizlik oranını yükseltmektedir. Aynı şekilde transfer harcamalarının artan nispeti dikkati çekmektedir.

Kamu harcamaları 1987 sonrası dönemde gelir bölüşümünü düşük gelir grupları aleyhine değiştirici bir nitelik taşımıştır. Bunların başında çok uzun vadede etkileri duyulabilecek alt yapı yatırımlarına verilen ağırlık gelmektedir. Doğrudan kullanılabilir mal ve hizmet oluşturmeyen bu yatırımlar bir taraftan fiyat artışlarının nedenini oluştururken, diğer taraftan bütçe kaynaklarına yaptıkları baskı yoluyla kamu kesimindeki ücret-maaşların gelirlerini baskı altına almıştır (Aktan, 2002:88).

Ayrıca Kamu kesimindeki açıklar, Kamu Sektörü Borçlanma Gereğini (PSBR) artırarak kamu kesiminin piyasalardan borçlanmasına, bu ise bir taraftan özel kesimin yatırımları dolayısıyla istihdamın artışının yavaşlamasına, diğer taraftan reel faizleri yükselterek, emek dışı gelirlerin payını artırmaktadır (Bilen, 1998: 387).

Kamu harcamaları arasında iki kalemin çalışanlara ücretsiz veya çok düşük ücretlerle sağlanması, işçi-memur kesiminin refahı ve geleceklerini hazırlama açısından büyük önem taşır. Bu iki kalem eğitim ve sağlık harcamalarıdır.

1987'lerden sonra bütçe içinde eğitim ve sağlık harcamalarının bütçe içindeki payları düşürüldü. Hızla artan nüfus ve kamu harcamalarındaki gerileme, ilkokul üstü eğitim kalitesini düşürdüğü gibi yapılmasını da olumsuz olarak etkiledi.

Eğitim politikasında, özellikle 1980 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmıştır. Çünkü bölüşüm dengesizliğinin azaltılmasında etkili bir araç olmasına karşın eğitimde fırsat eşitliği sağlanması yönünde bir politika bulunmamaktadır. Nitekim iyi eğitim alınabilmesi, yüksek gelire gereksinim oluşturmakta; bunu da ancak, yüksek gelirli gruplar sağlayabilmektedir. Kırsal kesimde de eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkate alındığında, sektörel gelir bölüşümü dengesizliği nedeniyle kırsal alanlardan kente göç edenlerin ucuz emek olarak çalışması kaçınılmaz olmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye koşullarında sektörel gelir bölüşümü dengesizliği, fonksiyonel bölüşümdeki dengesizliğe kaynaklık etmektedir (ASKON, 2004:106).

4.8.6. Tarım Politikaları

Tarım sektörünün toplam milli gelirden aldığı pay gittikçe azalmaktadır. Bunun birinci nedeni sanayileşme ile birlikte tarımsal ürünlerin üretici ile tüketici arasındaki işleme zincirinin giderek gelişmesidir. İkinci neden ise iç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişmesidir. Dolayısıyla tarım politikaları kadar tarım dışı politikalarda tarım sektörünün gelirden aldığı payı etkilemektedir (Kuştepe ve Halaç, 2004: 113).

Daha önce de ifade edildiği gibi fonksiyonel paylaşımında tarımın nispi payı düşmektedir. Ekonomik gelişmeyle beraber tarım kesiminin payının düşmesi pek tabii beklenen bir sonuçtur. Tarımın milli gelirdeki payının düşmesi bu kesimde yaşayan nüfusun düşmesiyle beraber seyretmektedir. Fakat ülkemizde tarımın milli gelirdeki nispi payı önemli ölçüde düşmesine rağmen, halen tarımda yaşayan nüfusu veya istihdam oranı yüksek düzeydedir.

Tarım politikaları genel olarak ürünün fiyatını destekleme politikaları, girdi sübvansiyonları ve dolaylı destekler şeklinde sınıflandırılabilir. Son yıllarda Türkiye’de de genel olarak tarım sübvansiyonları söz konusu olmakla birlikte, belirli maddeler için yapılan sübvansiyonlar sadece belli grup üreticileri ve belirli girdileri

kullanan kesimi desteklediğinden, tarım sektörünün kendi içindeki gelir dağılımı da olumsuz etkilenebilmektedir(TÜSİAD, 2000:97).

Ayrıca ticaret marjlarının artması ve iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi sonucunda çeşitli ürünler arasındaki göreceli fiyatlar değişmediğinden gelir dağılımı, tarım sektörü aleyhine seyretmektedir.

Döviz kurları ve dış ticaret politikaları son dönemlerde tarımsal ihracatı olumsuz etkilemiş, ithalatı ise ucuz hale getirmiştir. Bu durumun da kaynak dağılımını tarım sektörü aleyhine etkilediği görülmektedir. Ayrıca tarım sektöründe toprak ve doğal kaynak dağılımındaki dengesizlikler nedeniyle, uygulanan tarım politikaları da gelir dağılımını düzeltici olamamaktadır. Bu açıdan doğrudan gelir transferlerinin ve doğru noktalarda uygulanacak tarım dışı politikaların kırsal kesimin gelirini artırmak yönünde daha etkin olacağı düşünülmektedir (Sönmez, 2001: 153).

4.8.7. Özelleştirme Politikaları

1986'dan itibaren devreye giren KİT'leri özelleştirme politikası; en karlı, rekabet gücü en yüksek KİT'lerin özelleştirilmesi ve özellikle blok halinde yabancı sermayeye satılması şeklinde uygulanmıştır. Özelleştirmeler, gelir dağılımını iyice düşük gelirli gruplar aleyhine döndüren bir niteliğe dönüşmüştür. Karlı KİT'lerin blok satışlarının yabancı sermayeye piyasa fiyatlarının altında gerçekleştirilmesi, dış dünyaya sermaye transfer edilmesi ve karların dışarı transferine neden olduğundan çok daha ciddi kayıpların olduğunu göstermektedir. Zarar eden KİT'lerin zararlarının halka ödenmesi, kâr eden KİT'lerin tüm toplum için gelir demek olan bu karların belirli kesimlerin eline geçmesi, gelir dağılımının düşük gelirli gruplar aleyhine bozulmasına neden olmaktadır (Tarı, 1995: 129-130).

4.8.8. Küreselleşme

1987 sonrası dönemde görülen en ciddi gelişmelerden birisi küreselleşme ve bölgeselleşme hareketleri olmuştur. GATT Uruguay Turu görüşmelerinde Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi fikri, Turun, sanayileşmiş ülke ekonomilerini durgunluktan çıkaracak ve dünya hasılasını artıracak en önemli konusunu oluşturmuştur (Soros, 2003: 96).

Küreselleşme, ülke düzeyinde uygulanan politikaların etkinliğini azaltmış ve küreselleşme lehindeki ülke içi görüşlerin ve baskı gruplarının yoğun baskısı sonucunda, radikal politik kararların alınması güçleşmiştir.

Çok taraflı Uruguay Turu Ticaret Müzakerelerinin sonuçlanmış olması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesini daha da hızlandırmıştır ve bu hızın daha da artacağı beklenmektedir. Ayrıca, sermaye transferleri, hizmet ve teknoloji ticareti de, daha liberal hale gelmiştir. Bunların dünya ekonomik yaşamına büyük çapta yansiyabilmesi, sonuç amaçlı ticaret ve korumacı sanayi politikalarının uygulamadan kaldırılmasını zorunlu kılmaktadır(Özdemir, 2003: 163).

Eğer bu uluslar üstü düzeyde gerçekleştirilebilirse, uluslararası kaynak dağılımı da giderek daha optimal olarak dağılacak, gelişmiş ülkelerde yerleşik firmaların gelişmekte olan ülkelere gerçekleştirdiği doğrudan yatırımlar, giderek emeğin uluslararası olarak homojen dağılımını da geliştirecektir(Aktaş, 2007: 84-85).

IMF'e göre, 1980 ortalarından beri kalkınmakta olan birçok ülke yapısal reformlar ve ticarî liberalleşme konusunda ikna olmuştur. Bu reformlar halen devam etmektedir. Birçok ülke yakın bir gelecekte açık ticarî sistemi uygulayacaktır.

Bu son reformların en önemli özelliği, uluslararası kurumlarca desteklenen entegre bir paketin parçası şeklinde olmalarıdır. Bu ticarî reformların uzun dönemli başarısının siyasî istikrara sıkıca bağlı olduğu da kuşkusuzdur (Sarı, 2002: 126).

Bundan önce uygulanan yapısal reformlar, büyük çaplı makroekonomik programların bir parçası olarak uygulanmıştır. Aslında bu reformlar, kamu kesiminin etkinliğinin artırılması, kamu harcama ve vergi programlarının geliştirilmesi ve doğrudan yabancı yatırımların cezbedilmesi için kullanılmıştır. Açık ticarî sistemi uygulamaya başlayan bir ülke için diğer bir amaç da, ticaret politikası reformlarının sebep olduğu uyumlaştırma maliyetlerinin azaltılmasıdır. Örneğin, daha önce korunan bir sektör, artık dış rekabete açık hale getirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir dağılımı, belirli bir dönemdeki toplam gelirin elde edilmesine katkıda bulunanların bu gelirden almış oldukları paylara denir. Gelir dağılımının üzerinde durulmasının nedeni, ekonomide gelir farklılıklarının neden olduğu ekonomik ve sosyal sonuçları ortaya koymak içindir.

Gelir dağılımı ölçüsü olarak en yaygın olarak kullanılan ölçüler Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi ile yapılan ölçümlerdir. Bu ölçümler, aynı ülkede iki farklı zamandaki gelir dağılımı karşılaştırmasında kullanıldığı gibi, iki farklı ülkenin gelir dağılımı sonuçlarını da karşılaştırabilir niteliğe sahiptirler.

Gelir dağılımı hem teorik anlamda hem de ülkelerde yapılan ampirik incelemeler ile önemini ve güncelliğini korumaktadır. Bu konu üzerine yapılan araştırma ve çalışmalar hiç bir zaman mutlak anlamda tam eşitliği sağlamak amacını taşımaz. Gerçekte de; hiçbir toplumda böyle bir durum gerçekleşmediği gibi, gerçekleşmesi de olanaksızdır.

Ancak; gelir dağılımının bozuk olması durumunda ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere birçok sorunlarla karşılaşılmasından dolayı gelirin olabildiğince adil dağıtılması önemli bir iktisadi olgudur. Bu nedenle gelirin adaletli dağılımı bir ülkenin üretim artışından sonra üzerinde durması gereken en önemli ikinci ekonomik sorundur.

Devlet kendi var oluş amacının yanında, Anayasanın yüklediği görevlere ve uluslararası alanda genel kabul görmüş normlara göre, vatandaşına belirli bir gelir sağlamakla yükümlüdür. Bu görevini yerine getirirken serbest piyasada doğal olarak oluşan, birincil dağılıma müdahale edecektir. Devlet, kendisinin belirlediği kamu politikalarını uygulaması sonucu ikincil dağılımı sağlayarak daha adil bir gelir dağılımına ulaşılmasını hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli kamu politikası araçlarını ve alınması gereken önlemleri ekonomik arenada değişik alanlarda uygulayarak, fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve kişisel dağılımı daha adaletli bir hale getirebilecektir.

Bir toplumda gelirin adil dağıtılması farklı katmanlardaki sosyal sınıflar arasındaki hayat standardı, refah, ekonomik güç ve siyasi etki bakımından seviye farkını azalttığından gruplar arasındaki sosyal barış daha kolay sağlanabilir. Bu durumda özellikle ülkemiz gibi birden çok sınıflı bünyesinde barındıran ülkeler açısından önemlidir. Ayrıca çalışmadan kazanan kesim olan rantiyeye kesiminin

oluşmasına ortam bırakmadığından sağlanan bu sosyal barış ortamı daha uzun süreli olabilmektedir.

Marjinal fayda yaklaşımına göre, yoksul kişilerin gelirlerinde meydana gelecek artışlar, üst basamaklarda gelir elde eden kesimlerin gelirlerinde meydana gelecek ilave bir artıştan daha fazla faydaya yol açacaktır.

Bu açıdan gelirin yüksek gelirli sosyal sınıflardan, düşük gelirli sınıflar lehine yeniden dağılımının sağlanması durumunda, gelir dağılımında daha fazla adalet sağlanacağından toplumsal refah ve sosyal barış da bu durumdan olumlu olarak etkilenecektir. Ayrıca; gelir dağılımında adaletin sağlanması, toplumda fırsat eşitliği sağlayarak, isteyen herkese daha yüksek gelir elde etme ve daha iyi hayat standartlarında yaşama olanağı sunar.

Gelir dağılımında adaletli paylaşım, ekonomik istikrar açısından olumlu etkilere sahip unsurlardan birisidir. Gelir dağılımında adalet olması durumunda, alt gelir gruplarının gelirlerinde meydana gelecek artışlar, bu gelir gruplarının kısıtlanmış ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik efektif talep düzeyini yükseltecektir. Gelirin fonksiyonlarından birisi olan harcamalar, efektif talebin artmasından dolayı, artarak ekonominin genel ölçeğini yükseltecek ve böylece ekonomik dalgalanmaların olumsuz etkilerini hafifletebilecek bir rol üstlenecektir.

Türkiye için de gelirin adil bir şekilde dağıtılması sorunu, Cumhuriyet'ten günümüze kadar geçen dönemde sürekli gündemde kalmıştır. Ülkemiz ekonomi tarihini 1980 yılı dönüm noktası olmak üzere iki ana devreye ayıracak olursak, 24 Ocak Kararları'nı dönüm noktası olarak kabul edebiliriz. İthal ikameci büyüme stratejisinin takip edildiği önceki dönemlerde, kendi kendine yeten bir ülke olmaya yönelik çalışan Türkiye, gelişen ve değişen dünya ekonomisine ayak uydurma ve ekonominin gelişim aşamalarından bir sonraki aşama olan ihracata yönelik büyüme stratejisine, 1980 öncesi dönemde %100'lere varan enflasyon, kıtlık ve ödeme darboğazına girilmesi ile zorunlu olarak geçmiştir.

Böylece Türkiye'de, piyasa ekonomisine yönelik liberal uygulamaların başladığı 1980'li yıllardan itibaren ekonominin küresel hayatla bütünleşme süreci, zengin ile yoksul arasındaki gelir dağılımı uçurumunu büyütüştür. 1987 sonrası izlenen makro ekonomik politikalar, büyüme, istihdam ve dış ticaret konularında, inişli çıkışlı da olsa, kısmen başarılı bir performans çizerken, yüksek enflasyon ve gelir dağılımı konusunda oldukça başarısız görüntü sergilemiştir.

Gelir dağılımında 1980'li yıllarda eşitsizlik artmış ve 1990'lı yıllarda kronik bir hal almıştır. Türkiye'de yapılan bütün gelir dağılımı araştırmaları gerek, kişisel gerekse, fonksiyonel gelir dağılımının adil olmadığını göstermektedir.

Nüfusun en zengin %20'si ile, en fakir %20'si arasındaki fark 2000'lerde krizler neticesinde iyice açılmış ve 2001 yılında ise IMF ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde gelir dağılımında yapılacak iyileştirme çabaları için Türkiye'nin manevra alanı iyice kısıtlanmıştır.

Bu tez çalışmasına bağlı olarak elde edilen veriler değerlendirildiğinde; 2002 yılı ve sonrasında gerek krizin etkilerinin azalması, gerekse sağlanan ekonomik istikrar neticesinde gelir dağılımında düzelmeler olduğu görülmüştür. Bununla birlikte; bu kısmi düzelmeler ne yazık ki, yeterli değildir ve ülkemizde hala gelir dağılımı sorunu devam etmektedir.

Bu durumun meydana gelmesinde etkili olan nedenler özetle; ücretlerin enflasyon seviyesinin altında kalması; Türk vergi sisteminde dolaylı vergilere ağırlık verilmesi, işgücü piyasasındaki gelişmeler, ekonomik büyümenin çarpıklığı ve tarımsal kesimdeki bozuk yapıdır.

Bu dönemde, özellikle emek kesiminin üretim faktörlerinden aldığı pay olan ücretin, milli gelir içindeki payının önemli ölçüde düşmesinde, ücret artışlarının enflasyon seviyesinin altında tutulmasının büyük etkisi olmuştur. Bu durum, ücretlilerin satın alma gücünü önemli ölçüde düşürmüştür. Ücretlilerin satın alma gücündeki azalmaya ilave olarak bu dönemde tarım kesimi gelirlerinin düşmesi sonucu temel tüketim malları talebinde nispi bir azalma, buna karşın lüks tüketim malları talebinde artış gözlenmiştir. Son yıllarda bu durumun biraz tersine dönmesiyle birlikte gelir dağılımında kısmi düzelmeler görülmüştür.

Öyle ki; ülkemizde gelir dağılımı sorunları denildiğinde en çok göze batan husus, bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliğidir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında gelir düzeyleri açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bilindiği gibi, ülkemiz bölgesel dengesizliklerin yaşandığı ve bu dengesizliklerin zaman içinde derinleştiği bir ülkedir. Türkiye'nin Batısı ile Doğusu arasında özellikle Kuzeybatısı ile Güneydoğusu arasında ciddi sosyal-ekonomik dengesizlikler bulunmaktadır. Devlet eliyle yapılan yatırımlar ve özel kesime verilen teşvikler bölgesel dengesizlikleri azaltmakta yeterli olmamıştır.

Bölgeler arasındaki gelir eşitsizliklerinin artması, Türkiye'nin üretim, istihdam ve tüketiminin belirli bölgelerde yığılmasına, yol açmaktadır. Buna göre; özellikle Marmara Bölgesi ve bu bölge içerisinde yer alan İstanbul, Bursa ve İzmit'in ekonomideki ağırlığı diğer bölgelere kıyasla yükselmiştir.

Buna karşılık Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin gelirleri adeta göstermelik kalmıştır. İç Anadolu ve Ege bölgelerinin ise gelir bakımından "ara bölge" niteliği taşıdığını göstermektedir. Kaldı ki bu bölgelerde bile yalnızca birkaç kentte yoğunlaşan üretim, diğer kentlerin gelir yoksulluğu içinde yaşadığını göstermektedir.

Gelir dağılımına etki eden önemli bir faktör de işsizlik oranıdır. Resmi kurumlar tarafından açıklanan işsizlik oranları Türkiye'de işsizliğin bir sorun olmadığını göstermektedir. Ancak son yıllarda açıklanan rakamlara göre işsizlik oranının yüksek olduğu gözlenmektedir. Bunun yanında tarım kesimindeki gizli işsiz olan ücretsiz aile işçilerinin çokluğu, bize Türkiye'de işsizliğin boyutları hakkında pek hoş olmayan bir manzara sunmaktadır. İşsiz insan gelir elde edemeyen insandır. Gelir elde edememek demek; yoksulluk riski ile karşı karşıya olmak demektir. TÜİK tarafından açıklanan işsizlik verileri, Türkiye'deki işsizlik oranının eksik istihdam hariç %11'lerde olduğunu göstermektedir.

Siyasal yönetim ile gelir dağılımı bozukluğu arasında da pozitif bir ilişki vardır. Gelir dağılımı politikalarının işleyebilmesi için halkın siyasi otoriteye destek vermesi daha da önemlisi güvenmesi gerekmektedir. Bu konudaki bir güvensizlik uygulanmak istenen politikayı çıkmaza sokabilir.

Türkiye'de gelir dağılımı sorununa ilişkin siyasi otoriteler tarafından da geçerli ve kalıcı bir politika üretilip, uygulamaya konulamamıştır.

Öte yandan; yüksek enflasyon da gelir dağılımını bozan önemli bir unsurdur. Türkiye'de de 2002 yılı ve daha sonraki dönemlere ilişkin verilerinden de anlaşıldığı gibi, enflasyonun kabul edilebilir düzeylere düşürülmeden gelir dağılımının iyileşmesinin olanaksızlığı açıktır. 2002 ve sonrasında oluşan ekonomik istikrar ile düşen enflasyon geçmiş yıllara göre gelir dağılımının kısmen düzelmesine yol açmıştır.

Gelir dağılımının ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan önemi, çeşitli platformlarda sürekli olarak belirtilmesine rağmen, ne yazık ki, gelirin adaletli

dağılımının sağlanması, uygulamada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde arka plana itilen bir amaç olmuştur.

Gelir dağılımının bozulmasının ekonomik kaynakların kötü kullanılması şeklinde olumsuz sonuçlarının olmasının yanı sıra, güvenliği ve demokratik rejimin geleceğini tehlikeye düşüren yönleri vardır. Türkiye, gelir dağılımı son derece adaletsiz ülkeler düzeyine düşmeksizin, eğitime önem vererek, vergi sistemini düzelterek, toplu konut projelerini uygulamaya koyarak, gelirin adaletli bir şekilde dağılımını gerçekleştirmeye öncelikle gayret göstermelidir.

Sorunlar ağırlaştıkça, çözümleri de zorlaşmakta, çözümler zorlaştıkça sorunlarda yığılarak artmakta ve kısır döngü içine girilmektedir. Sosyal içerikten yoksun, toplumun tüm kesimlerine güven vermeyen öneriler, sadece ekonomik sorunları uzun sürede ağırlaştırmakla kalmamakta, sosyal ve siyasi tehlikelerin oluşmasına neden olmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımının bozulması, demokratik rejimin tehlikeye düşmesine yol açmakta, demokratik rejimden uzaklaşma ise gelir dağılımını daha da bozmaktadır.

Toplumsal refaha ulaşılmasının esaslarından en önemlisi gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Bu çalışmada hem genel açıdan hem de bölgesel açıdan ülkemizdeki gelir dağılımı durumuna ve bu durumu etkileyen ve sınırlandıran faktörlere olabildiğince değinilmeye çalışılmıştır.

Gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilmesine yönelik öneriler ise şöyle sıralanabilir:

— Bir ülkede gelir dağılımının dengeli olabilmesi için öncelikle sürekli ve istikrarlı büyüme gereklidir. Bunun için, yatırımların spekülatif rant alanları yerine, üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

— Enflasyon mutlaka tek haneli olmalıdır. Enflasyon son yıllarda dizginlenmiş olmakla birlikte, özellikle son birkaç aydır her an yükselecek korkusunun piyasalara hakim olması, yatırımları sınırlandırmaktadır.

— Kır-kent arasında mevcut eğitim kalitesi farklılığı giderilmelidir.

— Kentlerdeki baskıyı artırmayacak şekilde, kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulmalıdır.

— İşgücünün, emek piyasasına mutlaka belli nitelikler kazandırılarak girmesi sağlanmalıdır. Yapılması gereken, işgücü arzındaki artışların sınırlandırılması ve

arzın nitelik düzeyinin artırılmasıdır. Bugün gelinen noktada çoğunlukla vasıfsız işgücünün bulunduğu durumda emek payının artması mümkün değildir.

— Sosyal güvenlik alanında reformlar yapılmalıdır. Bireysel emeklilik teşvik edilmelidir. Kaçak ve sigortasız işçi çalıştırılmasının cezaları para cezasına çevrilmeyen hapis cezası ile cezalandırılmalıdır. Buna sebep olan yüksek vergi ve sosyal güvenlik ödemeleri yükümlülüğü azaltılmalı ve gerekirse devlette prim ödemelerine katkıda bulunabilmelidir.

— Piyasada rekabetin etkin olarak işlemesi sağlanmalıdır. Bu, bir taraftan kaynakların etkin kullanımı, diğer taraftan fiyat düşmesine bağlı talep ve dolayısıyla istihdam artışını gündeme getirecektir.

— Özellikle kırsal bölgelerde, el sanatlarına dayalı emek yoğun üretim geliştirilerek, bu ürünlerin ihracatı özendirilmelidir.

— Vergi sistemi lüks tüketim ve rantları vergilendirmeli, tasarruf ve yatırımları teşvik etmelidir.

— Kaçak ve sigortasız işçi çalıştırma engellenmelidir.

— Reel devalüasyon, çok gerekmedikçe yapılmamalıdır.

— Siyasi istikrar ve güven ortamı tekrar sağlanmalıdır.

— Kırsal kesimde bu kesimde yaşayanların kente göçünü engelleyecek yeni istihdam alanları yaratılıp, geliştirilmelidir.

— Göçe bağlı olarak ortaya çıkan gecekondulaşma ve böylece ortaya çıkan rant alanlarının engellenmesi için kent yerleşim planları ve arsa üretimi konusunda ciddi önlemler alınmalıdır.

— Sermaye piyasası, firmaların ve kamunun finansman açıklarının kapatıldığı spekülâtif finans merkezi olmaktan çıkarılmalı, kendisinden beklenen uzun vadeli yatırımlar için gerekli fonlar sağlandığı ve üretken alanlara yöneldiği bir piyasaya dönüştürülmelidir.

— İşsizliğin azaltılması için, devletin kamu kesimi borçlanma gereksinimi azaltılmalı, yüksek iç borçlanma oranları azaltılmalı ve bu kapsamda doğan rant gelirleri vergilendirilmelidir.

— Geri kalmış bölgelerde, tarıma dayalı sanayiler geliştirilmeli, GAP yanında Konya Ovaları Sulama Projesi (KOP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) gibi diğer entegre projeler devreye sokulmalıdır.

— Kayıt dışı ekonomi önlenmeli ve vergi tabanı genişletilerek, ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır.

— Kamu kesimindeki ücret dengesizliği giderilmelidir. Son dönemde denge tazminatı v.b. uygulamalarla bu dengesizlik giderilmeye çalışılsa da hala yeterli düzeyde değildir. Bu düzenlemeler özellikle orta gelirli kesim için gereklidir

— Bölgesel asgari ücret uygulamasına geçilmelidir. Bu sayede geri kalmış yörelerde kaçak olarak çalıştırılan işçiler kayda alınarak en azından sosyal güvenlik kurumlarına primlerinin ödenmesi sağlanmalıdır.

— Bölgesel gelişmişlik farkları azaltılmalıdır. Bölgelerin karakteristik özellikleri dikkate alınarak bölgesel yatırımlar teşvik edilmelidir. Ayrıca bölgesel farklılıkları giderecek en önemli konulardan birisi olan kara, demir, deniz ve hava yolu taşımacılığının en uygun olanı, en uygun koşullarda bölgenin gelişmesi ve kalkınması için kullanılmalıdır.

— Hızlı bir nüfus artışı, var olan kıt kaynakların daha çok insan tarafından paylaşılmasına ve insanların yaşam standartlarının ve niteliklerinin yükseltilmesini engellemektedir. Milli gelirden mevcut refah düzeyini yükseltmeye yönelik daha çok kaynak aktarılabilmesi için, nüfus artış hızının düşürülmesi gerekliliği açıktır. Kırsal alanlarda ve şehirde düşük gelir gruplarının yaşadığı yerlerde aile planlaması programları dönemsel olarak devreye sokularak nüfus artış hızı düşürülmelidir.

Bütün bu önlemlerin ve önerilerin yanında özellikle bölgesel gelir dağılımının adil olması açısından yapılması gereken bir husus daha vardır. Bu husus kırsal kesimde gelir artışının sağlanmasıdır. Türkiye'nin sanayileşme sürecine girmesiyle kırsal kesimde gelir artışını sadece tarım politikalarıyla sağlamak mümkün değildir. GSMH' da tarım sektörünün payı hızla düşerken tarımla uğraşan nüfusun payı ise aynı oranda düşmemektedir.

Tarım alanlarında arazi bölünmelerinin önlenmesi, her üretim biriminin birleşerek ya da tek başına işletmeye dönüşmesi veya kooperatifleşmesiyle, bu işletmelerin yılın 12 ayında üretim yapacak alternatif ya da ek iş oluşturulması, sektördeki tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması, iş gücünün niteliğinin eğitim yoluyla yükseltilmesi ve böylece tarım ve tarım dışı ilişkilerin doğru bir şekilde saptanıp, teknolojik gelişmelere hızla ayak uydurulması tarım alanında gelişmeyi ve bunun sonucu olarak da gelir dağılımının iyileşmesini sağlayacaktır.

Kısacası; Türkiye'de gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek için herkese düşen önemli görevler bulunmaktadır. Bu amaçla; enflasyon oranı aşağı düzeylerde tutulmalı, etkin bir vergi reformu hayata geçirilmeli, milli gelirin, toplumun her kesiminde daha adil bir şekilde paylaşılmasını sağlayacak, doğru politikaların zaman geçirilmeden geliştirilip uygulamaya konulması sağlanmalıdır.

Öte yandan yatırımların ve buna bağlı olarak üretimin artması için tasarrufların finansal kesime akması sağlanmalı ve bu amaçla finansal kesimin gelişmesini özendirerek önlemler alınmalıdır.

Sonuç olarak gelir dağılımı ülkeler için çözülmesi zor sorunlardan birisidir. Bunun için ise en başta üretim, istihdam ve milli gelir artırılmalı, kayıt dışı istihdam ve ekonominin önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

AKDIŞ Muhammet, Global Finansal Sistem, Finansal Krizler ve Türkiye, Beta Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2000.

AKGÜL, Aziz; “Ekonominin Değerlendirilmesi”, Yeni İpek Yolu Dergisi, Sayı: 132, Şubat-1999.

AKLAN N. , “Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler”
<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm> (25.01.2008).

AKSU Ömer A., Gelir ve Servet Dağılımı, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1993.

AKTAN, Coskun Can, Türkiye Dünyanın Neresinde, EĞİAD Yayınları, İzmir, 1998.

AKTAN, Coşkun Can ve VURAL Yaşar, Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği, Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, HAK-İŞ Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

AKTAN Can, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.

AKTAN Can, Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti, <http://canaktan.gov/ekonomi/yoksulluk/> (24.12.2007)

AKTAŞ G., Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Sosyal Politikaların Evrimi, Ankara, 2007.

ALKIN Erdoğan, Türkiye’de Gelir Dağılımı, İTO Yayın No: 1990-30, Ema Matbacılık, İstanbul, 1990.

ALKIN Erdoğan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 6, İstanbul, 1995.

ALTINBAŞ, S., DOĞRUEL, F. ve GÜNEŞ, M. Türkiye’de Bölgesel Yakınsama: Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı mı?, METU/ERC International Conference in Economics in Ankara, Turkey, 2002.

ASKON, Türkiye Ekonomisi, Araştırma Raporları: 6, Kayseri, 2004.

ATEŞAĞAOĞLU Mustafa, İlleri Göre Gelir Dağılımı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2000.

AYDEMİR, Şinasi, Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul, 1995.

BİLEN Mahmut, 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler Yeni Türkiye Dergisi, Sayı. 6, Adapazarı, 1995.

BİLEN Mahmut, Gelir Dağılımı Sorunu ve Yeni Çözüm Arayışları, Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, Adapazarı, 1998.

BORATAV, K., YELDAN E., Globalizasyon, Dağıtım ve Sosyal Politika, Sevinç Matbaası, İstanbul, 2000.

BORATAV, Korkut, Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1965.

BORATAV, Korkut, 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995.

CEM, İsmail; Türkiye' de Geri Kalmışlığın Tarihi, Cem yayınevi, İstanbul, 1995.

ÇELİK Aziz, AB Ülkeleri İle Türkiye'de Gelir Eşitsizliği, Çalışma ve Toplum Dergisi Sayı: 6, İstanbul, 2004.

ÇİFTLİKLİ Mehmet, Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı, İletişim Yayınları, Bakü, 1995.

DAĞDEMİR, Ö., Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1992.

DERDİYOK, Türkmen, Türkiye'nin Kayıt dışı Ekonomisinin Tahmini, İktisat Dergisi, Sayı 4, İstanbul, 1993.

DİE Haber Bülteni. Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=157 (22.02.2008).

DİE. Gelir Yöntemiyle GSYİH 1987-2002; DİE Gelir Yöntemiyle GSYİH 2003 serileri, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (11.05.2008).

DİE. Haber Bülteni. Gelir Dağılımı Sonuçları 2003, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (14.05.2008).

DİLEK Sait, Servetin Geniş Kitlelere Yayılması, Ankara Üniv. S.B.F. Yayını, No:391, Ankara 1996.

DİNLER Zeynel, Mikro Ekonomi, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.

DOĞAN Alptekin, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Toplumun Çağdaş Standardının Yükseltilmesi ve Gelir ve Refah Politikalarının Rasyonel Yapıda Yönlendirilmesi, DPT Yayınları, Ankara, 1988.

DOĞRU M. Kemal, Finansal Serbestleşme ve Gelir Dağılımı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

DPT, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001.

DPT, 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, DPT Yayınları, Ankara, 1990.

DPT, 8. Beş yıllık kalkınma planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2006.

DÜLGER, İlhan, Türkiye'nin AT' ye Girişinin Gelir Dağılımı Üzerine Beklenen Etkileri, Ankara Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 1989.

EĞİLMEZ Mahfi, 21.04.2006 tarihli Radikal Gazetesi, İstanbul, 2006.

EKİN Nusret, Kayıtdışı Ekonomi, Enformel İstihdam , İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1995.

Ekonomist Dergisi, "Türkiye'deki Beş Gelir Grubunun Analizi", sayı:23, İstanbul, 1997.

ERDOĞAN G., Türkiye'de Yoksulluk: Boyutu ve Profili, Uzmanlık Tezi, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000.

ERDOĞAN G., Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.

ERDOĞAN Savaş, 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gelir Dağılımı (Yükseklisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2002.

ERGINAY Akif, Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976

FİLİZTEKİN, A. Convergence Across Industries and Provinces in Turkey, Koç University Working Paper, No: 1998/08, İstanbul, 1998.

GINI, C. (1921) Measurement of Inequality of Incomes, The Economic Journal, (Çev. İbrahim GÜRSEL). Seher Kitapevi, İstanbul, 1994.

GÖKÇE Deniz, Tuhaf: Gelir Dağılımı Düzeldi, 16.11.2002 Tarihli Akşam Gazetesi, İstanbul, 2002.

GÜÇLÜ Sami, 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı. 6, Ankara, 1995.

GÜRSEL, S., ULUSOY V., Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

GÜVEN Semih, “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:16, Sayı: 185, İstanbul, 2001.

İŞİĞİÇOK Erkan, Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, Ezgi Kitapevi, Kocaeli, 1996.

İSO, Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, Yayın no: 1988, İstanbul, 1998

İTO, Ekonomik Rapor, İTO Yayınları, yayın No: 2006/66, İstanbul, 2006.

İşveren Dergisi , Türkiye’de Gelirin Dağılımı, Mayıs 2001,Cilt XXXIX, Sayı: 8, Ankara, 2001

KARA, Uğur; Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü, 1.Baskı Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul, 2004.

KARACA, O. Türkiye’de Bölgeler Arası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var Mı?, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

KARADENİZ, Oğuz, SOYSAL, İbrahim Kayıtdışı İşçilik ve Sebepleri, Sosyal Güvenlik Dünyası, Yıl.1, Sayı.2, İstanbul, 1998.

KARAKAYALI Hüseyin, Türkiye’nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi, Emir Ofset, İstanbul, 1998.

KARAMAN İsmail, Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları(1959-1986), DPT Yayın No: 2076, Ankara, 1987.

KARAMAN, İsmail, “Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 6, Ankara 1997.

KARATAŞ Abdülmecit, “Türkiye’de Coğrafi Bölgelere Göre İllerin Sosyo-Ekonomik Durumu”, S.D.Ü. İkt. İd. Bil. Fak. Dergisi, Isparta, 2004.

KARLUK, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

KASNAKOĞLU, Zehra; “Türkiye’de 1968 Gelir Dağılımının Nesiller Üzerine Etkileri”, ODTÜ Gelişim Dergisi, Sayı:4, Ankara, 1988.

KAZGAN, Gülten, Türkiye’de Gelir Bölüşümünü Bozan Etkenler ve İyileştirilmesine İlişkin Politikalar, TOBB Yayın No.222, Ankara, 1992.

KAZGAN, G. , Türkiye’de Gelir Bölüşümü Dün ve Bugün, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 1990.

KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan; Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.

KONGAR, Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

KORKUT Selver, Türkiye’de Gelir Dağılımı Üzerine Yapılmış Araştırmalar, DPT Yayınları, Ankara, 1986.

KUŞTEPELİ Yeşim, Türkiye’de Genel Gelir Dağılımı ve İyileştirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 6, Sayı:4, İzmir, 2004.

ÖNDER İzzettin, “Kayıt dışı Ekonomi Ve Vergileme”, İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Yayın No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001), İstanbul, 2001.

ÖRÜNER, Mete, Çalışanlar ve Gelir Farklılıkları, Gazi Üniversitesi Yayınları, No : 6 Ankara, 2001.

ÖZDEMİR D, Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Yakınsama, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

ÖZER Mustafa, Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

ÖZMUCUR Süleyman, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 6, Eylül-Ekim, İstanbul, 1995.

PARASIZ İlker, Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.

PARASIZ İlker, Para Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.

PARASIZ İlker ve BAŞOĞLU U. Gelir Bölüşümü Teori ve Politika, Ekin Yayınları, Bursa, 1999.

SAĞBAŞ, İ., İller Arası Gelir farklılıkları ve Yakınsama, ODTÜ 6.Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ankara, 2002.

SARI Ramazan, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Projesi, Düzce, 2002.

SORGER, Gerhard, “ Income and Wealth Distrubition İn a Simple Model of Growth”Economic Theory, (Çev: İsmail Güzel), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999.

SOROS, George. Küreselleşme Üzerine. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

SÖNMEZ Mustafa, “DİE’nin Gelir Dağılımı komedisi”, Gelişim Dergisi, Yayın No:7, İstanbul 2003.

- SÖNMEZ Mustafa, Gelir Uçurumu, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.
- SÖNMEZ Mustafa, Türkiye’de Gelir Eşitsizliği, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- SÜRÜCÜ Zafer, Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E, İzmir, 2007.
- ŞAHİN H., Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi Yayınları,6. Baskı , Bursa-2000.
- ŞAHİN Mehmet, Bölgesel Dengesizlikleri Giderici Maliye Politikaları ve Türkiye Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1994.
- TARI Recep, 1980 Sonrası Uygulanan Gelir Dağılımı Politikaları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Burç Yayınevi, Konya, 1995.
- TEKİR Sabri, Vergi Teorisi, Akliselim Ofset, İzmir, 1990.
- TEZGEL Osman, Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Gelir Dağılımına Etkileri, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2004.
- TÜİK, “Gelir Dağılımı Sonuçları”, 27 Şubat 2006 Tarihli Haber Bülteni, Sayı: 37, Ankara, 2006.
- TÜRKİYE İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Gelir Dağılım ve Politikalar, TİSK Yayını, İstanbul, 2005.
- TÜSİAD, Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul, 2000.
- UZUN, Ali; Bölgesel Denge İçin Projeler, Forum Dergisi, Sayı:2, İstanbul, 1998.
- YELDAN A. Erinç, "Türk Yapısal Uyum Sürecinde İktisadi Artığın Yaratılması ve Kaynak Aktarımı", İşletme ve Finans, Sayı No:78, İstanbul, 1992.
- YELDAN Erinç, “Macroeconomic Development in Turkey”, 2003. http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/Turkey2004February.pdf (19.02.2008).
- YELDAN Erinç, “Türkiye Ekonomisinde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi”, Mart, 2004. http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Seluloz-Is2004_DisBorc_Yeldan.pdf (11.03.2008).

YELDAN, Erinç, 'Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

YÜCE Mehmet, Türkiye'de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları İle Bağlantısı, Uludağ Üniversitesi, <http://isguc.org/myuce3.htm> (28.03.2008).

YÜKSELER Zafer, 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi: Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamalarına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi, TCMB Yayınları, Ankara, 2003.

YÜKSELER Zafer, 1994, 2002 ve 2003 Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış, TCMB Yayınları, Ankara, 2004.

- İnternet Adresleri

http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/Turkey2004February.pdf (11.03.2008).

http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Seluloz-Is2004_DisBorc_Yeldan.pdf (11.03.2008).

http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/AkyuzBoratav2002.doc (11.02.2008).

<http://canaktan.gov./ekonomi / yoksulluk/> (21.01.2008).

<http://www.ceterisparibus.net/turkiye/ guncel.htm> (04.11.2007).

<http://www.ceterisparibus.net/arsiv/igy-bilen.doc> (16.02.2008).

http://www.ceterisparibus.net/arsiv/b_erkandoc (16.02.2008).

<http://www.ceterisparibus.net/arsiv/n-eroglu.doc> (17.02.2008).

<http://www.die.gov.tr/sozluk/milhest.htm> (06.12.2007).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-11/> (11.05.2008).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/1997-14/> (05.05.2008).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t07.xls> (05.05.2008).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t10.xls> (14.05.2008).

<http://www.dtm.gov.tr/dtm.admin/upload/EAD/istatistik/Db/ekogosterge.xls> (12.03.2008).

<http://www.iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm> (25.01.2008).

<http://www.iktisatyazilari.blogspot.com/2006/09/milli-gelir-istatistikleri-uzerine-4.html> (14.01.2008).

<http://isguc.org/myuce3.htm> (28.09.2005)

<http://www.ntvmsnbc.com.tr/news/242978.asp?cp1=1> (26.04,2008).

<http://www.tcmb.gov.tr./yeni/evds/konusma/tur/1999.html>

<http://www.tcmb.gov.tr./yeni/evds/yayin/kitaplar/gelirvetuketimanketleri.pdf> (16.04.2008)

<http://www.tcmb.gov.tr./yeni/evds/konusma/tur/2000/finanskulup.html> (14.04.2008)

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=151> (23.01.2008).

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=154> (03.05.2008).

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=155> (22.04.2008).

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=156> (12.04.2008).

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=159> (29.04.2008).

<http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab id=297> (20.04.2008).

ÖZET

TÜRKİYEDE GELİR DAĞILIMI VE BÖLGELER ARASI KIYASLAMA (1987–2007 DÖNEMİ)

Günümüz toplumlarının artan sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle varlıklarını sürdürebilmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri giderek zorlu bir mücadeleye dönüşmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak çıkan gelir dağılımı dengesizliği ve yoksulluk mevcut politikalarla üstesinden gelinemeyecek boyutlara ulaşmış gözükmektedir.

Gelir dağılımında adalet sorunu tarihin her devrinde devlet yöneticilerinin çözmesi gereken bir konu olarak yerini almıştır. Buna rağmen ne yazık ki, bir türlü bu adalet sağlanabilmiş değildir. Amaç ise bir nebze bile olsa dağılımda orta kesimin payını artırmaktır.

1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz koşullar ve uygulanan sosyo-ekonomik politikalar ülkede her zaman var olan gelir dağılımı dengesizliğini alt gelir düzeyindekiler aleyhine daha da bozmuştur. Bu nedenle ülkemizde her dönem tartışma konusu olan gelir dağılımındaki bozuk yapı ve yoksulluk bugün üzerinde durulması gereken bir sorun niteliğine bürünmüştür.

Bu çalışmanın amacı da, Türkiye'deki gelir dağılımı sorununu ve bölgesel gelir farklılıklarını incelemek ve bu sorunun çözümü için alınması gereken önlemleri sunmaktır.

ABSTRACT

INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY AND COMPARING OF INTERREGIONAL (PERIOD OF 1987-2007)

For today's communities maintaining their existences and meeting their basic needs are gradually turning into a hard struggle because of the increasing social and economic inequalities. Emerging as an inevitable result of this, dimensions of imbalance in the distribution of income and poverty seem to be invincible with current policies in most of the developing countries.

All throughout history the issue of justice in income distribution has always been a problem which state leaders had to solve. On the contrary, this kind of justice has not been provided. But the general purpose has been to raise the distribution share of the middle class.

Trough the period after 1980 unfavourable conditions of Turkish economy and implemented socio-economic policies have worsened the imbalance in income distribution which has always existed in the county against the people who are the members of low-level income class. Therefore, imbalance of income distribution and poverty which have always been a subject of dispute is now a problem that must be overcome.

The purpose of this paper is to examine to problem of income distribution in Turkey and difference of regional income and to offer precautions that necessary for solution this problem.